Generieke Selectielijst voor de archiefbescheiden van de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst en taakvoorgangers vanaf 1945

Versie	**0.16**
Datum	**September 2015**
Status	**Tweede Kamer**

INHOUD

Deel I TOELICHTING

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In 2014 werd de Generieke Selectielijst Defensie (GSD) vastgesteld. Deze werd echter niet vastgesteld voor de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD). De MIVD beschikt niet over een selectielijst, waardoor het niet duidelijk is welke archiefbescheiden moeten worden bewaard en op termijn moeten worden overgebracht naar een archiefbewaarplaats en welke archiefbescheiden moeten worden vernietigd.
Voornoemde acties gebeuren namelijk op basis van een vastgestelde selectielijst. De MIVD heeft behoefte aan een selectielijst om tot vernietiging van archiefbescheiden over te kunnen gaan en om vast te stellen welke archiefbescheiden op termijn moeten worden overgebracht naar een archiefbewaarplaats.

Bovenstaande punten worden opgelost door de vaststelling van deze Generieke Selectielijst MIVD, hierna GS MIVD. Deze lijst sluit aan bij de ordeningsstructuur die sinds 2012 wordt toegepast bij Defensie en in verschillende informatiesystemen is geïmplementeerd. Hiervoor wordt verwezen naar hoofdstuk 2.1 van deze selectielijst.
Zo voorziet de GS MIVD vooral in een efficiënte en zorgvuldige manier van waarderen en selecteren en in het voorkomen van nieuwe achterstanden hierbij.

Bij de vaststelling van de GSD is besloten om die lijst niet van toepassing te verklaren op de MIVD. Met de vaststelling van dit onderhavig document – de GS MIVD-wordt deze leegte opgevuld en krijgt de MIVD de basis voor het bewerken van archiefbescheiden die worden ontvangen of opgemaakt bij die dienst.

1.2 Reikwijdte

Deze selectielijst, de GS MIVD, geldt voor het beheer van de archiefbescheiden die voortvloeien uit de taken die de dienst uitvoert in het kader van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002 (Wiv 2002) en de Wet Veiligheids-onderzoeken (Wvo). Daarnaast wordt ook de generieke selectielijst Defensie vastgesteld voor de MIVD.

De MIVD is een onderdeel van het ministerie van Defensie. Als dienst valt de MIVD onder de werking van de Archiefwet 1995 en het zorgdragerschap van de minister van Defensie.

Deze selectielijst wordt gebruikt bij het metadateren van archiefbescheiden in het defensiebrede postregistratiesysteem XPostWeb, het MIVD-specifieke registratiesysteem Aeolus en andere systemen. Deze selectielijst wordt ook gebruikt bij de selectie van archieven. Het aanvangsjaar 1945 is welbewust gekozen. Voor de MIVD en zijn taakvoorgangers is nog geen selectielijst vastgesteld. Dit betekent dat de MIVD zijn archieven vanaf 1945 nog moet selecteren en waarderen. Het betreft de archieven van de taakvoorgangers van de MIVD zoals de MID, de LAMID, LUID en de MARID.

De taken van de MIVD en taakvoorgangers zijn vanaf 1945 tot en met heden in hoofdlijnen hetzelfde gebleven. Buiten de reikwijdte van de selectielijst vanaf 1945 blijven:
1. de reeds naar het Nationaal Archief overgebrachte bescheiden die behoren tot de MARID – Nederlands Nieuw Guinea 1945 – 1962;
2. de reeds naar het Nationaal Archief overgebrachte bescheiden die behoren tot de Nederlandse Censuurdienst, 1951-2003;
3. Agenten- en Informantendossiers en –gegevens. De waardering van deze bescheiden, worden geregeld in de nieuwe Wiv. Tot die tijd worden deze dossiers niet geselecteerd, gewaardeerd, overgedragen of vernietigd.

De waarderingen van deze selectielijst zijn primair gebaseerd op het Generieke Waarderingsmodel Rijksoverheid (GWR). Het uitgangpunt van het GWR richt zich op het bewaren van de hoofdlijnen van het beleid en de beleidsvoering.

Onderhavige selectielijst sluit beter aan op de sturende en primaire processen van de MIVD dan de handelingen van eerdere concept selectielijsten.
Deze GS MIVD is afgestemd met de selectielijst van de Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst (AIVD). Deze afstemming ligt voor de hand, gezien de overeenstemming van de taken van de beide diensten gebaseerd op dezelfde wetgeving en de steeds verdergaande samenwerking tussen beide diensten. De selectielijsten van beide diensten wijken op een aantal punten van elkaar af, omdat AIVD en de MIVD elk onder een eigen zorgdrager valt respectievelijk de minister van Defensie en de minister van Binnenlandse Zaken. Voorbeelden van deze verschillen zijn te vinden in de categorie 9 (het verlenen van ondersteunende diensten) en in mindere mate de categorieën 13 (het onderhouden van (inter)nationale betrekkingen en samenwerkingsverbanden) en 14 (het leveren van overheidsdiensten bij crises en calamiteiten) van de lijst van waarderingen processen.

Ook zal er afstemming plaatsvinden over deze selectielijst met de Tweede Kamer.

1.3 Intrekken selectielijsten

Er wordt geen selectielijst ingetrokken, omdat de MIVD geen eerder vastgestelde selectielijst kent.

1.4 **Leeswijzer**

In deel II is een overzicht opgenomen van categorieën van te bewaren en te vernietigen archiefbescheiden. Hierin worden de processen, risico´s, onderwerpen en daarbij behorende vernietigingstermijnen van de neerslag van het ministerie van Defensie beschreven.
Het overzicht is ingedeeld in zes functies, overgenomen uit de Model Architectuur RIJksoverheid (MARIJ, met veertien categorieën (hoofdprocessen) en plusminus 70 (sub)processen.

De zes functies zijn:

- Sturing en inrichting
- Primaire functies
- Handhaving en toezicht
- Kennis en Advies
- Ondersteunende functies
- Uitvoering

De omschrijvingen van deze functies zijn opgenomen in het overzicht van de categorieën.
De categorieën en werkprocessen zijn beschreven volgens het volgende schema:

Nummer:	Dient als referentie voor de ordening van de categorieën en processen			
Categorie:	Naam van de categorie			
Toelichting	Informatie over bereik en neerslag van de categorie			
Nr.	**Proces**	**Risico**	**Waardering**	**Toelichting** **!! Attentie** • ***Voorbeelden***
Nummer van het proces	Naam van het proces	Risico voor de bedrijfsvoering van Defensie: - Hoog (rood) - Laag (groen)	Waardering van de neerslag van het proces: - B (bewaren), met nr. algemeen selectiecriterium of - V (vernietigen), met een vernietigingstermijn in aantal jaren	Hier staat indien nodig verhelderende informatie over het proces. !! Hier wordt indien nodig gewezen op mogelijke interpretatieproblemen en geattendeerd op verwante processen. • *Cursief: voorbeelden van processen die onder dit proces vallen.*

De bewaarplaats van archiefstukken is gekoppeld aan het organisatieonderdeel dat primair is belast met de opstelling en behandeling van de neerslag van een proces. Bijvoorbeeld de notulen van het beraad van de SG met de DG's worden alleen bewaard bij het secretariaat daarvan en niet bij alle directies die

daarvan een kopie krijgen.

Voor het vaststellen van de voor de neerslag geldende waardering geldt de regel: de waardering op een lager niveau (bijvoorbeeld 1.2) gaat voor op de waardering van een hoger niveau (bijvoorbeeld 1). Als de neerslag is te koppelen aan een werkproces op lager niveau, wordt aan de hand van die waardering geselecteerd.

De nummering sluit zoveel mogelijk aan bij de nummering van het GWR.

Een bewaartermijn gaat in nadat een dossier is afgesloten. Het afsluiten van dossiers is de verantwoordelijkheid van de bedrijfsvoering. Overdracht van dossiers aan het semi-statisch archief van de MIVD impliceert dat de betreffende dossiers zijn afgesloten.

2 Contextuele informatie

2.1 Taken en organisatie van de MIVD

Inleiding

Een hoofdtaak van de MIVD en taakvoorgangers was en is het inwinnen van inlichtingen met als doel:
- het verzamelen van gegevens omtrent het potentieel en de strijdkrachten van andere mogendheden, benodigd voor een juiste opbouw en een doeltreffend gebruik van de krijgsmacht;
- het verzamelen van gegevens, benodigd voor de mobilisatie en concentratie van de strijdkrachten.

Deze inlichtingen zijn bestemd voor afnemers en relaties, die uit de inlichtingen - hetzij 'positive intelligence' in de vorm van rapportages, hetzij 'raw intelligence' - de relevante informatie hebben geput om eigen doelen te bereiken. De belangrijkste afnemers zijn uiteraard de krijgsmachtsonderdelen van het Koninkrijk zelf. De minister van Defensie heeft bovendien de zorg om gegevens, die voor andere ministers van belang kunnen zijn, zo spoedig mogelijk te hunner kennis te brengen. Dit is onder meer vastgelegd in het Koninklijk Besluit met betrekking tot de inlichtingen- en veiligheidsdiensten uit 1972 en de Wet op de Inlichtingen- en veiligheidsdiensten uit 1987/2002. Hierdoor kunnen bijvoorbeeld het ministerie van Buitenlandse Zaken, het ministerie, belast met Koninkrijksaangelegenheden en het ministerie van Economische Zaken bij de bepaling van hun beleid gebruik maken van inlichtingen verstrekt door de militaire inlichtingendiensten. Het voornaamste product van de dienst is dus altijd informatie geweest, die in de vorm van rapportages of andere informatiedragers (bijvoorbeeld foto's) aan afnemers en relaties zijn geleverd.

Een tweede hoofdtaak van de militaire inlichtingendiensten ligt op het terrein van de veiligheid, enerzijds het nemen van maatregelen ter voorkoming van activiteiten die tot doel hebben de veiligheid of paraatheid van de krijgsmacht te schaden en maatregelen ter beveiliging van geheime gegevens over de krijgsmacht en anderzijds het verrichten van veiligheids-onderzoeken als bedoeld in de Wet veiligheidsonderzoeken.

De militaire inlichtingendiensten verkrijgen hun inlichtingen langs verschillende wegen:

a. uit open bronnen;
b. uit ambtelijke bronnen;
c. door zelf inlichtingen in te winnen (inlichtingen afkomstig van menselijke bronnen, technische inlichtingen, verbindingsinlichtingen);
d. via zusterdiensten.

Actoren

Onder een actor wordt verstaan “een overheidsorgaan of een particuliere instelling die een rol speelt op een beleidsterrein”. De actoren die in dit rapport voorkomen zijn:

Minister van Defensie
De minister van Defensie is politiek verantwoordelijk voor het functioneren van de MIVD en voorgangers. Daarom wordt hij als actor beschouwd en als zodanig vermeld in de handelingenlijst. Tussen 1945 en 1959 ressorteerden de militaire inlichtingen-diensten onder de ministers van Oorlog en Marine.

Samenwerkingsorganen en coördinatie-organen op het gebied van verbindingen en communicatie.

Radio Inlichtingen Commissie (RIC)
Deze in 1955 ingestelde commissie gaf leiding aan de Radio Inlichtingen Organisatie, een samenwerkingsverband op het gebied van verbindingsinlichtingen tussen de militaire inlichtingendiensten, de BVD en de Bijzondere Radiodienst van de PTT. Deze taak werd al in 1956 overgenomen door de Coördinator Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten.

Nationale Telecommunicatie Raad (NTR)
De Nationale Telecommunicatieraad was belast met de coördinatie van het beheer van alle burgerlijke en militaire communicatiemiddelen met onder andere het buitenland. De Coördinator Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten zat vanaf 1957 in deze raad, omdat onderdelen ervan belast waren met de interceptie van buitenlandse berichten.

Nationale Verbindingsbeveiligings Raad (NVBR)
De NVBR werd ingesteld in 1960 door de ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie. Hieronder ressorteerde het Nationaal Bureau voor Verbindingsbeveiliging (NBV) en een aantal commissies belast met nationale verbindingsbeveiliging.

Samenwerkingsorganen en coördinatieorganen op het gebied vanorganisatie van inlichtingendiensten

Commissie van Coördinatie Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten
Deze in 1949 opgerichte commissie was het politieke sturingsorgaan voor de Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten en werd opgeheven in 1956.

Coördinator Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten
Deze functie werd ingesteld in 1956, voor de coördinatie van de

burgerlijke en militaire inlichtingendiensten en daarnaast om de werkzaamheden van de militaire inlichtingendiensten onderling af te stemmen.

Comité Verenigde Inlichtingendiensten Nederland (CVIN)
Deze ambtelijke commissie, ingesteld in 1957, heeft tot taak de minister-president en de Ministerraad te adviseren inzake vraagstukken met betrekking tot de inlichtingen- en veiligheidsdiensten.

Ministeriële Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (MICIV)
Deze commissie van de Ministerraad, opgericht in 1976, is op het hoogste politieke niveau belast met de coördinatie van de activiteiten van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten.

Interdepartementale Commissie Wet Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (ICWIV)
Dit ambtelijk overlegorgaan, voorgezeten door Justitie met deelname van Algemene Zaken, Binnenlandse Zaken en Defensie, ingesteld in 1977, hield zich bezig met de voorbereiding van een wettelijke regeling voor de inlichtingen- en veiligheidsdiensten.

2.2 HISTORISCH OVERZICHT

De tekst van dit overzicht is gebaseerd op 'De Militaire Inlichtingendiensten, een institutioneel onderzoek naar het handelen van de overheid op het gebied van militaire inlichtingendiensten, 1945-1999, D. Engelen, Den Haag 1999'.

Inleiding

Het verzamelen van inlichtingen omtrent een potentiële militaire tegenstander geldt als een der oudste menselijke activiteiten. De Bijbel verhaalt over de verspieders naar Kanaän; en in Homerus' Ilias en in de werken van de Chinese strateeg Sun Tzu zijn interessante verhandelingen en spannende verhalen te vinden over militaire spionage.
Ook waar het Nederland betreft reikt de geschiedenis van het militaire inlichtingenwerk ver terug in de tijd. In Vondels Gijsbrecht van Aemstel speelt Vosmeer de Spie een kleine, doch belangrijke rol. In de 17e en 18e eeuw beschikten raadpensionarissen als Johan de Witt en Anthonie Heinsius over een Europees netwerk van informanten die hen op de hoogte hielden van militaire dreigingen, met name van Franse kant. Die vrees voor Frankrijk werd bewaarheid toen Napoleon de Lage Landen gewapenderhand bij het Empire inlijfde.
Diens systematisch gebruik van inlichtingen bij zijn militaire

operaties droeg aanzienlijk bij tot het welslagen daarvan. Toen de kleine Corsicaan desondanks (door gebrek aan inlichtingen?) zijn Waterloo vond en het Congres van Wenen vervolgens Europa herverkavelde, kwam koning Willem I aan het hoofd te staan van een koninkrijk dat Nederland èn België omvatte. In 1830 maakte de Belgische Opstand daaraan feitelijk een einde, ondanks een militair gezien niet onsuccesvolle Tiendaagse Veldtocht. Het betrekkelijk succes van dit militaire optreden was mede te danken aan het feit dat de Nederlandse troepen voor en tijdens het treffen met de Belgen van inlichtingen werden voorzien door de kondschapsdienst van het Wapen der Koninklijke Marechaussee. Hierbij was overigens niet zozeer sprake van een georganiseerde dienst alswel van ad hoc geleverde (verkennings-)diensten.

In de daarop volgende ruim honderd jaren zou het neutrale Nederland in Europa (het pacificeren van opstandige inlanders in de Oost was een ander verhaal) geen militaire operaties meer (hoeven) uitvoeren. Het door Helmuth von Moltke gewijzigde Schlieffen-plan respecteerde in 1914 de Nederlandse neutraliteit, waardoor de Eerste Wereldoorlog Nederland - althans in militair opzicht - voorbijging. Toch waren het de aan deze oorlog voorafgaande internationale spanningen, maar vooral de Eerste Wereldoorlog zelf die de stoot gaven tot en de ontwikkeling bepaalden van de eerste georganiseerde militaire inlichtingendienst in Nederland. De kort voor de Eerste Wereldoorlog opgerichte derde sectie van de generale staf, in de wandeling GS III, kan beschouwd worden als de ‘moeder van alle inlichtingendiensten’: niet alleen kwam uit haar via allerlei tussenstadia de huidige MID voort, maar ook de BVD en tot op zekere hoogte de in 1994 opgeheven IDB waren in GS III in embryonale vorm aanwezig.

Als onderdeel van deze inleiding worden de ontwikkeling van de militaire inlichtingendienst(en) geschetst van na de Tweede Wereldoorlog. Daarbij is zoveel als mogelijk de chronologische volgorde aangehouden, al bleek het niet altijd mogelijk vooruitlopen of teruggrijpen op bepaalde ontwikkelingen te vermijden.

2.2.1 Tussen warme en koude oorlog: de periode 1945-1949

In de eerste naoorlogse jaren werden de fundamenten gelegd voor de Nederlandse intelligence community zoals die tot aan het eind van de Koude Oorlog zou functioneren. Dat gebeurde vanuit twee invalshoeken: aan de ene kant vanuit de ervaringen opgedaan in de Londense ballingschap. aan de andere kant vanuit de oudere ervaringen met de GS III-organisatie zoals die had bestaan tot de Duitse inval. De Londense ervaringen waren voor een groot deel maatgevend voor de ‘civiele’ diensten: de

uit het Bureau Nationale Veiligheid voortgekomen Centrale Veiligheidsdienst (CVD) en de Buitenlandse Inlichtingendienst (BID); voor de vormgeving van de militaire inlichtingen- en veiligheidsdiensten werd aanvankelijk in aanzienlijke mate teruggegrepen op het vooroorlogse GS III-model
Het Bureau Nationale Veiligheid (BNV) ressorteerde onder het Militair Gezag, was dus gemilitariseerd en had een tijdelijke taak: het opsporen en aan Justitie overdragen van agenten en medewerkers van de Duitse inlichtingen- en veiligheidsdiensten Abwehr, Sicherheitsdienst en Gestapo. Uit geselecteerd personeel van het BNV vormde L. Einthoven in april 1946 de Centrale Veiligheidsdienst die onder de minister-president ging ressorteren. Deze CVD was oorspronkelijk bedoeld als een kleine, coördinerende dienst op het gebied van politiek extremisme en contraspionage. Op analoge wijze was aan de twee maanden eerder in het leven geroepen Buitenlandse Inlichtingendienst (BID) oorspronkelijk een coördinerende rol toegedacht op het gebied van de inlichtingenvergaring betreffende het buitenland. Samen met de CVD ressorteerde de BID onder de minister-president, een politieke en ambtelijke inbedding die - anders dan voor de Tweede Wereldoorlog - geheel was losgemaakt uit de militaire sfeer en die gekozen was naar het voorbeeld dat men in Londen had gezien.

De vorming van de naoorlogse militaire inlichtingen- en veiligheidsdiensten geschiedde langs een ander traject. Ten dele werden daarbij de vanouds bekende paden van GS IIIA en GS IIIB gevolgd, ten dele werden op basis van de Londense ervaringen nieuwe wegen ingeslagen. Een belangrijk verschil met de situatie van voor 1940 was daarbij, dat de militaire diensten niet langer tevens werkzaam waren ten behoeve van andere departementen (Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken), maar alleen met het eigen departement en de eigen militaire organisatie te maken hadden. Zowel het ministerie van Oorlog als dat van Marine en uiteraard de daaronder ressorterende landmacht en marine waren direct na de bevrijding praktisch volledig in beslag genomen door de voorbereiding en daadwerkelijke uitvoering van militair optreden in wat toen nog Nederlands-Indië was. In eerste instantie was dat optreden gericht op de bevrijding van de archipel uit de handen van de Japanse bezetter, na de capitulatie van Japan op 10 augustus 1945 ging het om het bestrijden van het de kop opstekend onafhankelijkheidsstreven (de 'politionele acties'). Hoewel de Nederlandse troepen in Nederlands-Indië over een eigen inlichtingendienst beschikten, de Netherlands Forces Intelligence Service (NEFIS) - later omgedoopt tot Centrale Militaire Inlichtingendienst (CMI) - gaf de preoccupatie met Indië toch een zekere neerslag te zien in de *requirements* van de generale staf in Den Haag. In een acht punten tellende opsomming, gedateerd 2 januari 1946, van desiderata op het

gebied van inlichtingen luidde het achtste en laatste punt: "Uit den aard der zaak bestaat tevens belangstelling voor alles wat op militair-, militair-technisch-, militair-politiek en strategisch gebied gebeurt in Nederlandsch- , Oost- en West-Indië en omringende landen". Ook de marinestaf in Den Haag was wel in Nederlands-Indië geïnteresseerd, maar pas in de laatste plaats. Meer in de belangstelling stonden bijvoorbeeld productiecijfers van de USSR en de organisatie van de inlichtingendiensten in de Verenigde Staten. De indruk bestaat dan ook dat de Haagse staven van landmacht en marine in deze periode zich vooral bezig hielden met vraagstukken van wederopbouw en organisatie van de krijgsmacht in Nederland, ook wat betreft de militaire inlichtingendiensten. Het lijkt er bovendien op dat daarbij twee aspecten de voorrang genoten: enerzijds de beveiliging van de eigen organisatie en anderzijds informatie over de manier waarop de bondgenoten hun krijgsmacht hadden georganiseerd. Dat gold voor zowel de marine als de landmacht.

Bureau Inlichtingen

Bij de marinestaf stelde minister van Marine J.M. de Booy op 27 november 1945 een Bureau Inlichtingen in, onder te verdelen in drie secties. "Vooruitlopend op het bekend maken van de taak der Secties I en II" - daarover moest kennelijk nog worden nagedacht - bevatte de instellingsbeschikking nadere bijzonderheden over de beveiligingstaak van de Sectie III. De sectie diende gegevens te verzamelen omtrent de betrouwbaarheid van individuele personeelsleden van de marine, omtrent de geest en de stemming van het personeel in het algemeen, omtrent de "algemeene politieke stemming in Nederland"; daarnaast moest de sectie maatregelen treffen ter bevordering van de veiligheid op schepen en bij marine-instellingen en om het "uitlekken van geheimen" tegen te gaan. In dit verband is het interessant dat de beschikking in het vooruitzicht stelt dat de marine-officieren, "thans met een dergelijke taak belast in Ned. Oost Indie" te zijner tijd eveneens onder deze Sectie III zullen gaan ressorteren - met andere woorden, onder druk van de omstandigheden in Nederlands-Indië functioneerde daar al wat in Nederland nog van de grond moest komen.

Niet alleen de minister van Marine maakte zich dit soort zorgen. Zijn collega van Oorlog, J. Meijnen, had ter verzekering van orde en rust medio 1945 een Korps Gezagstroepen opgericht, ressorterend onder een Territoriaal Bevelhebber Nederland (TBN), die op zijn beurt kon beschikken over een militaire inlichtingendienst voor de binnenlandse veiligheid, Sectie 3 genaamd. Nadat de TBN per 1 november 1945 onder de chef van de generale staf H.J. Kruls was gaan ressorteren ging Sectie

3 op in de afdeling IIIB (veiligheid) van de Hoofdafdeling III van de generale staf. Kruls was echter niet tevreden met een afdeling veiligheid op centraal niveau alleen. In januari 1946 kondigde hij zijn voornemen aan bij alle onderdelen van de Koninklijke Landmacht een inlichtingendienst in te stellen, die bijzondere aandacht zou moeten hebben voor "politieke stromingen onder de Nederlandse bevolking en onder de troepen". Met het organiseren van deze decentrale dienst was belast de majoor van de generale staf P.M.H. Tielens, die met ingang van 16 januari 1946 de genoemde afdeling IIIB zou gaan leiden. Tevens bepaalde Kruls dat de decentrale militaire veiligheidsdienst(en) onder IIIB zou(den) ressorteren. Kruls' zorg, en Tielens' taak, had in de eerste plaats te maken met de uitzending van de duizenden dienstplichtigen naar Nederlands-Indië. Uit de door de afdeling IIIB vervaardigde maandrapporten is dat ook wel af te leiden. In het oudste aangetroffen maandrapport, dat van mei 1947, betreft de eerste rubriek de "geest in de troep", onderverdeeld naar legeronderdelen zoals de IIe Divisie. Bij gelegenheid van het vertrek naar Indië van tot deze divisie behorende manschappen, bericht het maandoverzicht over de "zeer goede stemming", onder meer blijkend uit het - in een bui van "speelsheid" - uit de ramen van de transporttrein schieten en het aan de noodrem trekken. Niet alleen de "geest in de troep", ook de "stemming onder de bevolking" had de aandacht van de afdeling IIIB. Het al genoemde maandrapport van mei 1947 signaleerde "toenemende spanning in de arbeiderswereld" en acties van de communistische vakbeweging in Amsterdam.

Was veiligheid, en dan met name de politieke betrouwbaarheid van het al dan niet dienstplichtig personeel kennelijk een belangrijk punt van zorg voor de militaire autoriteiten, de vraag hoe de Nederlandse krijgsmacht na de Tweede Wereldoorlog opgebouwd moest worden was een ander belangrijk aandachtspunt. Uit de al genoemde lijst van *requirements* van de generale staf van begin 1946 blijkt dat overduidelijk. Natuurlijk was er zo vlak na het einde van de Tweede Wereldoorlog grote belangstelling voor de plannen die de geallieerden hadden met het verslagen buurland Duitsland. Typerend echter voor de fase van opbouw waarin de krijgsmacht zich bevond zijn de vragen naar de opbouw van de legers en de luchtstrijdkrachten, inclusief de bewapening, van landen als Noorwegen, Denemarken, Zweden en België - kennelijk landen die door de Nederlandse defensie-autoriteiten als vergelijkbaar werden beschouwd. Bovendien blijkt hieruit dat Nederland nu meer dan voorheen de rol van de luchtstrijdkrachten ging benadrukken - ongetwijfeld met daarbij in gedachten de uiterst belangrijke rol van de geallieerde luchtstrijdkrachten in de Tweede Wereldoorlog.
De marine, zo lijkt het, kende minder onzekerheden op het

gebied van de naoorlogse opbouw. Wellicht hing dat samen met het feit dat de marine - anders dan het leger - zich niet had behoeven over te geven en gedurende de gehele oorlog aan geallieerde kant was blijven doorvechten, waardoor er geen hiaat was opgetreden tussen de voor- en de naoorlogse wijze van opereren. Hoe het zij, de eerste naoorlogse rapportages van de Marine Intelligentie Dienst, de Informatiebladen, laten zien dat de marinestaf in de eerste plaats geïnteresseerd was in gegevens over de eigen oorlogsbodems en die van de bondgenoten. Dat was overigens volstrekt in lijn met de "Regeling van den Marine Intelligentie Dienst" die minister van Marine J.M. de Booy medio februari 1946 aan de maritieme commandanten toezond.
Het feit dat de generale staf, in grotere mate dan de marinestaf, in de naoorlogse jaren tot 1950 naarstig op zoek was naar de meest gewenste organisatievorm weerspiegelde zich in de manier waarop de inlichtingen- en veiligheidsdiensten van leger en marine in die periode waren georganiseerd.

Minister van Marine De Booy had, zoals gezegd, in november 1945 een Bureau Inlichtingen ingesteld bij de Marinestaf waarbij voorshands alleen de taken (personele en materiële beveiliging) van de Sectie III van dat bureau waren vastgesteld. Op 15 februari van 1946 vaardigde hij een "Regeling van den Marine Intelligentie Dienst" uit waarin de gehele organisatie, bestaande uit 5 secties werd vastgesteld. Omtrent de wat curieuze benaming Intelligentie Dienst verklaarde de minister dat deze was gekozen "om het geheele complex van het verzamelen, verwerken, distribueeren van militair-maritieme gegevens aan te geven". Het woord Inlichtingen (zoals in het oorspronkelijke Bureau Inlichtingen) bleek, aldus de minister, in de praktijk verwarring te geven met "inlichtingsrapporten (conduites)", met het werk van de Marine Voorlichtingsdienst en met het werk van niet nader aangeduide "informatiebureaux".

Marine Intelligentie Dienst

Deze dienst kende 3 geografische zwaartepunten: het Intelligentie Bureau van de marinestaf in Den Haag, het Intelligentiebureau van de Commandant Zeemacht in Nederlands-Indië (in feite een aparte en grotendeels zelfstandige organisatie) en een Intelligentie Officier op Curaçao. Daarnaast waren in Nederland Intelligentie Officieren geplaatst bij onderdelen van de marine-organisatie in Den Helder (de Commandant Zeemacht Nederland), Amsterdam, Rotterdam, Vlissingen en Delfzijl.
De taak van de dienst zou tweeledig zijn: enerzijds het "verzamelen, verwerken en distribueren van alle gegevens noodig voor een juist krijgskundig gebruik van Marine-eenheden

(...) - het eigenlijke intelligentiewerk” en anderzijds het beveiligingswerk, dat in grote trekken neerkwam op “het voorkomen, dat de vijand of mogelijke vijand gegevens over de Koninklijke Marine verkrijgt en het voorkomen van vijandelijke infiltratie”.
De minister werkte de beide taakonderdelen vervolgens nader uit. De gegevens die in het kader van het “eigenlijke intelligentiewerk” verzameld, verwerkt en gedistribueerd moesten worden dienden betrekking te hebben op de eigen eenheden, die van de (waarschijnlijke) bondgenoten en - althans in de tekst van de regeling - pas in de derde plaats op die van de vermoedelijke vijand(en). Tenslotte moest de dienst militair-geografische inlichtingen verzamelen over de gebieden waar de Koninklijke Marine eventueel zou moeten optreden. Het geheel van deze gegevens heette in de regeling “statische intelligentie” - in de hedendaagse terminologie basic intelligence. Daarnaast diende aandacht besteed te worden aan “dynamische intelligentie” (current intelligence), gegevens die vaak en snel veranderen, zoals dislocatie van eenheden en gegevens omtrent lopende operaties, maar ook eventuele “plannen van oproerige extremisten”. Bij dit laatste zal de minister eerder aan de “extremisten” in Nederlands-Indië hebben gedacht dan aan bijvoorbeeld de CPN in Nederland zelf. Aandacht voor onder meer deze politieke organisatie paste beter dan in de inlichtingentaak in de beveiligingstaak van de Marine Intelligentie Dienst. Tot laatstgenoemde taak behoorde de “controle op binnenlandse politieke agitatie gericht op afbraak van discipline” en de “controle op ontevreden elementen en slechte of ontevreden stemmingen onder het Marinepersoneel” - formuleringen waarin een verre echo is te horen van de schrik en bezorgdheid die de muiterij op de “Zeven Provinciën” bijna een kwart eeuw tevoren had veroorzaakt. Tegelijkertijd werden de met dit taakonderdeel belaste officieren gewaarschuwd zich niet te laten misbruiken “om gekanker langs onofficieelen weg ten departemente te brengen”.
De beveiligingstaak strekte zich verder uit tot de materiële beveiliging van documenten, schepen, terreinen en gebouwen en tot wat in hedendaagse termen contra-inlichtingen (CI) zou heten, het “verweer tegen werk van buitenlandsche agenten en spionnen” alsmede het “verweer tegen vijfde colonnewerk en sabotage”.

Na op deze manier de inhoud van de inlichtingen- en veiligheidstaken nader te hebben gepreciseerd gaf de regeling de grenzen van die taken aan. Slechts de “levende intelligentie” regardeerde de Marine Intelligentie Dienst; verouderde en achterhaalde gegevens moesten worden doorgegeven aan de “historische sectie der K.M.”. Het coderen, verzenden, decoderen en distribueren van interne berichten was de verantwoordelijkheid van de verbindingsdienst, zoals het

verzamelen van meteorologische gegevens onder de competentie viel van de meteorologische dienst. Op het gebied van de beveiliging werd beklemtoond dat hier geen sprake kon zijn van een politiedienst. "De Intelligentie weet en waarschuwt slechts"; het nemen van maatregelen bleef voorbehouden aan de verantwoordelijke instanties.
De organisatorische opzet van de Marine Intelligentie Dienst was zodanig dat die dienst "zelfs op de kleinste eenheden der Koninklijke Marine" was vertegenwoordigd, zowel op het gebied van inlichtingen als van beveiliging. Bij de kleinste eenheden representeerde één officier soms beide taakelementen zonder nochtans daaraan een dagtaak te hebben. Bij grotere eenheden, en zeker bij de marinestaf, was de dienst verdeeld in secties die elk meerdere officieren telden. In zekere zin waren de decentrale eenheden van de Marine Intelligentie Dienst afspiegelingen van de organisatie op het hoogste niveau, dat van de marinestaf.
Aan de marinestaf was verbonden een Bureau Intelligentie (opvolger dus van het Intelligence Bureau), ressorterend onder de Sous Chef Staf (Intelligentie), afgekort S.C.S. (I). Het telde een vijftal secties, waarvan Secties I en III de hoofdtaken van de dienst uitvoerden, inlichtingen respectievelijk veiligheid. Sectie II was in het leven geroepen om de liaison te onderhouden met andere ministeries en diensten en met Nederlandse militaire attachés - al dan niet marineattachés - in het buitenland, evenals met overeenkomstige buitenlandse attachés in Nederland. Sectie II was ook verantwoordelijk voor de voorbereiding van bezoeken van Nederlandse marineschepen aan buitenlandse havens, evenals het voorbereiden van buitenlandse maritieme bezoeken aan Nederland. Secties IV en V waren belast met de documentatie respectievelijk de zorg voor archief en bibliotheek van het Bureau Intelligentie. Een jaar later werd aan het Bureau een zesde sectie toegevoegd, de Sectie VI Contact Register. De taak van deze sectie was het inventariseren en registreren van personen die uit hoofde van hun functie beschikten over kennis of gegevens die voor de inlichtingentaak van de Marine Intelligentie Dienst van belang konden zijn. In eerste instantie, maar zeker niet uitsluitend, werden deze personen gezocht in kringen van officieren van de Koninklijke Marine Reserve. Met name ging het daarbij om diegenen die al dan niet frequent reisden naar voor de dienst interessante gebieden. In feite was Sectie VI dus belast met het rekruteren en begeleiden van legaltravelers. De benaming MARID VI werd vanaf 1947 de aanduiding voor de afdeling verbindingsinlichtingen van de marine, waarna de humint-afdeling MARID VII werd genoemd.
In het kader van dit Institutioneel Onderzoek is het nog van belang, dat de bij de decentrale marine-inrichtingen geplaatste Intelligentie Officieren (I.O.'s) over hun werkzaamheden rechtstreeks rapporteerden aan de hoofden van de

desbetreffende sectie(s) van het Bureau Intelligentie van de marinestaf, met afschriften aan de commandanten. Op het gebied van de beveiliging gold het voorschrift dat de I.O.'s eenmaal per maand rapporteerden aan het hoofd van Sectie III betreffende hun werkzaamheden, incidenten etc. Eveneens eenmaal per maand, en wel op de laatste maandag, vergaderden de I.O.'s onder leiding van de S.C.S.(I) op diens kantoor in Den Haag.

Het is niet waarschijnlijk dat de Marine Intelligentie Dienst van stonde af aan heeft gefunctioneerd op de door minister De Booy voorgeschreven manier. Wel staat vast dat al in februari 1946 Sectie I van het Bureau Intelligentie van de marinestaf zogenaamde Informatiebladen produceerde. Geheel overeenkomstig de bepalingen van de Regeling bevatte het Informatieblad van 15 februari 1946 gegevens over Nederlandse oorlogsschepen, over de organisatie van de inlichtingendiensten in de Verenigde Staten, productiecijfers betreffende de USSR en tenslotte gegevens over troepen en marine-eenheden van de Republik Indonesia - daarmee een getrouwe afspiegeling vormend van de preoccupaties van de marineleiding op dat moment. De naam Marine Intelligentie Dienst heeft overigens maar korte tijd bestaan. De Booys opvolger J.J.A. Schagen van Leeuwen wijzigde bij beschikking van 23 april 1947 die naam in Marine Inlichtingendienst, af te korten als MARID.
Over de reden(en) voor deze wijziging liet de beschikking zich niet uit. Wellicht vond Schagen van Leeuwen de oude benaming teveel aanleiding geven tot misverstand en/of ridiculisering.

Hoofdafdeling III Inlichtingsdienst, G3, G2 (Militaire Inlichtingendienst)

Bij de organisatie en inrichting van de naoorlogse militaire (landmacht-) inlichtingen- en veiligheidsdienst speelden zowel ervaring met de vooroorlogse GS III-organisatie als de in Londen opgedane ervaringen een rol. De verpersoonlijking van deze combinatie van 'oud' en 'nieuw' was dr. J.M. Somer, die voor de oorlog bij GS IIIA had gediend en tijdens de Tweede Wereldoorlog vanuit Londen en - na de bevrijding van Zuid-Nederland vanuit Eindhoven - het Bureau Inlichtingen had geleid. In zijn "Beschouwing over een eventuele organisatie van GS III" van september 1945 pleitte Somer voor een geheime dienst die zich zou concentreren op zo wel de verwerving van geheime militaire inlichtingen in het buitenland, als op het voorbereiden van een staybehind-organisatie. Veiligheid wilde hij overlaten aan Binnenlandse Zaken, verbindingsinlichtingen aan een centrale interdepartementaal werkende dienst. Voor zover Somers voorstellen werden gerealiseerd (geheime militaire inlichtingendienst en staybehind) gaven die tot in de

jaren vijftig aanleiding tot verwarring en competentiestrijd. Zijn voorstellen om veiligheid en verbindingsinlichtingen af te stoten werden niet gehonoreerd; zoals hierboven al aangegeven was veiligheid juist een van de eerste aandachtsgebieden van de naoorlogse generale staf.

Onder het Militair Gezag, dat evenals het hoofdkwartier van de generale staf werd geleid door de luitenant-generaal H.J. Kruls, was het Bureau Nationale Veiligheid (BNV) de centrale veiligheidsinstantie. Ook de screening op politieke betrouwbaarheid van de naar Nederlands-Indië uit te zenden militairen geschiedde door het BNV. De afdeling die met die taak was belast functioneerde in feite als militaire veiligheidsdienst en stond onder leiding van een militair, de majoor P.M.H. Tielens. Vandaar dat zolang het Militair Gezag bestond - tot 4 maart 1946 - de generale staf geen afdeling veiligheid kende, maar alleen een Afdeling III Inlichtingen onder leiding van majoor P. Forbes Wels.
Het einde van de Militair Gezagsperiode betekende dat Kruls zich nu geheel aan zijn taken van chef van de generale staf (CGS) kon wijden, waaronder het inrichten van zijn hoofdkwartier. Onder de CGS kwam een aantal hoofdafdelingen te ressorteren (operaties, organisatie, luchtverdediging, etc.) waarvan de Hoofdafdeling III Inlichtingsdienst er één was.
Waar de andere hoofdafdelingen werden geleid door een luitenant-kolonel, bleef de functie van hoofd van 'Hoofdafdeeling III Inlichtingsdienst' voorlopig vacant. De hoofdafdeling bestond uit twee afdelingen; de Afdeling A Buitenland, onder leiding van de al genoemde Forbes Wels en de Afdeling B Binnenland geleid door de uit het BNV overgestapte Tielens. Pas begin 1948 werd laatstgenoemde hoofd van de gehele hoofdafdeling die inmiddels werd aangeduid als "Sectie G3 Inlichtingen"
De Hoofdafdeling III, c.q. Sectie G3, was tevens Militaire Inlichtingendienst, maar in strikte zin was er sprake van een staforgaan zonder eigen acquisitie-middelen. De afdeling B leunde voor haar veiligheidsonderzoeken sterk op de Centrale Veiligheidsdienst en/of de inlichtingendiensten van de politie; de afdeling A was aangewezen op open bronnen en de inlichtingen die militaire attachés konden aandragen. Voor geheime militaire inlichtingen uit het buitenland maakte deze afdeling deel uit van een ingewikkelde driehoeksrelatie met de Buitenlandse Inlichtingendienst en een afdeling van de generale staf die aanvankelijk weliswaar III C heette, maar geen deel uitmaakte van de 'Hoofdafdeeling III Inlichtingsdienst', noch later als G3C tot de Sectie G3 Inlichtingen behoorde.
De gewrongen constructie was het gevolg van het feit dat twee hoofden van diensten zich de erfopvolgers achtten van het Londense Bureau Inlichtingen, met name waar het ging om de bevoegdheid agenten naar het buitenland te zenden. C.L.W. Fock was plaatsvervangend hoofd van BI geweest en sinds 16

februari 1946 hoofd van de op die datum opgerichte Buitenlandse Inlichtingendienst. J.M. Somer was als hoofd van het Bureau Inlichtingen Focks chef geweest en was in mei 1946 benoemd als hoofd van het Afwikkelingsbureau BI, een façade waarachter hij in opdracht van Kruls werkte aan de realisering van zijn plannen voor een geheime militaire inlichtingendienst, gecombineerd met de voorbereiding van een staybehind - organisatie. In de organisatie van de generale staf was Somers eenheid opgenomen onder de aanduiding Hoofdafdeling IIIC waarmee tevens was duidelijk gemaakt dat Somer niet onder de 'Hoofdafdeeling III Inlichtingsdienst' ressorteerde, maar daaraan nevengeschikt was.

Hoofdafdeling IIIC

Het feit dat de Buitenlandse Inlichtingendienst onder de minister-president ressorteerde en Somers ultra-geheime organisatie onder de chef van de generale staf (niet onder de minister van Oorlog) heeft er waarschijnlijk toe bijgedragen dat beide organisaties aanvankelijk niet of nauwelijks van elkaars feitelijke activiteiten en plannen op de hoogte waren. In elk geval stelde Somer zijn voormalige ondergeschikte pas eind maart 1948 op de hoogte van het feit dat hij (Somer) per 1 april daaraanvolgend was benoemd tot hoofd van de dienst die per gelijke datum Sectie G7 zou heten. Tegelijkertijd deelde Somer aan Fock mee, dat de taak van de Sectie G7 onder meer zou liggen op het gebied van het inwinnen van militaire inlichtingen in het buitenland, en dat de sectie krachtens instructie van de chef van de generale staf de bevoegdheid bezat agenten naar het buitenland te zenden.
Met name dit laatste was tegen het zere been van Fock, wiens BID immers bij zijn instellingsbeschikking "met uitsluiting van andere diensten" de taak had gekregen inlichtingen in het buitenland in te winnen. Hoewel Fock sinds 1 januari 1948 niet lager hoofd van de BID was, tikte hij zijn voormalige chef op de vingers. Hij wees erop dat alleen de BID de bevoegdheid bezat in het buitenland inlichtingen in te winnen en dat G7 alleen bevoegdheden had in het kader van de staybehind-voorbereidingen.
Focks interventie had als resultaat een compromis: de 'afdeling I Operatie' van G7 zou gaan optreden als militaire afdeling van de BID. Door deze constructie bleef het BID-monopolie overeind en kon G7 buitenlandse militaire inlichtingen verzamelen. Aanvankelijk kwam dat neer op het sorteren van informatie van militaire aard uit de door de BID binnengebrachte berichten en het doorgeven daarvan aan de desbetreffende militaire diensten G3 en eventueel MARID. Met de komst in 1950 van L.E. Larive als hoofd van de afdeling VII van de Sectie Algemene Zaken (SAZ) van de generale staf (de benaming voor G7 sinds medio

1949) en daarmee tevens hoofd van de militaire afdeling van de BID, kreeg het verzamelen van buitenlandse militaire inlichtingen een meer gericht en operationeel karakter.

Sectie Algemene Zaken (SAZ)

Ingevolge de instructie van Kruls aan Hoofd SAZ was deze laatste verantwoordelijk voor het voorbereiden van een staybehind-organisatie, maar ook voor "de geheime militaire inlichtingendienst, gericht op het buitenland". In het kader van laatstgenoemd taakonderdeel zou Hoofd SAZ "nauw contact dienen te onderhouden het Hoofd Sectie G2 en met de afdelingshoofden van Sectie G2, meer in het bijzonder voor wat betreft het coördineren van de wensen op het gebied van de militaire inlichtingen". G2 was sinds medio 1949 de benaming voor wat tot dan toe GIII respectievelijk G3 had geheten; de naamsverandering was een gevolg van het Nederlandse lidmaatschap van de NAVO en van de daarmee samenhangende invoering van de Amerikaanse legerorganisatie. Vanuit de militaire optiek was de afdeling VII SAZ dus het verzamelorgaan van buitenlandse militaire inlichtingen ten behoeve van de Sectie G2, Inlichtingen, meer in het bijzonder het daaronder ressorterende G2A Afdeling inlichtingen. G2 zou de *requirements* moeten formuleren, SAZ zou op basis daarvan de gegevens uit het buitenland binnenhalen. Dat dit laatste moest gebeuren onder de paraplu van de BID werd, zo lijkt het, aan militaire zijde op de koop toe genomen.
Met betrekking tot de werkwijze en de resultaten van de militaire afdeling BID is weinig materiaal bewaard gebleven. De SAZ-kroniekschrijver is van mening dat de eigen militaire inlichtingendienst nooit van de grond is gekomen, voornamelijk omdat de BID dat als zijn terrein zag. Hoewel hij toegeeft dat er over deze activiteiten weinig bekend is, is hij stellig in zijn uitspraak dat er "geen sprake van operaties" is geweest. G 2 ontving niettemin via SAZ-VII tot ver in de jaren vijftig per week tientallen rapporten, voornamelijk betrekking hebbend op de DDR en waarvoor de gegevens werden aangedragen door een "voortreffelijk werkend agentennetwerk". Iets van de neerslag van die vele rapporten is bewaard gebleven in een paar door G2A samengestelde boekwerken getiteld "Barracks in Eastern Germany" waarin de locaties van kazernes van Volksmilitie en Volkspolizei worden aangegeven, compleet met kennelijk clandestien gemaakte foto's van die gebouwen. Ook op maritiem gebied werden gegevens verzameld, eveneens met name waar het de DDR betrof. De eerste Nederlandse maritieme inlichtingenrapportage aan de NAVO, over de 'DDR See-Polizei', was gebaseerd op deze door SAZ-VII aangedragen gegevens.
De op de toenmalige DDR toegespitste belangstelling van G2 hing uiteraard samen met de aan het Eerste Legerkorps (1-LK) in NAVO-verband toegewezen taak: het verdedigen van een

"vak" in de Noord-Duitse laagvlakte. In verband daarmee richtte Hoofd SAZ zich eind 1955 tot de chef van de generale staf met een nota waarin hij te kennen gaf dat een nauw contact in vredestijd tussen de inlichtingensectie van het Eerste legerkorps (G2-1LK) en SAZ geboden was, om een snelle en veilige verbinding in geval van oorlog te kunnen garanderen.

Overigens was G2A voor zijn buitenlandse inlichtingen niet volledig afhankelijk van de militaire afdeling BID. De sectie was ook zelf actief op dit terrein. Curieus in dit verband is een introductiebrief die het hoofd van wat op dat moment nog G3A heette eind oktober 1948 (dus na het compromis BID-SAZ) schreef aan de Nederlandse consul-generaal in Hamburg. Hierin introduceerde hij een zekere J. Eland die "reeds meer dan een jaar een belangrijke medewerker van mijn dienst (buitenlandse inlichtingendienst)" is, met het verzoek hem "waar nodig bij te staan". Deze Jan (Johan) Eland was een collega en aanvankelijk nauwe medewerker van de voormalige Abwehr-officier en inlichtingenhandelaar F.W. Heinz die werkte voor de Franse en Amerikaanse inlichtingendiensten en via Eland voor een Nederlandse inlichtingendienst. De inlichtingen hadden vooral betrekking op de toenmalige Ostzone en werden ingewonnen door voormalige Abwehr-medewerkers van Heinz. Dezelfde inlichtingen werden aan drie verschillende diensten verkocht en leverden op die manier een drievoudige opbrengst. Afgaande op de eerdergenoemde introductiebrief voor Eland zou men kunnen concluderen dat Eland voor G3A (G2A) werkte; het kan echter ook zijn dat G3A in dit geval als 'front' optrad de militaire afdeling van de BID.
Hoe dit zij, aan de in zijn ogen "gewrongen constructie" maakte de in 1956 benoemde Coördinator voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten, F.J. Kist, nog in datzelfde jaar een eind. Larive trad in dienst van de BID en werd belast met de leiding van de militaire afdeling van die dienst. Daarmee kwam de verantwoordelijkheid voor militaire inlichtingenoperaties in het buitenland daar te liggen waar hij volgens Kist behoorde te liggen: bij het hoofd van de BID. Het liaisonbureau SAZ-VII, dat de relatie had verzorgd tussen SAZ en G2A, werd als 'militaire desk' door de BID overgenomen om de liaison te verzekeren tussen de BID en de drie militaire inlichtingendiensten. Administratief bleef het bureau echter ressorteren onder het hoofd SAZ. De taak van SAZ als geheime militaire inlichtingendienst was hiermee ten einde. Formeel werd dat nog eens bevestigd door de chef van de generale staf in zijn instructie voor HSAZ van april 1962. Daarvan regelde artikel 1c de samenwerking met de BID ten behoeve van de krijgsmachtdelen. De taak van de liaison (SAZ-VII), nu militaire desk genoemd, zou zijn het selecteren van de bij de BID binnenkomende gegevens op hun militaire waarde en het in rapportvorm gieten van die gegevens ter distributie onder de

inlichtingendiensten van de krijgsmachtdelen. Daartoe behoorde in de eerste plaats de Sectie G2.

Sectie G2, Inlichtingen

Zoals gezegd gold deze benaming vanaf medio 1949 voor wat voorheen GIII respectievelijk G3 had geheten. De sectie stond onder leiding van een kolonel van de generale staf en bestond uit vier bureaus. De belangrijkste en omvangrijkste daarvan waren de Afdeling inlichtingen (G2A) en de Afdeling veiligheid (G2B).
De taak van G2A werd als volgt omschreven: "Het verzamelen en inwinnen van alle inlichtingen voor: a. Een doeltreffende opbouw en efficiënt gebruik van de Koninklijke Landmacht; b. De voorbereiding en doorvoering der mobilisatie en concentratie der Nederlandse strijdkrachten; c. Het uitoefenen van het Militair Gezag en het handhaven van orde en rust".
Aan G2B werden de volgende taken toegedeeld: "De bescherming van militaire geheimen; het waken tegen daden van sabotage aan militaire objecten; het waken tegen diefstal van militaire wapenen en militaire munitie; het onderkennen van en waken tegen ondermijnende politieke propaganda in het leger".
In zekere zin zetten G2A en G2B de militaire taken voort van de vooroorlogse GSIIIA en GSIIIB. Een verschil met de situatie van voor mei 1940 was, dat er nu voor de civiele aspecten van het inlichtingenwerk aparte diensten in het leven waren geroepen, namelijk de BID en de CVD. Bovendien was er nu, anders dan voor de Tweede Wereldoorlog, een apart orgaan voor de heimelijke acquisitie van buitenlandse militaire gegevens ten behoeve van G2A: de militaire afdeling van de BID. In die zin had het Nederlandse militaire inlichtingenwerk zijn onschuld verloren en had de uitspraak, die luitenant b.d C. A. van Woelderen als eerste medewerker van GS III na de Eerste Wereldoorlog ooit maakte, dat "de inlichtingendienst van de Generale Staf van Nederland de meest fatsoenlijke inlichtingendienst der wereld" was, enigszins aan betekenis ingeboet. Ook de "Generale Staf van Nederland" maakte nu gebruik van geheime agenten, zelfs van inlichtingenhandelaren zoals Eland - een gang van zaken waartegen Van Woelderen zich steeds had verzet.

Behalve de twee genoemde bureaus voor de 'klassieke' inlichtingen- en veiligheidstaken maakte van de Sectie G2, Inlichtingen een klein Bureau documentatie Nederland deel uit. Dit bureau had oorspronkelijk deel uitgemaakt van Somers G3C en was in het leven geroepen met het oog op een eventuele bezetting van Nederland ingeval het in Europa tot een nieuwe oorlog zou komen. De les die Somer, maar ook Kruls, had

getrokken uit de Tweede Wereldoorlog was, dat al in vredestijd maatregelen voorbereid moesten worden 'voor het geval dat'. In dat geval, zo luidde de redenering, zou de regering zonodig naar het buitenland verplaatst moeten worden om van daar uit de strijd voort te zetten. Vandaar het voorbereiden en organiseren van een staybehind-organisatie die de regering dan van inlichtingen zou moeten voorzien; vandaar ook het voorbereiden van de 'oorlogsinlichtingen-archieven' door het Bureau documentatie Nederland die het de regering in ballingschap mogelijk zouden moeten maken de strijd voort te zetten. De gedachte was dat een regering in ballingschap zou moeten beschikken over de essentiële gegevens betreffende met name de economische en infrastructurele situatie, bijgehouden tot aan het moment van uitwijken. Daarna zou de staybehind - organisatie moeten trachten de gegevens up to date te houden. Er zat dus een zekere logica in het feit dat Somer ook het samenstellen van de 'oorlogsinlichtingen' tot zijn taak rekende, voor de uitvoering waarvan hij een Centraal Topografisch Bureau in het leven had geroepen als onderdeel van zijn sectie G3C.

Somers rijk werd echter van twee zijden bedreigd. Enerzijds was de medewerking van de departementen aan het samenstellen van de 'oorlogsinlichtingen-archieven' dermate gering ("waarom moet de chef van de generale staf zich bemoeien met niet-militaire zaken?") dat de kwestie in de ministerraad moest worden besproken. Daar werd besloten dat deze in wezen interdepartementale taak zou blijven ressorteren onder de chef van de generale staf. In oorlogstijd immers zou deze in zijn functie van bevelhebber der landstrijdkrachten tevens belast worden met het Militair Gezag. Anderzijds moest Somer vrezen dat zijn Sectie G3C onderdeel van G3 zou gaan uitmaken, waardoor hij zijn rechtstreekse relatie tot de chef van de generale staf zou verliezen.
Kruls loste de kwestie op door de 'oorlogsinlichtingen'-taak los te maken uit Somers organisatie en onder de benaming G3C onder te brengen in G3. Het resterende deel bleef onder leiding van Somer een aparte sectie van de generale staf, nu G7 Algemene Zaken genoemd. Medio 1949 verviel de aanduiding G7 en bleef de aanduiding Sectie Algemene Zaken over. G3 werd zoals gezegd omgedoopt in G2 en G3C werd G2C2 Bureau documentatie Nederland.
De taak van G2C2 werd door Kruls medio 1949 als volgt omschreven: "Het reeds in vredestijd verzamelen, opleggen en in veiligheid brengen van alle gegevens, die voor de totale oorlogvoering van het Rijk der Nederlanden van belang kunnen zijn bij eventueel plaats vindende acties en operaties op het grondgebied van het Rijk in Europa".

Een vierde en laatste onderdeel van Sectie G2, Inlichtingen was de eveneens kleine G2D de Afdeling plannen dat geen

uitvoerende taken had maar was belast met “het ontwerpen van plannen” voor enerzijds enkele specifieke opleidingen, anderzijds het organisatorisch vormgeven van twee speciale taken. Een van die speciale taken vloeide voort uit het feit dat de chef van de generale staf in oorlogstijd met het Militair Gezag zou worden belast. In laatstgenoemde hoedanigheid viel de censuur onder zijn verantwoordelijkheid, reden waarom plannen voor de opzet en werkwijze van zo’n censuurdienst klaar moesten liggen ‘voor het geval dat’. De andere nog op te richten organisatie betrof “de radio luister- en peildienst” die op grond van interceptie, (eventueel) decodering en interpretatie van radiosignalen van de potentiële tegenstander diens sterkte en dislocaties zou moeten vaststellen.
De opleidingen waarin kennelijk nog niet was voorzien waren bedoeld voor personeel “belast met een taak bij de inlichtingen- en veiligheidsdienst bij de onderdelen”, de klassieke inlichtingen- en veiligheidstaken op de verschillende niveaus in de Koninklijke Landmacht. Daarnaast was er behoefte aan “personeel voor het verhoren van krijgsgevangenen”, op zichzelf al een aparte vaardigheid, waarbij met het inzetten van de Koude Oorlog nog de eis van specifieke talenkennis kwam. Bij een gewapende confrontatie zou de Nederlandse krijgsmacht immers naar alle waarschijnlijkheid niet alleen met (Oost-)Duitsers maar ook met Russen te maken krijgen. Tenslotte zou er ook personeel opgeleid moeten worden ten behoeve van de al genoemde “radio luister- en peildienst”.
De verschillende opleidingen vonden uiteindelijk hun plaats in de School Militaire Inlichtingendienst (SMID) die bij Koninklijk Besluit van 1 oktober 1951 werd opgericht. De peil- en interceptiedienst van de KL kreeg vorm in de tweede helft van de jaren veertig, de censuurdienst pas in 1960. Beide laatstgenoemde organisaties komen nog aan de orde.

Aan het eind van de jaren veertig hadden de Koninklijke Marine en de Koninklijke Landmacht de organisatie van hun respectieve inlichtingen- en veiligheidstaken min of meer definitief vorm gegeven - toegesneden op de specifieke behoeften van de desbetreffende krijgsmachtdelen en vooral: los van elkaar. Dat laatste stond er overigens niet in de weg dat er grote overeenkomsten waren, met name waar het ging om de inlichtingenmiddelen. Op het gebied van de veiligheid waren de verschillen tussen marine en landmacht vooral gelegen in de omvang van de veiligheidstaak.

Veiligheid (MARID III en G2B)

Op het gebied van de materiële beveiliging zullen die verschillen niet zo groot zijn geweest, op het gebied van de personele beveiliging was dat des te meer het geval. Dat had te maken

met de omvang (in aantallen personeelsleden) van de twee krijgsmachtdelen, maar in de eerste plaats met het feit dat het marinepersoneel voor het grootste deel beroepspersoneel was, terwijl de landmacht met grote contingenten dienstplichtig personeel te maken had. Had de marine daardoor te maken met in beginsel positief ingesteld personeel, de landmacht kreeg per lichting dienstplichtigen vogels van diverse pluimage onder de wapenen, met name ook in politiek opzicht. In de periode van de Koude Oorlog, die na 'Praag 1948' en de Berlijnse kwestie in hetzelfde jaar in korte tijd tot volle ontwikkeling was gekomen, was het in de sfeer van de personele beveiliging vooral zaak te zorgen dat communisten in de krijgsmacht 'geen kwaad konden'. Hoezeer met name de onbloedige communistische machtsgreep in Tsjechoslowakije het denken over veiligheid, ook militaire veiligheid, beïnvloedde blijkt uit een scenario - mogelijk (mede) ontworpen door GIIIB - waarin ervan wordt uitgegaan dat de communisten in Nederland in één nacht de regering omver willen werpen. De "binnenlandse tegenstander" wordt in dit scenario verondersteld binnen 24 uur 200 leidinggevende personen te liquideren: het Kabinet, de ministers van Oorlog, Justitie en Binnenlandse Zaken, de procureurs-generaal en een aantal burgemeesters. Om dergelijke toestanden te voorkomen werd het nodig geacht elke sollicitant naar een functie in de krijgsmacht, maar ook elke dienstplichtige, te 'screenen' op zijn of haar antecedenten. Politieke overtuiging en achtergrond vormden daarvan een belangrijk onderdeel. Op de vraag of iemand lid was van een communistische organisatie kon in vele gevallen de Centrale Veiligheidsdienst een antwoord geven. Was dat antwoord bevestigend, dan werd de sollicitant afgewezen; de dienstplichtige werd op een plaats tewerkgesteld waar hij als potentieel spion en/of saboteur geen schade kon aanrichten. Een negatief antwoord van de CVD leidde niet zonder meer tot aanstelling dan wel tewerkstelling op een 'gevoelige' plaats. Zeker in deze eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog was het zicht van de CVD op het Nederlandse communisme nog niet 'dekkend'.
Een en ander betekende dat de militaire veiligheidsdiensten genoodzaakt waren zelf antecedentenonderzoeken in te stellen. De MARID ging er al snel toe over dit werk geheel aan de CVD (later BVD) over te laten; G2B echter zag zich, ook al door de grote omvang van de werkzaamheden, gedwongen dit taakonderdeel zelf uit te voeren, wat een beduidende investering vergde in mensen en middelen. Bovendien hadden de militaire veiligheidsdiensten dan nog de al eerder genoemde andere onderdelen van de veiligheidstaak uit te voeren, zoals het op de hoogte blijven van 'de geest in de troep' en het rapporteren over veiligheidsincidenten zoals diefstal of vermissing van wapens en/of geclassificeerde documenten. Niet vergeten werd het politieke klimaat waarin de krijgsmacht haar werk moest doen. Gelet werd op de verspreiding van

antimilitaristische geschriften, op politieke (lees: vooral communistische) en antimilitaristische acties van burgers en de ‘stemming onder de bevolking’.
Een voorbeeld van berichtgeving over laatstgenoemd onderwerp is te vinden in een maandrapport van (toen nog) GIIIB over de maand mei 1947. Gesignaleerd wordt daarin een “toenemende spanning in de arbeiderswereld”, die in hoofdzaak wordt toegeschreven aan de “wanverhouding tussen inkomens en kosten van levensonderhoud”. Op genuanceerde wijze stelt het maandoverzicht dat bestaande ontevredenheid zeker niet alleen is toe te schrijven aan “demagogische agitatie van extremistische (lees: communistische) groepen”, hoewel daaraan “ook stellig een bepaald plan ten grondslag ligt”. Vervolgens noemt het maandoverzicht in dit verband enkele acties in Amsterdam van de communistisch geleide Eenheids Vakcentrale (EVC).
De bronnen waaruit MARID III en G2B voor hun taakuitvoering konden putten waren niet zeer talrijk. Uiteraard waren er de open bronnen, met daarnaast menselijke bronnen en (in oorlogstijd) de censuur.

open bronnen
Daaraan werd door beide diensten ruim aandacht besteed. Te denken valt dan vooral aan het communistische dagblad ‘De Waarheid’, maar ook aan week- en maandbladen van de diverse communistische nevenorganisaties, met name van de onderscheiden bij de EVC aangesloten vakbonden. De politieke ‘lijn’ van die organisaties kon daaruit in grote trekken worden afgeleid, maar ook werden in dit soort bladen stakings- en andere acties geëvalueerd en - wat voor de diensten belangrijker was - aangekondigd. Met name wanneer die acties gericht waren tegen de krijgsmacht of een onderdeel daarvan - zoals tegen de uitzending van dienstplichtigen naar Nederlands-Indië - werd dat zorgvuldig bijgehouden en vastgelegd.
Het is duidelijk dat er op dit punt een zekere overlapping was met hetgeen de CVD deed. Coördinatie met deze dienst waar het de politieke veiligheidsaspecten betrof is dan ook een steeds terugkerend thema tijdens de Koude Oorlog. Het putten uit menselijke bronnen bleef in de eerste naoorlogse jaren beperkt tot het raadplegen van ambtelijke bronnen (bevolkingsadministratie, plaatselijke politie en CVD) en het horen van informanten in het kader van de antecedentenonderzoeken. Zoals gezegd gold dit vooral, en later uitsluitend, voor de veiligheidsdienst van de Koninklijke Landmacht (en voor die van de Koninklijke Luchtmacht vanaf 1951 nadat dit krijgsmachtdeel een eigen status had gekregen). Waarschijnlijk is bovendien dat vertrouwenslieden in de diverse onderdelen van de krijgsmacht hun bijdragen leverden aan de rapportage omtrent de ‘geest in de troep’.

censuur
Al eerder is gewezen op het belang van de censuur in oorlogstijd als bron voor inlichtingen omtrent de vijand, maar ook als middel om de vijand inlichtingen te onthouden. In vredestijd kan de bevelhebber der landstrijdkrachten als potentieel drager van het Militair Gezag op dit terrein niet veel meer doen dan voorbereidingen treffen. Dat gebeurde dan ook, zoals gezegd, door de Afdeling G2D van de Sectie G2 Inlichtingen. In dit verband wekt het enige bevreemding dat aan marinezijde de censuur werd gerekend te behoren tot de beveiligingstaak van MARID III. De toelichting daarbij maakt evenwel duidelijk dat daarmee werd gedoeld op het in de hand houden van de voorlichting aan pers en publiek en op het in voorkomende gevallen controleren van de post van het eigen personeel "om lekkage van informatie te voorkomen".

Inlichtingen (MARID I; G2A)

open bronnen
Ook op het gebied van inlichtingen speelden open bronnen een grote rol. Dat gold impliciet voor G2A en zeer expliciet voor de MARID: "onze MARID [zal] zich moeten beperken tot het verzamelen van die gegevens, welke voornamelijk door middel van pers en tijdschriften beschikbaar komen. Wel zijn onze diplomatieke vertegenwoordigers [niet duidelijk is of hier gedoeld wordt op marine-attachés dan wel op diplomaten in het algemeen] soms in staat bijzondere inlichtingen te verstrekken, doch beperkt zich dit vaak tot gegevens, welke zij uit het hoofd van hun functie eerder vernemen dan pers of radio".

menselijke bronnen
Ten aanzien van het gebruik van menselijke bronnen (humint) stelde de marine zich terughoudender op dan de landmacht. Zoals gezegd kende de MARID een Sectie VI Contact Register, later MARID VII, een onderdeel dat zich bezig hield met het benaderen en begeleiden van informanten, zoals legaltravelers.

legaltravelers
Dezen werden in de eerste plaats gezocht onder actief dienende en gepensioneerde "leden der Zeemacht", maar ook "indien zulks in verband met de volledigheid noodzakelijk mocht blijken" onder andere beroepsgroepen, zoals personeel van scheepvaartmaatschappijen, van in het buitenland gevestigde ondernemingen, van reisbureaus en universiteiten. Bij laatstgenoemde categorie diende vooral aandacht besteed te worden aan beoefenaren van vakken als hydrografie, economie, atoomfysica, cryptografie, chemische en biologische oorlogvoering en hydro- en aerodynamica. Verder wenste de MARID-leiding niet te gaan bij het inschakelen van menselijke

bronnen, al was het maar vanuit de overweging dat een voldragen secret service met geheime agenten veel te kostbaar zou zijn.

agenten
Zoals bekend was deze laatste overweging er bepaald niet een die door Somer werd gedeeld. Deze stelde integendeel alles in het werk om onder zijn leiding een geheime militaire inlichtingendienst van de grond te krijgen, een pogen dat hem niet door een ieder in dank werd afgenomen. Niettemin fungeerde SAZ VII onder de paraplu van de BID een aantal jaren met gebruikmaking van geheime agenten ten behoeve van G2A en MARID I. Nadat SAZ VII als Militaire Afdeling formeel tot de BID was gaan behoren duurde het niet zo lang voor de inzet van menselijke bronnen ook ten behoeve van de landmacht zich ging beperken tot het begeleiden van legaltravelers.

attachés
Daarnaast leverden in de categorie menselijke bronnen de militaire en marine-attachés hun eigen specifieke bijdragen aan de inlichtingenproducten van MARID en G2. In 1949 waren er zowel in Londen als in Washington attachés geaccrediteerd van landmacht en marine, was er een militair attaché in Parijs en Brussel (gecombineerd), een honorair militair attaché in Bern, militair attachés in Bonn, Stockholm en Praag en tenslotte een marine-attaché in Tokio.

liaison
Behalve op hun eigen menselijke bronnen zoals hierboven opgesomd konden MARID en G2 voor hun informatievoorziening rekenen op het contact met soortgelijke buitenlandse diensten. Het onderhouden van liaison met deze diensten zorgde vaak door onderlinge uitwisseling van gegevens voor een welkome aanvulling op hetgeen bekend was, dan wel voor correctie of bevestiging van het eigen beeld. De vraag met welke ‘zusterdiensten’ de MARID aan het eind van de jaren veertig contacten onderhield is aan de hand van het bewaard gebleven materiaal niet zonder meer te beantwoorden, maar aangenomen mag worden dat met de Amerikaanse en Britse diensten dat zeker het geval is geweest. Wat G2 betreft kan die vraag concreet en uitputtend beantwoord worden. Er waren contacten met de militaire inlichtingendiensten van Denemarken, Zweden en Zwitserland, terwijl (eind 1949) contact met Noorwegen in de bedoeling lag. Van genoemde diensten werden gegevens ontvangen “betreffende militaire aangelegenheden in Noord-Duitsland, Oost-Duitsland, de Baltische landen, Polen, Finland en West-Duitsland”. Daarenboven had de landmacht een liaison-officier geplaatst bij de inlichtingeneenheid van het Britse Rijnleger (BAOR). De gegevens die van deze dienst werden verkregen hadden uitsluitend betrekking op de Russische zone

in Duitsland.

verbindingsinlichtingen
In hoeverre in deze periode open en menselijke bronnen al feitelijk werden aangevuld met verbindingsinlichtingen (sigint) is niet geheel duidelijk. Vermeld is al dat in die sector de Afdeling G2D plannen diende te ontwikkelen op het gebied van tactische inlichtingen. De MARID die op het gebied van strategische verbindingsinlichtingen in de Koude Oorlog een hoofdrol zou spelen, maakte met het uitvoeren van die taak een allereerst begin in 1947 toen MARID VI werd opgericht.

rapportage en distributie
De door de inlichtingendiensten van landmacht en marine uit de genoemde bronnen samengestelde inlichtingen werden wat de MARID betreft verspreid in de vorm van Informatiebladen. Het eerste exemplaar, gedateerd 15 februari 1946, bevatte gegevens over op dat moment beschikbare Nederlandse oorlogsschepen, over productiecijfers in de Sovjet-Unie, over de organisatie van de Amerikaanse inlichtingendiensten en gegevens over leger en marine van de Republik Indonesia. G2A (toen nog GIIIA geheten) vervaardigde vanaf begin 1947 week-overzichten met onder meer gegevens over de opbouw van de legers in Italië, Frankrijk, Rusland en België. In maandoverzichten die in de tweede helft van 1947 begonnen te verschijnen werden inlichtingen van een meer samenvattend en beschouwend karakter opgenomen, zoals "De situatie in Duitsland en de activiteiten van de USSR" en "Frankrijk: reorganisatie van het leger". Tenslotte verschenen er op onregelmatige tijden specials die rapportage bevatten over onderwerpen als de ongeregeldheden in Frankrijk in november/december 1947 en de defensiemaatregelen in de Verenigde Staten, Engeland en Canada in verband met de Koude Oorlog "ten gevolge van de houding van Rusland". Dat "Rusland" met name de inlichtingendienst van de landmacht bezig hield was al in het voorjaar van 1947 duidelijk geworden toen GIIIA weer de traditie oppakte om onder het hoofd "Gegevens vreemde legers" de omvang, organisatie, bewapening etc. van de krijgsmacht van potentiële tegenstanders te beschrijven. Het eerste naoorlogse product van deze soort was "No. 1: Rusland" en was gedateerd 12 april 1947. Begin 1949, na de Praagse en Berlijnse 'kwesties', ook het jaar waarin de NAVO werd opgericht, is het minister-president W. Drees zelf die zich mengt in de discussie over de militaire dreiging die uitgaat van "Rusland". Naar aanleiding van een enigszins alarmerend inlichtingenrapport over Russische militaire *capabilities* schrijft Drees aan de minister van Oorlog dat buitenlandse inlichtingendiensten van mening zijn dat het allemaal wel zal meevallen omdat Rusland tijd nodig heeft om voor het Westen gevaarlijk te worden. Via de hiërarchieke weg is het dan Tielens

die als hoofd van GIIIA Drees tegenwerpt dat de "kansen voor Rusland afnemen naarmate het Atlantisch Pact zich beter bewapent", met andere woorden dat Rusland een reden kan hebben om snel toe te slaan. Los van de inhoudelijke merites van beide standpunten maakt deze discussie ten overvloede nog eens duidelijk dat voor de Nederlandse regering een terugkeer naar de vooroorlogse neutraliteit geen optie was. De Koude Oorlog was een geaccepteerde realiteit geworden, en Nederland was daarin gewild en bewust partij.

2.2.2 De periode van de koude oorlog 1949 - 1989

Het jaar 1949 was voor de Nederlandse defensieorganisatie om verschillende redenen van groot belang. Nauwelijks bekomen van de Tweede Wereldoorlog had de Nederlandse krijgsmacht zich moeten storten in de 'politionele acties' in het toenmalige Nederlands-Indië. En nauwelijks waren die in 1949 geëindigd met de overdracht van de soevereiniteit over de archipel aan de Republik Indonesia, of in hetzelfde jaar 1949 werd de Koude Oorlog als het ware geïnstitutionaliseerd door de oprichting van de NAVO waarvan Nederland vanaf het begin een overtuigd en trouw lid was. Het overstappen van de Britse op de Amerikaanse legerorganisatie was daarvan maar één aspect. De Koude Oorlog, het tegenover elkaar staan van NAVO en Warschau Pact, zou de komende decennia tot aan de 'val van de Berlijnse muur' maat- en richtinggevend zijn voor de Nederlandse defensieorganisatie. Er waren in die periode van zo'n veertig jaar sideshows zoals de kwestie Nieuw Guinea, er was de verdedigingstaak met betrekking tot het Koninkrijk in de West, er was in toenemende mate Nederlandse deelname aan peacekeeping missies in het kader van de Verenigde Naties - dit alles neemt niet weg dat de blik van de Nederlandse krijgsmacht in de eerste plaats "naar het Oosten" was gericht. Dat de oriëntatie en de activiteiten van de militaire inlichtingen- en veiligheidsdiensten daarvan een afspiegeling vormden ligt voor de hand.

1949 was ook het jaar waarin de Nederlandse intelligence community een samenhangende vorm kreeg. De elementen daarvan waren al aanwezig en in de eerste naoorlogse jaren tot ontwikkeling gekomen. Er waren aan de civiele kant een Buitenlandse Inlichtingendienst en een Centrale Veiligheidsdienst, terwijl aan militaire zijde de marine over de MARID beschikte en de landmacht over G2 (inmiddels ook wel Militaire Inlichtingendienst genoemd). De luchtmacht moest nog even wachten voor ook dit krijgsmachtdeel een eigen inlichtingendienst kreeg. Wat ontbrak was een onderlinge samenhang en coördinatie en hierin werd in 1949 voorzien door het Koninklijk Besluit van 8 augustus van dat jaar.
De totstandkoming van dit KB was geen uitvloeisel van het

Nederlandse NAVO-lidmaatschap maar van onderlinge competentiegeschillen in de civiele sfeer, in casu rond de Centrale Veiligheidsdienst. Deze dienst ressorteerde evenals de Buitenlandse Inlichtingendienst onder de minister-president en was voor een groot deel afhankelijk van de medewerking van de plaatselijke politie die toen nog bestond uit de onder Justitie ressorterende Rijkspolitie en de onder Binnenlandse Zaken ressorterende Gemeentepolitie. Justitie wenste op het gebied van de binnenlandse veiligheid een terugkeer naar de vooroorlogse situatie waarin dit departement langs de lijn van de procureurs-generaal een stevige greep had gehad op GS IIIB/CI. Hiertegen verzette zich niet alleen het hoofd van de CVD, Einthoven, maar ook minister-president Beel. Medio 1948 installeerde laatstgenoemde een ambtelijke commissie onder leiding van de secretaris-generaal van Binnenlandse Zaken, M.J. Prinsen, die vooral de taakafbakening tussen CVD en politie moest bezien, maar ook overigens taak en plaats van de verschillende inlichtingen- en veiligheidsdiensten onder de loep diende te nemen. Behalve uit Prinsen bestond de commissie uit diens collega van Justitie J.C. Tenkink en uit de chefs van de marinestaf en de generale staf respectievelijk E.J. van Holthe en H.J. Kruls.
In januari 1949 bood Prinsen aan minister-president Drees het eindrapport van zijn commissie aan. Het stelde vast dat uiteenlopende belangen hadden geleid tot het ontstaan van verschillende inlichtingen- en veiligheidsdiensten die, zo meende de commissie, ieder hun eigen reden van bestaan hadden. Het rapport noemde in dit verband de Buitenlandse Inlichtingendienst, de Centrale Veiligheidsdienst, de Marine Inlichtingendienst en de Militaire Inlichtingendienst. Om de samenwerking tussen de diensten te verbeteren beval het rapport aan een coördinatiecommissie in het leven te roepen.

Het Koninklijk Besluit van 8 augustus 1949

Het op basis van de aanbevelingen van de commissie-Prinsen geformuleerde Koninklijk Besluit van 8 augustus 1949 bevatte een regeling voor wat men de Nederlandse intelligence community zou kunnen noemen. Van elk van de diensten werd vastgesteld onder welk ministerie hij viel en wat zijn taken en verantwoordelijkheden waren. De Buitenlandse Inlichtingendienst bleef onder Algemene Zaken, onder Binnenlandse Zaken kwam de CVD, vanaf nu Binnenlandse Veiligheidsdienst geheten, onder de minister van Marine de MARID en onder de minister van Oorlog de Militaire Inlichtingendienst (MID). Aparte paragrafen regelden de verhouding van het Openbaar Ministerie en de politie tot de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, alsmede de taak en werkwijze van de Commissie van Coördinatie. Deze commissie,

die het kernstuk vormde van de in het KB vervatte regeling, stond formeel onder leiding van de minister-president; in de praktijk was de vice-voorzitter, de staatssecretaris van oorlog W.H. FockemaAndreae, meestal degene die de vergaderingen voorzat. Van de Commissie van Coördinatie maakten verder deel uit C.L.W. Fock (raadadviseur in algemene dienst bij Algemene Zaken), L.H.K.C. van Asch van Wijck (directeur-generaal van Politie van het ministerie van Justitie), H.N. Boon (secretaris-generaal van het ministerie van Buitenlandse Zaken), A.Th. De Muralt (hoofd van de Buitenlandse Inlichtingendienst), L. Einthoven (hoofd van de Binnenlandse Veiligheidsdienst) en de hoofden van de beide militaire diensten, de kapitein ter zee A.A. Fresco (hoofd MARID) en de kolonel P.M.H. Tielens (hoofd MID). In de commissie ontbrak vooralsnog het hoofd van de inlichtingendienst van de luchtmacht. Pas nadat de luchtmacht een zelfstandig krijgsmachtdeel was geworden, werd het oorspronkelijke KB per 25 augustus 1951 gewijzigd en kreeg de luchtmacht een eigen dienst, de Luchtmacht Inlichtingendienst (LUID). Het toenmalige hoofd, de majoor M.W.J.M. Broekmeijer, kreeg toen uiteraard ook zitting in de Commissie van Coördinatie. Evenals het hoofd van de MID was hij verantwoording schuldig aan de minister van Oorlog.

De militaire diensten

De drie militaire diensten, waartoe we ons nu zullen beperken, vielen grotendeels samen met de tot de staven van de krijgsmachtdelen behorende secties inlichtingen en veiligheid. Bij de MARID was dat helemaal het geval; bij land- en luchtmacht werd er in theorie onderscheid gemaakt tussen de MID en G2, Inlichtingen, respectievelijk LUID en L2, Inlichtingen. Volgens die theorie waren de diensten de zogenaamde verzamelorganen van de gegevens die door de stafsecties tot inlichtingenrapportages werden verwerkt. In de praktijk evenwel was dat onderscheid nauwelijks te maken: de hoofden van de diensten waren tevens hoofden van de stafsecties, terwijl ook het verdere personeel in meerderheid tot beide organisaties behoorde. In deze matrixachtige constructie vielen de taken van diensten en stafsecties in wezen samen, zoals ook blijkt ook de in het Koninklijk Besluit aan de diensten toebedeelde taken.

Voor de inlichtingentaak hanteerde het KB een voor de drie diensten identieke formulering: "het inwinnen van gegevens welke nodig zijn voor een juiste opbouw en een doeltreffend gebruik" van respectievelijk de Koninklijke Marine, de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Luchtmacht. Ter vergelijking: de taak van G2, Inlichtingen was tezelfdertijd geformuleerd als "Het verzamelen en inwinnen van alle inlichtingen voor [...] een doeltreffende opbouw en een efficiënt

gebruik van de Koninklijke Landmacht"- een naar de inhoud identieke formulering.
De veiligheidstaak van de diensten was eveneens op identieke wijze geformuleerd. Per krijgsmachtdeel bestond die taak uit: "de bescherming van de [maritieme-, militaire-, luchtmacht-] geheimen, het uitvoeren van de bewaking tegen daden van sabotage aan [maritieme-, militaire , luchtmacht-]objecten, het treffen van maatregelen tegen diefstal van materieel, wapenen en munitie welke bestemd zijn voor of in gebruik zijn bij de strijdkrachten en het tijdig onderkennen van ondermijnende politieke propaganda onder het personeel" van marine, landmacht en luchtmacht.

Hadden de drie diensten, elk voor hun eigen krijgsmachtdeel, op het gebied van inlichtingen en veiligheid in het Koninklijk Besluit identiek geformuleerde taken gekregen, de Militaire Inlichtingendienst vielen nog enkele aparte taken toe. Die taken hingen samen met het feit dat de bevelhebber der landstrijdkrachten onder omstandigheden bekleed kon worden met het Militair Gezag. Vandaar dat hoofd MID/ hoofd Sectie G2, Inlichtingen was belast met het inwinnen van gegevens die nodig zijn voor:
- de mobilisatie en concentratie der landstrijdkrachten en de voorbereiding daarvan, en
- het uitoefenen van het Militair Gezag en het handhaven van orde en rust in geval de staat van oorlog of de staat van beleg is ingetreden.

Een onderdeel van het takenpakket van het Militair Gezag zou het uitoefenen van censuur zijn. Vermeld is reeds dat in de Sectie G2, Inlichtingen van de generale staf een Afdeling G2D was opgenomen dat was belast met het voorbereiden van onder meer een censuurdienst.

Specifieke taken Generale Staf: G2C en SAZ

Een taakonderdeel van de Sectie G2, Inlichtingen dat exclusief aan de chef van de generale staf/bevelhebber der landstrijdkrachten was toebedeeld, maar niet - althans niet expliciet - was opgenomen in de taakomschrijving van de Militaire Inlichtingendienst, was het door bureau G2C samenstellen van de al eerder genoemde "Documentatie Nederland": "het reeds in vredestijd verzamelen, opleggen en in veiligheid brengen van alle gegevens die voor de totale oorlogvoering van het Rijk der Nederlanden van belang kunnen zijn bij eventueel plaats vindende acties en operaties op het grondgebied van het Rijk in Europa". Mogelijk is de G2C-taak gezien als natuurlijk onderdeel van de MID-taak die wel in het Koninklijk Besluit werd genoemd, "het inwinnen van gegevens die nodig zijn voor de mobilisatie en concentratie der Landstrijdkrachten en de voorbereiding daarvan". Hoe het zij,

het hoofd MID was in zijn kwaliteit van hoofd Sectie G2 verantwoordelijk voor de interdepartementale taak van G2C. De medewerking van de departementen was er niet een van spontaan enthousiasme. In het voorjaar van 1948 had de minister van Oorlog zijn ambtgenoten verzocht hun medewerking te verlenen. Toen dat onvoldoende respons opleverde was het de minister-president die in oktober 1950 zijn kabinetsleden wees op de noodzaak van die medewerking. Dat hielp. Toen bovendien medio 1951 onder auspiciën van hoofd G2 een omvangrijke (144 bladzijden in zeer kleine druk) "Questionaire Documentatie Nederland" het licht zag en aan alle ministeries en Hoge Colleges van Staat werd toegezonden kwam de G2C-taak goed op gang.
De verzamelde gegevens werden door de zorg van G2C "opgelegd" en "in veiligheid gebracht" op drie plaatsen in het buitenland: Post X, Post Y en Post Z. Dit waren code-aanduidingen voor de Nederlandse ambassades in Londen, Washington en Paramaribo. De posten X, Y en Z werden ook gebruikt om kopieën van de door de MID/G2 samengestelde inlichtingenrapportages op te leggen en veilig te stellen. Eenmaal per kwartaal werd de Documentatie Nederland aangevuld, tot in de jaren zestig het project werd beëindigd. Niet duidelijk is waarom dat gebeurde. Het kan zijn dat met het ingewikkelder worden van de samenleving het op den duur ondoenlijk werd documentatie aan te leggen met betrekking tot alle essentieel geachte aspecten daarvan. Het is ook mogelijk dat men in geval van oorlog en eventuele bezetting meende te kunnen terugvallen op de resultaten van de inspanningen van de staybehind-organisatie SAZ.
In het Koninklijk Besluit van 8 augustus 1949 werd de Sectie Algemene Zaken niet genoemd. Evenmin was SAZ opgenomen in de organisatie van de Sectie G2, Inlichtingen. Gezien de taak van SAZ-VII zou dat niet geheel onlogisch zijn geweest, maar Somers volhardend streven rechtstreeks onder de chef van de generale staf te ressorteren had ertoe geleid dat ook na zijn vertrek (medio 1948) de Sectie G7, tenslotte ruim veertig jaar lang Sectie Algemene Zaken geheten, als een aparte sectie naast G2 bleef ingepast. SAZ behoorde noch tot de MID noch tot G2 en maakte dus formeel geen deel uit van de Nederlandse intelligence community, zeker niet nadat in 1956 het hoofd van SAZ-VII hoofd van de militaire afdeling van de BID was geworden en 'active military intelligence' daarmee uit de taakomschrijving van SAZ was verdwenen. Dat wil niet zeggen dat de inlichtingen- en veiligheidsdiensten niet op sommige terreinen (aanschaffingen, postadres) hand- en spandiensten verleenden aan deze 'niet bestaande dienst', maar de specifieke taken van de staybehind -organisatie SAZ , ook wel Dienst I (Inlichtingen) genoemd, hadden geen inhoudelijke raakvlakken meer met de taken van de civiele en militaire inlichtingen- en veiligheidsdiensten.

Sinds de inwerkingtreding van het KB van 8 augustus 1949 zijn de taken, de werkwijzen en de organisatorische inbedding van de drie militaire inlichtingen- en veiligheidsdiensten gedurende bijna vier decennia niet fundamenteel gewijzigd. Weliswaar leek er aan het begin van de jaren zeventig een vierde militaire inlichtingendienst bij te komen, toen de Buitenlandse Inlichtingendienst (BID) onder de naam Inlichtingendienst Buitenland (IDB) per 1 januari 1971 onder de minister van Defensie ging ressorteren, maar al in september 1972 werd deze beslissing teruggedraaid en kwam de IDB wederom onder de minister van Algemene zaken. Het gewijzigde Koninklijk Besluit waarbij wat de IDB betreft de oude toestand werd hersteld, was tevens het eerste KB betreffende de inlichtingen- en veiligheidsdiensten dat werd gepubliceerd. Hiermee ging een lang gekoesterde wens van 'de politiek' in vervulling. Al in oktober 1949 had minister-president Drees, toen hij persoonlijk de eerste vergadering van de Commissie voor Coördinatie van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten voorzat, naar aanleiding van een debat in de Eerste Kamer met klem gevraagd waarom het KB van 8 augustus 1949 niet gewoon gepubliceerd kon worden. Het antwoord was toen geweest dat dit niet kon vanwege het feit dat in het KB ook de Buitenlandse Inlichtingendienst werd genoemd. Publicatie zou immers, zo luidde de redenering, neerkomen op toegeven dat Nederland in het buitenland spioneerde. De kwestie bleef jaren rusten, tot in de tweede helft van de jaren zestig openbaarmaking van het Koninklijk Besluit weer op de politieke agenda kwam. Eind 1967 bracht de Vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten haar eerste verslag uit. Bij de beraadslaging daarover in de Vaste Commissie voor Binnenlandse Zaken werd sterk op publicatie van het KB aangedrongen. In april 1970 beloofde minister-president P.J.S. de Jong in de Tweede Kamer dat het inderdaad zou worden gepubliceerd, een belofte die werd ingelost met de publicatie van het gewijzigde Koninklijk Besluit van 5 augustus 1972.
In dit Koninklijk Besluit werden de drie militaire inlichtingendiensten nog meer dan voorheen op één lijn gesteld. Dat kwam niet alleen tot uiting in de naamgeving (Marine Inlichtingendienst MARID, Landmacht Inlichtingendienst LAMID en Luchtmacht Inlichtingendienst LUID), maar ook in de taakomschrijving. Artikel IV, 2 bepaalde: " De militaire inlichtingendiensten hebben, ieder voor zover het hun krijgsmachtdeel betreft, tot taak:
a. Het inwinnen van gegevens omtrent het potentieel en de strijdkrachten van andere mogendheden, welke nodig zijn voor een juiste opbouw en een doeltreffend gebruik van de krijgsmacht;
b. Het inwinnen van gegevens welke nodig zijn voor het treffen van maatregelen:

1. ter voorkoming van activiteiten die ten doel hebben de veiligheid of paraatheid van de krijgsmacht te schaden;
2. ter beveiliging van gegevens binnen de krijgsmacht waarvan geheimhouding geboden is;
3. ter bevordering van een juist verloop van mobilisatie en concentratie der strijdkrachten.

Aan de aparte positie van de inlichtingendienst van de Koninklijke Landmacht was, althans in de tekst van het KB, een einde gemaakt. Dat werd ook in de naamgeving tot uiting gebracht: niet langer het meer omvattende Militaire Inlichtingendienst, maar - op voet van gelijkheid met de andere twee militaire diensten - Landmacht Inlichtingendienst. De taken die de Militaire Inlichtingendienst opgedragen waren geweest in het kader van de Militair Gezag-taak van de bevelhebber der landstrijdkrachten (waaronder bijvoorbeeld voorbereiding van de censuur) waren 'uit het KB geschreven' en niet toebedeeld aan de LAMID. Dat deze taken aan het hoofd van de sectie G2 - de 'andere pet' van hoofd LAMID - toebedeeld bleven ligt voor de hand.

Toch behield de LAMID als enige van de drie militaire diensten enkele 'krijgsmachtbrede' taken, opgesomd in een ministerieel besluit van 7 mei 1974:

1. De signaleringsregeling ten aanzien van dienstplichtigen voor indeling bij één der krijgsmachtdelen;
2. Antecedentenonderzoek met betrekking tot burgerpersoneel van het ministerie van Defensie, voor zover niet behorend tot een der overige krijgsmachtdelen;
3. Werkzaamheden met betrekking tot de materiële veiligheid van het ministerie van Defensie, voor zover niet behorend tot één der krijgsmachtdelen;
4. werkzaamheden met betrekking tot het observeren van hier te lande geaccrediteerde vertegenwoordigers van communistische landen - later geamendeerd tot 'hier te lande geaccrediteerde militaire vertegenwoordigers van communistische landen' om competentiekwesties met de BVD te voorkomen of op zijn minst te reduceren.

In essentie ging het bij de onder 4. genoemde werkzaamheden om datgene wat GSIII sinds het begin van de Eerste Wereldoorlog had gedaan: het in de gaten houden van in ons land geaccrediteerde militaire attachés. Alleen was de LAMID, anders dan GS III, niet een belangstellend toekijkende neutrale waarnemer maar partij in de Koude Oorlog.

In de periode van de Koude Oorlog is het grote conflict uitgebleven waarop de Nederlandse krijgsmacht en dus ook de daarvan deel uitmakende inlichtingendiensten zich voorbereidden. Dat wil niet zeggen dat de krijgsmacht niet in gewapende conflicten betrokken is geweest. Na de 'politionele acties' in Indonesië die eindigden met het onafhankelijk worden van de Republik Indonesia, was er nog het conflict met de

Republik om het laatste deel van het voormalige Nederlands-Indië, Nieuw Guinea. Anders dan in Indonesië kwam het hier niet tot een echte oorlog en - eveneens anders dan in Indonesië - bestonden hier geen aparte militaire inlichtingendiensten zoals NEFIS en CMI dat waren geweest. Aanvankelijk de Militaire Inlichtingendienst, en - nadat de Koninklijke Marine de verdediging van Nieuw Guinea in 1954 van de Koninklijke Landmacht had overgenomen - vervolgens de MARID, hadden op Nieuw Guinea een presentie, samengesteld uit eigen personeel en met een eigen directe lijn naar de organisatie in Den Haag. De bronnen waaruit de MID respectievelijk de MARID hun kennis omtrent de plannen en sterkte van de Indonesische strijdkrachten putten waren verhoren van gevangengenomen Indonesische infiltranten, maar vooral en in de eerste plaats verbindingsinlichtingen: onderschepte, zo nodig gedecodeerde en gedecrypteerde communicatie tussen eenheden van de Indonesische krijgsmacht. Het relatief grote succes van de Nederlandse sigint-activiteiten was te danken aan het feit dat een deel van het personeel van NEFIS/CMI ultimo 1949 naar de Republik Indonesia was overgegaan, met medenemen van de codes. De Nederlandse diensten beschikten over hetzelfde basismateriaal en hadden er daardoor geen grote moeite mee de Indonesische codes te breken. Voor zover inlichtingen uit deze bron het niveau van tactische inlichtingen te boven gingen werden ze tevens naar Hoofd MID respectievelijk Hoofd MARID in Den Haag gezonden en bovendien ter beschikking gesteld aan de Gouverneur. Aan het begin van de jaren zestig werd de verdediging van Nieuw Guinea versterkt met eenheden van land- en luchtmacht onder bevel van de Commandant der Strijdkrachten in Nederlands Nieuw Guinea (COSTRING). Hoewel Indonesië de militaire druk opvoerde, kwam het niet tot een gewelddadig treffen. Vooral Amerikaanse politieke druk bracht de partijen aan de onderhandelingstafel. Met de overdracht van het bestuur over Nieuw Guinea aan de Verenigde Naties (1 oktober 1962) kwam eind 1962 aan de Nederlandse militaire presentie aldaar een eind.

Niet alleen in ‘de Oost’, ook in ‘de West’ had de Nederlandse krijgsmacht verdedigingstaken. Daarbij was er sprake van een soort natuurlijke taakverdeling: terwijl de Koninklijke Marine de eilanden van de Nederlandse Antillen beschermde, was het de Koninklijke Landmacht die de beveiliging van Suriname voor haar rekening nam. Tot de Landmacht Suriname behoorde vanaf het begin een inlichtingencomponent - Militaire Inlichtingendienst geheten - die aanvankelijk uit slechts één onderofficier bestond. Na een discussie over de vraag of de verdediging van Suriname aan het Korps Mariniers moest worden overgedragen, besliste de Nederlandse regering in 1952 dat deze taak aan de Koninklijke Landmacht voorbehouden bleef. In hetzelfde jaar werd een Inlichtingendienst Suriname

opgericht, die na korte tijd Sectie 2 van de Landmacht Suriname ging heten. Toen in 1957 de benaming Landmacht Suriname werd omgezet in Troepenmacht in Suriname (TRIS) werd de aanduiding Sectie 2 TRIS. De taak van de sectie viel uiteen in drie gedeelten: gevechtsinlichtingen, contra-inlichtingen en voorlichting. Onder gevechtsinlichtingen werd - anders dan men zou verwachten - verstaan het vergaren van gegevens over de politieke verhoudingen in Suriname, de verhoudingen tussen de verschillende bevolkingsgroepen en de stemming onder de bevolking ten opzichte van Nederland. De contra-inlichtingentaak concentreerde zich op het bevorderen van de beveiligingszin en de controle daarop, de screening van sollicitanten en de 'geest in de troep'. De voorlichtingstaak hield ook in het voorkomen van negatieve publiciteit over de TRIS in de Surinaamse pers.
Toen in 1959 Fidel Castro op Cuba de macht overnam werd dit Caribisch eiland al spoedig gezien als een satelliet van de Sovjet-Unie, vooral door de Verenigde Staten. Maar ook in Nederland maakte men zich zorgen. Het hoofd van de MID vreesde uitstraling naar onder meer Suriname en de omringende landen, reden waarom hij ervoor pleitte de Sectie 2 TRIS in te schakelen als verlengstuk van de MID in Nederland, temeer daar de civiele Centrale Inlichtingendienst (CID) van Suriname weinig effectief werd geacht.
De mislukte 'Varkensbaai'-onderneming in 1961 en de 'Cubaanse raketten'-kwestie in 1962 voerden de spanning in de regio op en vergrootten het gewicht van S2 TRIS. De sectie ging toen over tot een periodieke rapportage aan de MID in Nederland. In 1965 werd S2 gereorganiseerd en uitgebreid. De contra-inlichtingentaak met name werd breder opgezet; er kwam meer personeel en men ging met informanten werken. In 1965 begon men bovendien met verbindingsinlichtingen. De taak van S2 bestond toen uit de volgende onderdelen: veiligheid, earlywarning, samenwerking met Surinaamse en buitenlandse zusterdiensten, en het verzamelen van topografische gegevens. Vanaf 1970 kwam daar nog bij het samenstellen en up to date houden van een Beoordeling van de Toestand (sterkte van een potentiële tegenstander, gesteldheid van het terrein, meteorologische gegevens, moreel van de troep etc.). Op 14 november 1975 - het jaar waarin Suriname onafhankelijk werd - werd de TRIS opgeheven, inclusief de Sectie 2.

De militaire beveiliging van de Nederlandse Antillen was, zoals al eerder opgemerkt, toevertrouwd aan de Koninklijke Marine. De militaire inlichtingen- en veiligheidstaken in dit gebied waren niet ondergebracht in een apart plaatselijk orgaan, maar bij een Stafofficier Inlichtingen (SOI) die deel uitmaakte van de MARID-organisatie en dan ook rapporteerde aan H.MARID. Organisatorisch ressorteerde de SOI onder de Commandant

Zeemacht in het gebied.

Behalve vertegenwoordigd in de Rijksdelen Overzee en betrokken bij het koloniale achterhoedegevecht rond Nieuw Guinea, was de Nederlandse krijgsmacht in de periode van de Koude Oorlog betrokken bij een echte oorlog, namelijk die in Korea. Onder auspiciën van de Verenigde Naties en onder feitelijke leiding van de Verenigde Staten leverde de Koninklijke Landmacht hieraan een bijdrage in de vorm van het 'Van Heutz Bataljon', officieel genaamd het Nederlands Detachement Verenigde Naties, dat op 15 oktober 1950 werd opgericht. Het bataljon had geen specifieke inlichtingentaken, maar werd vrijwel onmiddellijk aan het front ingezet. In hoeverre het bataljon gevechtsinlichtingen leverde is uit het beschikbare materiaal niet te achterhalen. Indien dat het geval is geweest moeten ze terecht zijn gekomen bij de S2-sectie van het Amerikaanse regiment waartoe het 'Van Heutz Bataljon' behoorde. Toch liet de sectie G2 van de Nederlandse generale staf het inlichtingenaspect niet geheel over aan de Amerikanen. Al in oktober 1950 vervaardigde G2 een boekwerk 'Gegevens betreffende de voornaamste strijdkrachten in Korea', waarvan in december 1951 een derde uitgave werd uitgebracht. Het boekwerk was gebaseerd op hetgeen de S2 van het Van Heutz bataljon aan gegevens bijeen had gebracht.

De deelneming aan de oorlog in Korea betekende de eerste en tegelijk de laatste Nederlandse bijdrage aan actieve gevechtshandelingen in de Koude Oorlog-periode. De organisatie en de planning van de Nederlandse krijgsmacht waren in die periode - en zeker na de overdracht van de soevereiniteit over Nieuw Guinea - vooral gericht op verdediging in NAVO-verband tegen de potentiële vijand uit 'het Oosten', de Sovjet-Unie en haar bondgenoten, militair verenigd in het Pact van Warschau. Aan de inlichtingendiensten MARID, LAMID en LUID de taak te voorzien in de inlichtingen- en veiligheidsbehoeften van de respectieve krijgsmachtdelen waarvan zij deel uitmaakten, behoeften die samenhingen met de specifieke deeltaken van die krijgsmachtdelen in NAVO-verband en die voor een groot deel mede bepaald werden door hetgeen de NAVO-staven noodzakelijk achtten. Daar de NAVO niet over een eigen inlichtingendienst beschikt, is het verwerven van inlichtingengegevens een taak van de inlichtingendiensten van de participerende landen. Dat de diensten van de Verenigde Staten in dit kader de veruit belangrijkste bijdrage leveren ligt voor de hand. Bij de NAVO-staven vond (en vindt) overigens wel op beperkte schaal verwerking van die door de inlichtingendiensten van de lidstaten ingebrachte gegevens plaats.

Om, elk op het eigen terrein, te kunnen voorzien in de

inlichtingen- en veiligheidsbehoeften van zowel het desbetreffende krijgsmachtdeel als van de respectieve NAVO-staven stonden in de periode van de Koude Oorlog de Nederlandse militaire inlichtingendiensten de inlichtingenbronnen en -middelen ter beschikking die in de periode 1945-1950 waren opgebouwd en ontwikkeld.

Inlichtingen

In het ressort inlichtingen maakten de drie diensten elk op hun eigen wijze gebruik van de hun ten dienste staande middelen en bronnen: open bronnen, menselijke bronnen en verbindingsinlichtingen.

open bronnen
De MARID was daarover zeer expliciet. In de ‘Verkorte cursus Marine Intelligentiedienst’ van maart 1947 wordt op de vraag: “Wat wil en doet Sectie I?” als antwoord gegeven dat “onze MARID zich moet beperken tot het verzamelen van die gegevens, welke voornamelijk door middel van de pers en tijdschriften beschikbaar komen”. LAMID/A had voor de bestudering van open bronnen op den duur een apart bureau (LAMID-A-5) dat zich bezig hield met het bestuderen en in voorkomende gevallen vertalen van met name Oost-Europese boeken, tijdschriften en kranten. Een in 1964 door G2A gemaakt rapport over het conflict Maleisië-Indonesië was blijkens de bronvermelding uitsluitend gebaseerd op open bronnen. Ook in de ogen van de LUID-leiding vormden open bronnen een belangrijk bestanddeel van de middelen en bronnen aan de hand waarvan de inlichtingenrapportages (osint) opgebouwd werden. Eind 1955 deed het hoofd van de LUID, in zijn hoedanigheid van hoofd Sectie L2, een aanvraag voor boeken en tijdschriften ten behoeve van inlichtingenofficieren van de luchtmacht. In dit kader kwam het tot de samenstelling van een standaard boeken- en periodiekenlijst die regelmatig werd vernieuwd en aangevuld. Op deze standaardlijst stonden onder meer publicaties over communisme, maar ook diverse handleidingen en voorschriften van de krijgsmacht. Van de aanschaf en bestudering van open bronnen lijkt LUID/L2 nogal wat werk te hebben gemaakt. Tien jaar later stuurt L2 aan de militaire nevenorganisaties tenminste een opgave van wijzigingen in de catalogus van de L2-bibliotheek In het Handboek Inlichtingen van de Koninklijke Luchtmacht worden open bronnen gedefinieerd als alle bronnen, welke niet geclassificeerd zijn of een speciale bescherming genieten. Hiertoe rekent het Handboek : radio, televisie, foto’s, films, publicaties van verschillende aard zoals dagbladen, tijdschriften, parlementsverslagen, begrotingen, wetenschappelijke en statistische publicaties, vakliteratuur, kaarten, niet-geclassificeerde archieven en bibliotheken, in het bijzonder

encyclopedieën en studies op het gebied van land- en volkenkunde - een naar het voorkomt uitputtende opsomming. Open bronnen, aldus bijlage D-2 van het Handboek, zorgen voor een "voortdurende toevloed van bruikbare gegevens, waaruit echter sporadisch vitale inlichtingen worden afgeleid". Open bronnen kunnen wel leiden tot 'background'-inlichtingen op velerlei gebied", maar hebben als nadeel dat voor de bewerking ervan veel personeel nodig is, terwijl ze "in oorlogstijd zeer weinig resultaten [opleveren] in verband met censuur".
De rol van open bronnen, hoe belangrijk misschien ook voor het verkrijgen van achtergrondmateriaal, werd in het inlichtingenproces - en a fortiori in oorlogstijd - dus kennelijk als beperkt beschouwd. Voor het verkrijgen van inzicht in de intentions en capabilities van de potentiële tegenstander(s) stonden de militaire diensten ook andere bronnen en middelen ter beschikking, in het Handboek geheime bronnen genoemd. Daartoe werden gerekend "agenten, vluchtelingen, informanten van attachés en diplomaten, elektronische luister- en meetorganen en geclassificeerde documenten".

menselijke bronnen
De inlichtingen-componenten van de militaire inlichtingen-diensten maakten daarvan elk op hun eigen wijze gebruik.

agenten
Waar het gaat om gegevens van agenten is de rol van SAZ-VII al aan de orde geweest. Vanaf 1956 beperkte de rol van SAZ zich, althans op dit terrein, tot een pure liaison-functie (SAZ VII) tussen de militaire afdeling van de BID enerzijds en de drie militaire diensten anderzijds.
Van de drie militaire diensten was die van de landmacht de enige die zich ooit, zij het incidenteel, had gewaagd aan het opereren met agenten. De diensten van de andere krijgsmachtdelen hielden zich er verre van. De LUID heeft zich nooit beziggehouden met geheime inlichtingenoperaties door middel van agenten evenmin als - zoals al eerder gememoreerd - de MARID. De LUID had overigens wel een mening over het nut en de nadelen van agenten. In het Handboek Inlichtingen wordt over berichten uit dit soort bronnen gezegd dat ze "altijd bevestiging [behoeven]" en dat de beveiliging ervan "in het algemeen slecht" is. De LUID achtte agenten bruikbaar "voor kleine hoeveelheden [...] vitale gegevens" en voor essentiële gegevens "die op geen andere wijze kunnen worden verkregen". Als specifieke nadelen van het werken met agenten zag het Handboek vooral dat "bron zelden expert [is]" en "veelal een beperkt operatieterrein" heeft. Bovendien kan zo'n bron "zelden veel waarde hebben", is hij kostbaar en moet hij zeer goed worden begeleid. Een dergelijke bron is tenslotte, aldus het Handboek, "meestal een 'onvolkomen' mens" .

Legal travelers
Menselijke bronnen waarvan in elk geval MID en MARID - van de LUID bleek daarvan niets - zich hebben bediend zijn de al vaker genoemde 'legal travelers'. Wat de MARID betreft is in dit verband al de Sectie VI Contactregister genoemd. Deze sectie moet niet verward worden met het in 1947 opgerichte MARID VI dat de verbindingsinlichtingen voor zijn rekening ging nemen. Omdat de afkorting VI (Verbindings Inlichtingen) in de praktijk van alledag toch als 6 werd gelezen, werd de Sectie VI Contactregister aan het begin van de jaren vijftig omgedoopt in MARID VII, terwijl de aanduiding MARID VI voor de sectie verbindingsinlichtingen bleef gehandhaafd.
Over de legal travelers (ook wel informanten genoemd) merkte de al enkele malen genoemde Verkorte Cursus op, dat men "in het buitenland vertoevende of reizende" vaak dingen ziet die "van vèrstrekkend belang kunnen zijn. Bijvoorbeeld een gezagvoerder van een schip, reserve officier der K.M., kan soms bijzonderheden opmerken inzake fortificaties of outillage, welke door de MARID zeer gaarne worden vernomen". De MARID kan dergelijke personen echter geen opdrachten geven; de enige manier om hen in te schakelen is een beroep te doen "op hun vrijwillige medewerking". In de periode dat MARID VII heeft bestaan - van het begin van de jaren vijftig tot de sectie in 1977 als 'maritieme desk' opging in de Inlichtingendienst Buitenland - maakte de sectie bij voorkeur gebruik van informanten bij de koopvaardij, waarbij Rotterdam als uitvalsbasis fungeerde.
In 1956 was geregeld dat agentenoperaties in het buitenland voortaan uitsluitend onder verantwoordelijkheid van het hoofd van de Buitenlandse Inlichtingendienst zouden plaats vinden. Het werken met legal travelers evenwel bleef tot de competentie van de hoofden van de militaire inlichtingendiensten behoren, mits de Buitenlandse Inlichtingendienst daarvan op de hoogte werd gesteld. Daar de resultaten van de BID op militair gebied in de ogen van de inlichtingendienst van de landmacht onder de maat bleven, ging deze dienst in het begin van de jaren zestig over tot een ambitieus eigen program van legal travelers. Na een jaar beschikte de MID over een bestand van meer dan honderd van deze bronnen. In het kader van een nauwere samenwerking tussen BID en MID werden deze legal travelers in 1962 aan de militaire afdeling van de BID overgedragen, waarmee de MID voor gegevens uit dit soort bronnen afhankelijk werd van de BID. Om toch enige invloed op dit terrein te behouden benoemde de MID evenals de LUID een "vertegenwoordiger in de militaire afdeling" van de BID. De MARID ging met de activiteiten van MARID VII zijn eigen weg en hield alleen contact op strikt operationeel (lager) niveau. Vanaf de eerste helft van de jaren zestig waren er op het gebied van verwerving van militaire informatie uit het buitenland dus nog slechts twee diensten die zich van legal travelers bedienden: de

Buitenlandse Inlichtingendienst en de Marine Inlichtingendienst. Nadat Marid VII in 1977 in de Inlichtingendienst Buitenland was opgegaan restte op dat gebied alleen de laatstgenoemde dienst.
militaire attachés
Hoe verschillend de militaire inlichtingendiensten van respectievelijk marine-, land- en luchtmacht ook mochten denken over en omgaan met agenten en legal travelers, alle drie maakten zij gebruik van en onderhielden zij contacten met militaire attachés, zowel in Nederland geaccrediteerde buitenlandse militaire attachés als eigen attachés in het buitenland. Zoals we hebben gezien werden deze officieren voor het eerst aangesteld in de loop van de Eerste Wereldoorlog, wegbezuinigd in de jaren twintig en wederom aangesteld in de loop van de jaren dertig. Al snel na de Tweede Wereldoorlog werd deze draad weer opgepakt. Eind 1949 beschikte de Nederlandse krijgsmacht over attachés van zowel landmacht als marine in de Verenigde Staten en in het Verenigd Koninkrijk, over militaire attachés in Frankrijk en België, in Berlijn, Bern, Praag en Bonn, terwijl bij de Nederlandse ambassade in Tokio een marine attaché was geaccrediteerd. In de loop van de jaren werd dit aantal uitgebreid met vertegenwoordigers in onder meer Tel Aviv, Athene en Belgrado, waarbij vooral de landmachtattaché in de hoofdstad van het toenmalige Joegoslavië zich met zijn rapportage een zekere faam verwierf.
Alle drie de militaire diensten hadden in hun organisatie een speciaal onderdeel dat zich bezig hield met deze vorm van inlichtingenverwerving. Bij de MARID was de Sectie II (later aangeduid als Bureau Liaison en Bureau Buitenlandse Aangelegenheden) belast met het onderhouden van de betrekkingen met de "hier te lande geaccrediteerde buitenlandse marine attachés en het hun toegevoegde personeel", en al evenzeer met de "Nederlandse marine-attachés in het buitenland en het hun toegevoegde personeel". Sectie II was onderverdeeld in een bureau IIa Buitenlandse attachés, een bureau IIb Buitenlandse bezoeken, bureau IIc Nederlandse (scheeps-)bezoeken aan het buitenland en een bureau IId "verzoeken om gegevens via Nederlandse marine-attachés".
Over de waarde van deze specifieke humint-bron merkte de 'Verkorte cursus' op dat "onze diplomatieke vertegenwoordigers soms in staat [zijn] bijzondere inlichtingen te verstrekken", doch dat hun berichtgeving zich vaak beperkt tot "gegevens, welke zij uit het hoofd van hun functie eerder vernemen dan pers of radio".
De Sectie Inlichtingen (L2) van de luchtmachtstaf had in zijn organisatie een bureau L2BB (Buitenlandse Betrekkingen) opgenomen voor "het verzorgen van contact tussen KLU en in Nederland geaccrediteerde buitenlandse luchtmachtattachés" en "het activeren en coördineren van de werkzaamheden van de eigen luchtmacht attachés in het buitenland".
De LUID lijkt aan deze soort bronnen een groter belang te

hebben gehecht dan de MARID. In het Handboek Inlichtingen van de KLU heet het dat de betrouwbaarheid daarvan meestal groot is, doch wel bevestiging behoeft. "Indien de bron gebriefed is kunnen omtrent tevoren te bepalen onderwerpen veel informaties worden verkregen omdat bron in vele gevallen een expert is". Deze bronnen kunnen volgens het Handboek inlichtingen verschaffen omtrent 'order of battle', 'tactics and performances', uitrusting, activiteiten en moreel.
Ook G2 achtte de door middel van militaire attachés verkregen gegevens "van zeer veel belang". Met name gold dat voor de zogenaamde 'inlichtingen-attachés' , een benaming voor attachés geplaatst in een niet-NAVO-land. Ook in de G2-organisatie was een bureau Buitenlandse Betrekkingen opgenomen, te vergelijken met de overeenkomstige bureaus bij MARID en L2.

liaison
In zekere zin verwant aan de voorgaande categorie van menselijke inlichtingenbronnen, zeker waar het vertegenwoordigers van buitenlandse diensten betrof, was het onderhouden van liaison met binnen- en buitenlandse soortgelijke diensten. De enige binnenlandse partner voor elk van de drie militaire diensten op het gebied van buitenlandse militaire inlichtingen was de Buitenlandse Inlichtingendienst/Inlichtingendienst Buitenland. Vanaf het moment dat het Koninklijk Besluit van 8 augustus 1949 de Nederlandse inlichtingengemeenschap een wettelijke grondslag gaf is de afstemming van de taken maar vooral van de activiteiten van enerzijds de militaire diensten en anderzijds de BID/IDB een voortdurend punt van aandacht geweest. De bij genoemd KB ingestelde Coördinatie Commissie boog zich in het najaar van 1949 over de vraag, of en in hoeverre de buitenlandse relaties en vertegenwoordigingen van BID, MID en MARID (de LUID bestond formeel nog niet) elkaar overlapten. De commissie constateerde dat van "duplicering van informatiebronnen in het buitenland" geen sprake was, maar dat er daarentegen wel "een ernstige leemte" bestond in Scandinavië waar geen van de diensten op dat moment over relaties (liaison) of bronnen beschikte. Niet verwonderlijk beval de commissie aan, in deze leemte te voorzien door middel van "een officiële vertegenwoordiger van een der militaire diensten", hetgeen inderdaad op termijn zijn beslag kreeg, ook al door het op gang komen van de NAVO.
De relatie tussen de BID/IDB en de militaire inlichtingendiensten bleef echter gedurende de gehele periode van de Koude Oorlog elementen van spanning houden. Over het niet altijd optimaal functioneren van eerstgenoemde dienst is al het nodige geschreven, maar voor de onderhavige periode was cruciaal dat deze dienst er niet in slaagde aan de militaire requirements met name betreffende de landen van het Pact van Warschau

tegemoet te komen. Dit leidde ertoe dat de dienst korte tijd (van 1 januari 1971 tot 1 september 1972) onder de nieuwe naam Inlichtingendienst Buitenland rechtstreeks onder de minister van Defensie ging ressorteren zonder dat dit de performance van de dienst positief beïnvloedde. Bij Koninklijk Besluit van 3 augustus 1972 werd de IDB weer onder Algemene Zaken geplaatst, waarna er jaren van interne reorganisatie volgden. In 1977 beschikte de IDB over vier operationele (verwervende) afdelingen op respectievelijk maritiem, algemeen militair, technisch-wetenschappelijk en politiek-economisch gebied. De maritieme afdeling werd in april 1979 samengevoegd met de bij de IDB gedetacheerde medewerkers van MARID VII tot één operationele eenheid.
Het lijkt erop dat de MARID op deze wijze redelijk goed 'bediend' werd, ook al omdat in 1977 het voormalige hoofd MARID H.W. Rutgers werd benoemd tot plaatsvervangend hoofd van de IDB. LAMID en LUID waren aanzienlijk minder tevreden. Operationele activiteiten in landen van het Pact van Warschau ten behoeve van land- en luchtmacht (zogenaamde 'grondwaarnemingen') kregen een lage prioriteit; de gedetacheerde officieren van LAMID en LUID moesten wegens 'ruimtegebrek' per 1 september 1977 vertrekken. De niet-maritieme militaire rapportage, voor zover gebaseerd op eigen operationele activiteiten, "bereikte het nulpunt". Wel ontvingen LAMID en LUID rapporten afkomstig van met de IDB samenwerkende buitenlandse diensten. Het is mogelijk dat in het LAMID-archief aangetroffen IDB-rapporten over bijvoorbeeld "de werking van de gepulsde reactor IBR-1 in Duba (USSR)" (1978) , "bundelwapens" (1981) en "stoomgeneratoren voor snelle kweekreactoren" (1982) oorspronkelijk van deze buitenlandse diensten afkomstig zijn.
De inwerkingtreding van de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (WIV) in 1987 was voor de leiding van de IDB en de 'nieuwe', onder eenhoofdige leiding geplaatste Militaire Inlichtingendienst een gelegenheid om na de nimmer tot aller tevredenheid uitgevoerde samenwerkings-overeenkomsten van 1956, 1960, 1963, 1976 en 1985, wederom over te gaan tot het sluiten van een "Algemene Samenwerkingsovereenkomst IDB en MID" per 1 september 1987. De overeenkomst hield in, dat MID-personeel bij de IDB, Directie Operaties/Defensie Afdeling, tewerkgesteld zou worden conform de IDB-richtlijnen terzake, en dat dit MID-personeel zou werken aan de hand van de richtlijnen en aanwijzingen van het hoofd van genoemde Defensieafdeling. Het desbetreffende MID-personeel zou bij voorkeur ingezet worden om te werken met menselijke bronnen die "in een logische relatie staan tot het functioneren van het desbetreffende krijgsmachtdeel waaruit zij afkomstig zijn". In de overeenkomst werd verder bepaald dat bovendien de krijgsmachtdelen liaison-officieren konden aanwijzen. Analyse en evaluatie tenslotte zouden worden

overgelaten aan de MID.
Het is zeer de vraag of deze overeenkomst nog enige praktische betekenis heeft gehad. De val van de Berlijnse Muur in november 1989, gekoppeld aan de Grote Efficiency Operatie bij de rijksoverheid, maakte dat de IDB in een neerwaartse spiraal terecht kwam. Minister-president Lubbers, als minister van Algemene Zaken verantwoordelijk voor de IDB, stelde in 1990 zijn ambtgenoten van Binnenlandse Zaken, Justitie en Defensie de vraag of zij tegen opheffing van de IDB bezwaar hadden. Minister van Defensie A.L. ter Beek liet daarop weten tegen die opheffing geen bezwaar te hebben. Aangenomen dat Ter Beek dit antwoord niet gaf dan na overleg met onder meer het hoofd van de MID, zegt deze gang van zaken voldoende over het belang dat de IDB voor de MID vertegenwoordigde.

De liaison met buitenlandse zusterdiensten - in het Koninklijk Besluit van 1972 nog aan de drie afzonderlijke diensten opgedragen - lijkt over het algemeen een meer bevredigend karakter gehad te hebben. Daarbij moet in de eerste plaats worden gedacht aan de multilaterale relaties met de onderscheiden (marine-, land- en luchtmacht-) hoofdkwartieren van de NAVO. MARID, LAMID en LUID leverden ieder op hun terrein bijdragen aan inlichtingendocumenten van de verdragsorganisatie, zoals aan het document 'MC-161 WP Strength and Capabilities'. Dat met name de inlichtingen-diensten van de Verenigde Staten aan deze 'pooling' van inlichtingen een belangrijke, zo niet de belangrijkste bijdrage leverden ligt voor de hand. Dat de Nederlandse diensten dienovereenkomstig daarvan profijt trokken is even vanzelfsprekend.
Naast de multilaterale relaties in bondgenootschappelijk verband onderhielden de drie diensten, elk op eigen gebied, bilaterale contacten met een reeks van tot de NAVO behorende landen. Nadat de Coördinatie Commissie zoals opgemerkt eind 1949 had vastgesteld dat vestiging van een militaire liaison in een van de Scandinavische landen dringend gewenst was, was het gezien zijn ligging - grenzend aan Noord-Duitsland waar het Eerste Legerkorps zich tientallen jaren lang voorbereidde op zijn verdedigingstaak - Denemarken dat bij uitstek daarvoor aanmerking kwam. Noorwegen kwam om andere maar vergelijkbare geografisch-strategische redenen vooral voor liaison met de Koninklijke Marine in aanmerking. In de loop van de jaren ontwikkelden zich als vanzelfsprekend relaties met de (militaire) inlichtingendiensten van die landen waarmee in NAVO-verband ook anderszins nauw werd samengewerkt. Dat gold wat de LAMID betreft uiteraard voor de diensten van de Bondsrepubliek Duitsland, maar ook van Frankrijk, Groot-Brittannië en uiteraard de Verenigde Staten. Voor de LUID, die evenals de LAMID de 'Centrale Sector' als zwaartepunt, had golden in grote trekken dezelfde overwegingen. Voor de MARID

die inlichtingen verzamelde voor een marine die in NAVO-verband met name de bewaking van de 'Iceland Gap' tot haar taak rekende, waren nauwe relaties met de diensten van andere maritieme mogendheden als Groot-Brittannië en de Verenigde Staten vanzelfsprekend, zonder zich daarmee exclusief tot die diensten te beperken. Ook met de Belgische marine bijvoorbeeld bestonden nauwe banden.

Tenslotte waren er dan nog bilaterale contacten en samenwerkingsovereenkomsten met landen die niet tot de NAVO behoorden. Liaison met dit soort landen nam zowel de vorm aan van uitwisseling van militaire attachés als van uitwisseling van informatie tijdens periodieke wederzijdse bezoeken. Basis voor deze vorm van liaison was steeds het voor beide zijden geldende (eigen-)belang. Een voorbeeld hiervan is de relatie met Israël, al speelde hierbij zeker in de jaren zestig en zeventig een traditionele Nederlandse sympathie voor de 'underdog' een rol.

censuur

Niet alleen als middel om een vijand te belemmeren in zijn inlichtingenverwerving, maar ook als middel om zelf inlichtingen te vergaren speelde vanaf de Eerste Wereldoorlog de censuurdienst - ondergebracht bij GS IV, later als IIIc opgenomen in de militaire inlichtingendienst GS III - een zekere rol. Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog werden voorbereidingen getroffen voor het zonodig invoeren van civiele censuur. In augustus 1939 werd
GS IIIc gesplitst in een bureau IIIc dat zich zou bemoeien met de communicatiemiddelen (post, telefoon, telegraaf) en een bureau IIId dat zich zou bezig houden met de censuur op de publiciteitsorganen. In april 1940 vonden concrete besprekingen plaats tussen officieren van GS IIId en ambtenaren van de PTT met het oog op de verdeling van censuurpersoneel over de vier voorziene censuurcentra in Utrecht, Amsterdam, Rotterdam en Den Haag. Wat Utrecht betreft werd van militaire kant opgemerkt dat dit centrum weinig waarde meer zou hebben "zoodra om eenige reden de Duitsche en over Duitschland komende post uitvalt". In hoeverre in de april/meidagen van 1940 de censuurdienst daadwerkelijk heeft gefunctioneerd en wat de inlichtingenwaarde van deze bron is geweest, is uit het beschikbare archiefmateriaal niet af te leiden.
Na de Tweede Wereldoorlog duurde het een aantal jaren voor de organisatie van de censuurdienst weer ter hand werd genomen. Bij de reorganisatie van de generale staf in 1950 werd in de Sectie G2 een bureau G2d opgenomen dat plannen moest ontwikkelen onder meer voor "een organisatie voor de uitoefening van censuur". Veel haast werd daarmee niet gemaakt. De impuls om de voorbereiding van een censuurdienst serieus ter hand te nemen kwam niet vanuit de krijgsmacht,

maar vanuit de Afdeling Inwendige Veiligheid van de onder de minister van Algemene Zaken ressorterende interdepartementale Commissie Algemene Verdedigingsvoorbereiding. Genoemde Afdeling Inwendige Veiligheid stelde de minister van Oorlog in april 1959 voor, een Bureau Organisatie Censuurdienst (BOC) in te stellen. Doel van de eventueel uit te oefenen censuur zou zijn "het zo mogelijk voorkomen, dat door gebruik van communicatiemiddelen welke dan ook, berichten en mededelingen ten nutte van de vijandelijke of ten nadele van de eigen oorlogvoering worden overgebracht". Begin januari 1960 besloot de minister inderdaad tot instelling van een dergelijk Bureau Organisatie Censuur. De taak daarvan zou zijn het "ten behoeve van de chef van de generale staf, tevens bevelhebber van de landstrijdkrachten, organiseren en bestuderen van maatregelen die noodzakelijk zijn voor de uitoefening van de censuur door het Militair Gezag". Daar het BOC zich vlijtig van zijn taak kweet, en bovendien binnen de gestelde termijn van twee jaar, kon het per 1 februari 1962 worden opgeheven. In plaats daarvan werd per zelfde datum opgericht de Nederlandse Censuurdienst (NCD). Deze dienst zou, na afkondiging van de staat van oorlog en beleg, rechtstreeks onder de bevelen worden gesteld van de bevelhebber der landstrijdkrachten. De NCD zou dan bestaan uit de volgende onderdelen: de staf van de NCD; de publiciteits-censuurgroep (hier herkent men het vooroorlogse GS IIId); drie eenheden elk voor de censuur op respectievelijk post, telegraaf en telefoon. De in vredestijd uit te voeren voorbereidingswerkzaamheden zouden plaats vinden onder de verantwoordelijkheid van de chef van de generale staf.
De oorlogsinstructie voor de inspecteur van de Nederlandse Censuurdienst maakte duidelijk dat de NCD in die omstandigheden een tweezijdige taak zou hebben. De uit te oefenen censuur zou enerzijds moeten voorkomen dat "gegevens van belang voor de staat of voor de veiligheid van de staat in handen of ter kennis komen van onbevoegden", en zou anderzijds de mogelijkheid moeten scheppen voor het verzamelen van "gegevens van belang voor de staat of voor de veiligheid van de staat". De NCD zou in oorlogstijd kortom zowel het veiligheidsbelang als het inlichtingenbelang moeten dienen. Niet voor niets bevatte de oorlogsinstructie dan ook een artikel 10, waarin de inspecteur van de NCD werd gemachtigd de uit censuur verkregen gegevens ter beschikking te stellen van "de belanghebbende officiële instanties". Dat met laatstgenoemde instanties in de eerste plaats werd gedoeld op de bureaus G2B (veiligheid) respectievelijk G2A (inlichtingen) van de Sectie G2 ligt voor de hand.
De voorziene omvang van de NCD in oorlogstijd was niet gering: 750 man in totaal, waarvan ongeveer 350 reserve-officieren. In de periode van de Koude oorlog is de Nederlandse Censuurdienst beperkt gebleven tot een kleine fulltime kernstaf,

onder hoofd G2, die in het kader van de voorbereiding op een oorlogssituatie contacten onderhield met speciaal voor de censuurtaak aangewezen ambtenaren van de PTT. Daarnaast - het zij voor de volledigheid vermeld - ressorteerde onder de G2 nog een afzonderlijk bureau voor de luchtfotocensuur.

verbindingsinlichtingen
Het Staatsbedrijf der PTT was in de Koude Oorlogsperiode niet alleen betrokken bij de voorbereiding van de censuur in oorlogstijd, tientallen jaren lang speelde het ook een belangrijke rol op het gebied van de verbindingsinlichtingen. Na de Tweede Wereldoorlog was de PTT één van de vijf instanties op dat terrein - maar wel een belangrijke. De andere waren de verbindingsinlichtingen-eenheden van marine-, land- en luchtmacht, alsmede het Bureau Nationale Veiligheid en zijn rechtsopvolgers Centrale, respectievelijk Binnenlandse Veiligheidsdienst. De ethercontrole van de PTT stond in het teken van de opsporing van etherpiraten, het BNV respectievelijk CVD en BVD was het te doen om het opsporen van eventuele geheime communistische zenders. Daar deze laatstgenoemde taken dicht bij elkaar lagen en elkaar soms overlapten maakten BVD en PTT een ‘deal’ waarbij de apparatuur aan de PTT werd overgedragen onder de afspraak dat de PTT de ethercontrole ook ten behoeve van de BVD zou verrichten. De inspanningen van de land- en luchtmacht waren gericht op het verkrijgen van tactische inlichtingen (locaties en verplaatsingen van troepen en materieel) met betrekking tot de potentiële tegenstanders: de landen verenigd in het Pact van Warschau. Hetzelfde gold voor de marine, met dien verstande bij dit krijgsmachtdeel, in casu bij de MARID, de interceptie-activiteiten niet alleen gericht waren op het verkrijgen van tactische inlichtingen, maar ook op het ‘uit de ether plukken’ van strategische (politieke en economische) inlichtingen. Laatstgenoemde taak was bij de marine terechtgekomen op aanbeveling van het hoofd van de Buitenlandse Inlichtingendienst C.L.W. Fock. Al eind 1946 was van de zijde van Buitenlandse Zaken gepleit voor het oprichten van een Nederlandse “ontsluieringsdienst”, een dienst die in staat zou zijn het radiografisch berichtenverkeer van vreemde mogendheden te intercepteren en indien noodzakelijk te decrypteren (“ontsluieren”) en te decoderen. Fock nam deze suggestie over en zond in januari 1947 aan minister-president Beel een nota waarin hij een ontwerp voor de organisatie van een dergelijke dienst aanbood en waarin hij aanbeval het “technisch ontsluieringsapparaat” geheel bij de marine onder te brengen. Focks ontwerp werd behalve door Beel goedgekeurd door de ministers van Buitenlandse Zaken, van Oorlog en van Marine en door de directeur-generaal van de PTT. De dienst werd als onderdeel van de Marine Inlichtingendienst - MARID VI - gevestigd op het marine-etablissement in Amsterdam.

Van coördinatie tussen de verschillende diensten was aanvankelijk geen sprake. Het was de directeur-generaal van de PTT die begin 1952 daartoe het initiatief nam door een vergadering voor te stellen van vertegenwoordigers van de krijgsmachtdelen, de BVD (als afnemer) en de PTT, met het doel te komen tot nauwe samenwerking en verdeling van taken om doublures in de activiteiten te voorkomen. Een jaar later, op 18 januari 1953, kwam voor de eerste keer een dergelijk gezelschap bijeen. De marine en de landmacht waren hier vertegenwoordigd door de hoofden van de respectieve inlichtingendiensten, de luchtmacht door het hoofd van de sectie verbindingen. De 'civiele' diensten BVD en BID waren als 'afnemers' vertegenwoordigd en de PTT door het hoofd van de Bijzondere Radiodienst (BRD). De vergadering werd voorgezeten door de directeur-generaal van de PTT, ir. L. Neher.
Uit een inventarisatie van de door de onderscheiden diensten uitgevoerde activiteiten bleek, dat elk van de drie krijgsmachtdelen controle uitoefende op de eigen verbindingen in het kader van de beveiliging daarvan. In het kader van zijn (tactische) inlichtingentaak intercepteerde de landmacht bovendien buitenlandse militaire verbindingen, in Europa met name militaire netten in de DDR, op Nieuw Guinea civiele en militaire verbindingen van vooral Indonesië, tot in 1955 de MARID deze taak overnam. De marine (MARID VI) tenslotte had de al genoemde extra taak op het gebied van strategische inlichtingen. De PTT bewaakte de ether met twee organisaties: de Bijzondere Radiodienst (BRD) en de Radio Controledienst (RCD), waarvan de BRD tevens ten behoeve van de BVD werkte. Competentiekwesties tussen de twee PTT-diensten leidden ertoe dat zij begin jaren zeventig tot één dienst, de Bijzondere Radiodienst, werden samengevoegd.
Het gezelschap kwam onder leiding van Neher enkele vergaderingen later tot een aantal aanbevelingen die werden overgenomen en ministeriële goedkeuring kregen. Het geheel van interceptiediensten kreeg de naam Radio Inlichtingen Organisatie (RIO) onder operationele leiding van Fock (inmiddels secretaris-generaal van Algemene Zaken). Er kwam een permanente commissie voor de coördinatie van de werkzaamheden van de deelnemende instanties onder de naam Radio Inlichtingen Commissie (RIC) bestaande uit vertegenwoordigers van de militaire diensten, de BVD en de Bijzondere Radiodienst van de PTT, het geheel onder voorzitterschap van het hoofd van MARID VI.
Conflicten over prioriteiten en inzet van de technische apparatuur bleven desondanks niet uit. De minister van Defensie, opgeduwd door de chef van de generale staf, stelde in 1956 de RIC-problematiek aan de orde in de Algemene Verdedigingsraad (AVR). Besloten werd vier commissies in het leven te roepen die zouden ressorteren onder de Nationale Telecommunicatie Raad (NTR). Dat waren de Crypto-analyse en

interceptie Commissie (CIC), de (al bestaande) Radio Intelligence Commissie (RIC), de Crypto-apparatuur Commissie (CAC) en de Berichten Beveiligingscommissie (BBC). Bij ministeriële beschikking van 12 april 1957 werden deze commissies ook inderdaad ingesteld, alle onder voorzitterschap van de voorzitter van de Nationale Telecommunicatieraad. Vice-voorzitter van de commissies werd de in 1956 benoemde Coördinator van de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten, die in de praktijk als de werkelijke voorzitter optrad. De werkzaamheden van CAC en BBC werden overigens na enkele jaren per 13 juli 1960 overgenomen door de toen door de ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie ingestelde Nationale Verbindingsbeveiligings Raad.
Voor de positive intelligence-kant van de Radio Intelligence Organisatie waren vooral van belang de al genoemde Radio Intelligence Commissie en de Crypto-analyse en Interceptie Commissie (CIC). De laatstgenoemde fungeerde als sturingsorgaan voor met name MARID VI, inmiddels Wiskundig Centrum van de Koninklijke Marine gedoopt. In dit orgaan hadden de afnemers van het WKC-'product' zitting, dus de hoofden van de militaire inlichtingendiensten, het hoofd van de BID en een vertegenwoordiger van Buitenlandse Zaken - maar niet de PTT en niet de BVD.
Om niet geheel duidelijke redenen is de CIC nooit goed van de grond gekomen. Op de eerste vergadering van de Radio Intelligence Commissie op 12 juli 1957 werd besloten deze commissie te splitsen. De eigenlijke RIC zou bestaan uit de hoofden van de inlichtingendiensten; de al langer bestaande commissie die tot dan toe Radio Inlichtingen Commissie had geheten werd nu als RIC-werkgroep aangeduid. In de praktijk werden deze commissies grote respectievelijk kleine RIC genoemd. De 'grote RIC' zou zich uitsluitend bemoeien met beleidsbeslissingen, met name wanneer daaraan financiële consequenties waren verbonden. Na verloop van tijd nam de 'grote RIC' feitelijk de werkzaamheden over van de Crypto-analyse en Interceptie Commissie. Het oorspronkelijk bedoelde karakter van 'afnemersberaad' ging daarmee grotendeels verloren.
De 'kleine' RIC gaf leiding aan het Radio Inlichtingen Bureau, dat feitelijk alle interceptie- en peilwerkzaamheden van de Radio Intelligence Organisatie coördineerde, met uitzondering van de (strategische) interceptiewerkzaamheden van het Wiskundig Centrum (WKC). Onder leiding van de 'kleine RIC' werden militair-tactische inlichtingen verkregen zowel ten behoeve van de luchtmacht (gegevens met betrekking tot de Sovjet luchtstrijdkrachten in de DDR en Polen) als van de landmacht (gegevens met betrekking tot de landstrijdkrachten van het Pact van Warschau, met name - alweer - in de DDR). Dat land- en luchtmacht, evenals de marine die naast het WKC ook een eigen tactische interceptiecapaciteit had, hun tactische inlichtingen

deelden met hun naaste bondgenoten in NAVO-verband ligt voor de hand, evenals het feit dat ook in de respectieve NAVO-hoofdkwartieren dit soort inlichtingen werd 'gepooled'.
Het Wiskundig Centrum, voorheen MARID VI, nam in de Radio Intelligence Organisatie een aparte plaats in. Zoals al opgemerkt was deze dienst in 1947 opgericht op verzoek van Buitenlandse Zaken. In de instructie van hoofd MARID aan hoofd MARID VI van september 1950 komt deze interdepartementale doelstelling ook tot uiting. De taak van de sectie zou in de eerste plaats zijn "het verzamelen van zoveel mogelijk inlichtingen langs radiografische en telegrafische weg, zowel op politiek, economisch, maritiem en militair gebied (interceptie)". In de tweede plaats kwam het "verzamelen van zoveel mogelijk codemateriaal zowel buitenlands als niet-bonafide Nederlands, om die te breken en mede voor het eerder genoemde doel". Het derde en laatste taakonderdeel was het "observeren, analyseren en interpreteren van het radioverkeer van buitenlandse mogendheden (traffic analyse)", waarmee duidelijk werd aangegeven dat het verkrijgen van tactische inlichtingen voor MARID VI op de laatste plaats kwam.
Het interdepartementale karakter van de hoofdtaak van MARID VI bracht met zich mee, dat over de kosten (aanschaf, onderhoud en vervanging van materiaal, exploitatiekosten) en de verdeling daarvan vanaf het begin onenigheid is geweest en gebleven. Al op 3 mei 1950 liet de minister van Marine aan de minister-president en zijn ambtgenoten van Oorlog, Financiën, Economische Zaken en Buitenlandse Zaken weten dat de uitgaven ten behoeve van MARID VI te hoog waren voor zijn ministerie alleen. Hij was dan ook van mening dat een verdeling van de kosten over de andere ('afnemer"-) departementen voor de hand lag. Zes jaar later - respons, laat staan geld was er kennelijk niet gekomen - herhaalde de minister van Marine zijn argumenten nog eens. Hij wees erop dat MARID VI een "groot aantal zeer betrouwbare inlichtingen" ontving, niet alleen van militaire aard, doch "grotendeels op het politieke, economische, commerciële en industriële terrein". Hieraan voegde hij toe dat in vredestijd de resultaten [van MARID VI] "praktisch geheel ten goede komen aan de andere ministeries", reden waarom hij een financiële bijdrage van die kant nodig achtte. Veel hielp het niet. Twintig (!) jaar later wees in een nota de voorzitter van het Comité Verenigde Chefs van Staven/Bevelhebbers erop, dat het WKC, vallende onder de marine, op dat moment ongeveer tien miljoen gulden per jaar kostte. Naar schatting leverde het WKC, aldus de nota, "voor 30% producten voor Defensie en voor 70% aan Buitenlandse Zaken en Economische Zaken". Daar de marine bereid was 50% van de kosten te dragen, betekende dat "25% voor BuZa en 25% voor EZ".
De financiering van het interceptiebedrijf, zowel op strategisch als tactisch gebied, bleef een probleem, vooral toen in 1980 het ministerie van Verkeer en Waterstaat - waaronder de PTT

ressorteerde - liet weten met ingang van 1982 niet langer financieel te kunnen bijdragen. Dit kwam des te harder aan omdat het aan het eind van de jaren zeventig tot ontwikkeling komende systeem van satellietinterceptie handen vol geld kostte. In januari 1982 zond de minister-president over de hierdoor ontstane situatie een brief aan de leden van Ministeriële Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (MICIV). Het gat in de begroting (enkele miljoenen) dat door Verkeer en Waterstaat was geslagen zou door de deelnemers in de Radio Intelligence Organisatie èn door de afnemers van de 'producten' (met name van het WKC) moeten worden gedicht. Uit de brief bleek overigens dat de kosten voor het WKC door het ministerie van Defensie werden gedragen, en niet door de MARID.
Nu Verkeer en Waterstaat niet langer financieel bijdroeg, was het minder logisch dat dit departement via de Nationale Telecommunicatie Raad (NTR) de interceptie- en peilactiviteiten bleef aansturen. Besloten werd dat de Radio Intelligence Commissie (RIC) en de Crypto-analyse en Interceptie Commissie (CIC) voortaan onder het Comité Verenigde Inlichtingendiensten Nederland (CVIN) zouden ressorteren. Bij beschikking van 1 juni 1982 werd dit voornemen gerealiseerd. Onder het CVIN kwamen deze twee commissies onder nieuwe namen: De RIC werd Verbindingsinlichtingen Commissie (VIC) en de CIC werd Crypto Analyse Commissie (CAC). De voorzitter van het CVIN, de coördinator van de Inlichtingen en Veiligheidsdiensten, werd tevens voorzitter van de beide genoemde commissies. De taak van de Verbindingsinlichtingen Commissie was "het adviseren van het CVIN met betrekking tot het verwerven van verbindingsinlichtingen", waarbij onder verbindingsinlichtingen in dit verband moet worden gedacht aan traffic analyse op basis van de opbrengst van het nationale peilsysteem - niet aan het intercepteren van strategische inlichtingen. De taak van de Crypto Analyse Commissie bestond uit "het adviseren van het CVIN met betrekking tot de crypto-analyse", alsmede het coördineren en voorbereiden van de daartoe noodzakelijke activiteiten.
Lang heeft de hierboven schetsmatig aangegeven constructie niet bestaan. Om uiteenlopende redenen trokken de BVD en de PTT zich uit de VIC terug. De BVD was van mening dat het gedurende vele jaren uitpeilen van eventuele vijandelijke spionnen te weinig resultaat had opgeleverd. De PTT was zich naar het lijkt aan het voorbereiden op de privatisering die per 1 januari 1989 zijn beslag zou krijgen. Hoe het zij, op 15 oktober 1987 vond de laatste vergadering plaats van de Verbindingsinlichtingen Commissie. Uit de tijdens deze vergadering gemaakte inventarisatie van de peilactiviteiten bleek, dat - nadat per 1 januari 1988 zowel de BVD als de PTT zich zouden hebben teruggetrokken - er van een nationaal peilnet ten behoeve van tactische inlichtingen eigenlijk geen

sprake meer kon zijn. Elk van de drie resterende participanten Koninklijke Marine, Koninklijke Landmacht en Koninklijke Luchtmacht beschikte weliswaar over eigen peilcapaciteit, maar van elk der krijgsmachtdelen was de neiging om met buitenlandse partners samen te werken groter dan de behoefte aan onderlinge samenwerking. De conclusie van de voorzitter was dan ook, dat er weinig anders restte dan de VIC maar op te heffen.
Al dan niet toevallig was dit tevens ongeveer het tijdstip dat met de samenvoeging van de drie militaire inlichtingendiensten een begin werd gemaakt op basis van de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten van 3 december 1987.

technische inlichtingen
In de periode van de Koude Oorlog nam de ontwikkeling van deze categorie inlichtingenbronnen letterlijk en figuurlijk een hoge vlucht. In de sfeer van de luchtmacht vooral moet dan gedacht worden aan het maken van luchtfoto's (photint) en het detecteren van elektronische signalen, bijvoorbeeld van vijandelijke radarinstallaties (elint). In de loop van de jaren kwamen op dit gebied extreem hoog vliegende speciale spionagevliegtuigen tot ontwikkeling, zoals de Amerikaanse U2. Daarnaast kwamen in snel tempo spionagesatellieten het luchtruim bevolken, zoals de Amerikaanse KH-serie. Onnodig op te merken dat op dit gebied de Verenigde Staten veruit de leiding van de ontwikkeling en exploitatie van dit soort middelen kregen en behielden.
De marine had weer andere specialisaties, zoals met name de activiteiten van het Geruisanalyse Centrum. Het hoofddoel van deze activiteiten werd in de Organisatiedoelstelling Marine Inlichtingendienst van februari 1982 omschreven als "het gecoördineerd ondersteunen van de operationele eenheden der Koninklijke Marine op het gebied van passieve onderwaterdetectie en trillingsanalyse". Het ging daarbij om het maken van 'signaturen' van vijandelijke oorlogsschepen aan de hand van het specifieke geruis en de specifieke trilling die schroeven en motoren van die schepen onder water voortbrachten.
Op genoemde specifieke en zeer gespecialiseerde terreinen onderhielden zowel de luchtmacht als de marine relaties met daarvoor in aanmerking komende buitenlandse overeenkomstige diensten of onderdelen daarvan.

rapportage en distributie
Elk op hun eigen gebied produceerden de inlichtingencomponenten van de drie militaire diensten inlichtingenrapportages, elk onder eigen benaming. Het zwaartepunt van de diverse rapportagevormen lag uiteraard op de *intentions* maar vooral op de *capabilities* van de krijgsmachtdelen van de landen van het Warschau Pact (WP).

De producten van de MARID werden aanvankelijk maridpublicaties genoemd. Hierin werden uiteenlopende onderwerpen behandeld waarbij meestal - maar niet altijd - de zeestrijdkrachten van de WP-landen centraal stonden. Vermeld is al, dat de MARID in 1954 als een der eerste NAVO-diensten wist te berichten over de Oostduitse Seepolizei. In 1957 werd veel aandacht besteed aan de Sovjet-Russische marine. Er verschenen maridpublicaties over onderwerpen als "Mijnen en vaartuigen van de Russische marine", "Sowjet-onderwater-detectiemiddelen, echoloden en onderzeebootbestrijdings-middelen", "Silhouetten en belangrijkste gegevens van USSR en satellietlanden". De maridpublicaties over de Russische vloot gingen een 'vast nummer' vormen en werden regelmatig voorzien van aanvullingsbladen. In het algemeen kan men zeggen dat de vloten van de Sovjet-Unie gedurende de gehele Koude Oorlog het hoofdonderwerp van de maridpublicaties vormden. Daarnaast waren er speciale publicaties, zoals een "Compendium van gegevens over de inlichtingendiensten van de Sovjet-Unie en satellietstaten, benevens [gegevens] over communistische activiteiten in West-Europa" (1955). In 1956 had de MARID een 'scoop' toen in Amsterdam een opvarende van een Sovjetrussische tanker 'afsprong' en in een serie verhoren veel gegevens losliet over de relaties tussen de Russische marine en de Russische koopvaardijvloot. Een op deze gegevens gebaseerd rapport werd door de MARID ook internationaal verspreid.
Een aparte categorie maridpublicaties had betrekking op de relatie met de NAVO, zoals "Door SHAPE in vredestijd verlangde inlichtingen" en een "Handleiding Channel Command War Intelligence Organisation".
In 1960 stelde de minister van Defensie VVKM 185 vast, zijnde deel 185 van de Verzameling van verordeningen voor de Koninklijke Marine, betrekking hebbend op de Marine-inlichtingendienst. Daarin werd een hoofdstuk gewijd aan het onderwerp Standaard Inlichtingenrapporten, een wat werd genoemd "vrije vertaling" van een NAVO-document op dit gebied. Tot de standaard inlichtingenrapporten behoorden volgens deze verordening:

- Het intelligence report (INTREP), een rapport dat "onmiddellijk wordt verzonden wanneer feiten zijn waargenomen die van invloed zijn op het potentieel of de voornemens van de vijand";
- Het intelligence summary (INTSUM), een rapport dat een "samenvatting geeft van de inlichtingen over een bepaalde periode". Het draagt bij aan een juiste beoordeling van de situatie. Voor een INTSUM gold een vaste indeling waarin het Sovjet blok een dominerende rol speelde. Aandacht diende onder die noemer besteed te worden aan de onderdelen politiek, land-,. lucht- en zeestrijdkrachten, logistiek en contra-inlichtingen en sabotage. Pas daarna kwamen eventueel 'andere gebieden' aan de orde. Het INTSUM diende te worden afgesloten

met een conclusie;
- Het supplementary intelligence report (SUPINTREP), een meer uitgebreide samenvatting met betrekking tot een of meer specifieke onderwerpen op inlichtingengebied, waarbij alle gegevens bij elkaar waren gezet die over een langere periode waren verzameld.
Overigens produceerde MARID I niet uitsluitend rapportages over de Warschau Pact-vloten. Zo was er in november 1965 een inlichtingenrapport over Suriname en aanpalende landen in verband met een bezoek van H.M. 'Snellius' aan Suriname en werd er in april 1966 gerapporteerd over een bezoek van Amerikaanse schepen aan Aruba.
Evenals de marine hanteerde de luchtmacht een in NAVO-verband gestandaardiseerd rapporteringssysteem. Wat de MARID intsum noemde heette bij de LUID isam, inlichtingen samenvatting. In de jaren zeventig was een isam ingedeeld in een aantal hoofdstukken, soms drie, soms vijf, die allen op de een of andere manier te maken hadden met de landen van het Warschau Pact en/of het communisme. Het eerste hoofdstuk had altijd betrekking op current intelligence, actuele gegevens over de luchtstrijdkrachten van het Warschau Pact, zoals algemene vliegactiviteit, training en ECM (electronic counter measures)-vluchten. Ook de grondstrijdkrachten van de potentiële tegenstander werden niet vergeten. In de jaren zeventig werd bovendien in dit hoofdstuk aandacht geschonken aan de luchtstrijdkrachten van landen in het Midden-Oosten. De verdere hoofdstukindeling lag minder vast. Hoofdstuk II van een isam bevatte nu eens de laatst bekend geworden gegevens over de "slagorde van de WP-LSK in de centrale sector", dan weer een speciaal onderwerp als "het stoorpotentieel van de WP LSK". Hoofdstuk III behandelde aan het begin van de jaren zeventig contra-inlichtingen (daarover later); in de loop van de tijd kwamen hierin internationaal politieke beschouwingen aan de orde, met name over ontwikkelingen in het internationale communisme. Aan dit hoofdstuk leverde de Binnenlandse Veiligheidsdienst meestal een bijdrage. In de laatste maand van het jaar was de BVD-bijdrage vaak in de vorm van Sinterklaasverzen gegoten. Zo bevatte het isam van december 1974 een vers onder de kop "Geboortebeperking in China":

Het baren komt snel tot bedaren
Want MAO heeft een 'lijn' voor het paren
De zwangerschap mag
Van 't bevoegde gezag
Slechts eenmaal per vier of vijf jaren

De hoofdstukken IV en V - indien aanwezig - behandelden enkele jaren lang subversie en sabotage, in andere jaren speciale onderwerpen als "detailgegevens MIG 25 Foxbat".

Behalve deze maandelijkse isams produceerde L2 studies die dieper op een bepaald onderwerp ingingen. In april 1973

bijvoorbeeld verscheen er zo'n studie over "De inzet van de Warschau Pact Luchtstrijdkrachten in conventionele operaties tegen Centraal-Europa en in het bijzonder tegen Nederland". De conclusie hiervan luidde: "Hoewel de massale conventionele aanval, voorafgegaan door een voorbereidingsperiode, als uitgangspunt van de studie heeft gediend, mag een gewapend conflict van geringe omvang niet uitgesloten worden geacht".
Dan waren er, althans in de jaren zeventig, de appreciaties, een soort dreigingsanalyses. Een appreciatie van januari 1975 gaf een analyse van de "offensieve luchtdreiging van het WP tegen de Centraal-Europese sector inclusief Nederland in een conventioneel conflict". Aan het eind van dat jaar werden in het document wijzigingen opgenomen, waarna er in 1978 een geheel nieuwe appreciatie verscheen. Op die manier vormde de appreciatie een voortdurend up to date gehouden beoordeling dan wel analyse van de dreiging waarmee de geallieerde luchtstrijdkrachten in het algemeen en de Nederlandse in het bijzonder bij een eventueel gewapend conflict te maken zouden krijgen.
In de tweede helft van de jaren zeventig werd overigens als samensteller van de diverse rapportagevormen niet langer de aanduiding Sectie L2 gehanteerd, maar Afdeling Inlichtingen en Veiligheid (AIV) van de luchtmachtstaf. Ook MARID I en G2 gingen zich toen Afdeling Inlichtingen en Veiligheid noemen van respectievelijk de marine- en de landmachtstaf.

Evenals de diensten van de andere krijgsmachtdelen kende de inlichtingendienst van de landmacht verschillende vormen van rapportage, die aanvankelijk een eigen karakter hadden maar geleidelijk aangepast werden aan de NAVO-standaard. In 1950 bijvoorbeeld was er nog sprake van de oude benaming Gegevens vreemde legers. In oktober van dat jaar vervaardigde G2A onder die titel een rapport over de legers van Tsjechoslowakije, een jaar later over - zoals al vermeld - "de voornaamste strijdkrachten in Korea". De sectie G2 van het hoofdkwartier van de generale staf (HKGS/G2) beperkte zich echter niet tot de puur militaire inlichtingen betreffende de landen van het Warschau Pact. Er verscheen in 1953 een rapport over "Regerings- en partijfunctionarissen van de landen van het Sovjet Blok", terwijl in 1958 een rapport "Grondslagen en systematiek van de Sovjet Spionage" het licht zag.
In 1961 stelde G2 een - naar het voorkomt de eerste - Beoordeling van de Toestand samen. Doel van dit inlichtingenproduct was blijkens de inleiding "het verschaffen van basisgegevens met betrekking tot het weer, het terrein en de vijand" en het "verschaffen van inzicht in de mogelijke wijze van optreden van de vijand in West-Europa en in het bijzonder met betrekking tot het gevecht tussen het IJzeren Gordijn en de Rijn". In dezelfde inleiding deelde(n) de samensteller(s) mee dat zij uitgingen van een tweetal aannamen, namelijk dat "de

doelstellingen van het communisme onveranderd blijven" en dat "het verplaatsen van Sovjet troepen door Polen met het oog op Dag D 3 à 4 dagen door de NAVO niet (voldoende) zal worden waargenomen". Duidelijk is dat de Beoordeling van de Toestand in de eerste plaats van betekenis was voor het Eerste Legerkorps in de Noord-Duitse Laagvlakte.
Eveneens in het begin van de jaren zestig verschenen er G2-Publicaties en MID-Publicaties, de eerstgenoemde bestemd voor intern landmacht-gebruik, de laatstgenoemde voor externe afnemers. Een G2-Publicatie van oktober 1961 bijvoorbeeld ging over "Verzorgingsinrichtingen van de NVA" (het Oost-Duitse volksleger), terwijl een MID-Publicatie van januari 1963 een verhandeling bevatte over het medio 1962 in druk verschenen handboek 'Militaire strategie' van de Sovjetrussische maarschalk Sokolovsky.
Behalve strategische inlichtingen produceerde G2 ook tactische inlichtingen, met name bedoeld voor de G2- en S2-functionarissen van het Eerste Legerkorps. Op het niveau van een divisie werd de inlichtingenfunctionaris aangeduid met G2, op het niveau van brigade en lager (regiment, bataljon) met S2. Het hier bedoelde document was getiteld "Tactiek [van] Sovjet Eenheden" en was gedateerd 16 april 1964.
In hetzelfde jaar 1964 verschenen ook in de sfeer van de landmacht de gestandaardiseerde rapportagevormen supintrep en (dagelijks) intsum. Een supintrep van eind oktober 1964 maakte melding van de lancering van weer een Sovjetrussische Kosmossatelliet, waaraan de conclusie werd verbonden dat het mogelijk ging om een "militair verkenningssysteem onder de dekmantel van wetenschappelijke onderzoekingen". Het oudst bewaard gebleven intsum van april 1964 behandelde in hoofdstuk A: Politiek en Economie het Sino-Sovjet-geschil, in hoofdstuk B: Militair in verschillende paragrafen achtereenvolgens de inlichtingen- en veiligheidsdiensten van het Warschau Pact, oefeningen en materieel. In een paragraaf C werd een conclusie getrokken die door de jaren heen weinig van inhoud veranderde, namelijk "Er zijn geen aanwijzingen welke duiden op voorbereidingen van een militaire actie tegen het Westen of van een politieke actie waarbij Nederland rechtstreeks kan zijn betrokken".
1964 was kennelijk een jaar waarin de rapportagevormen vernieuwd werden. In dat jaar kwam de MID (niet: G2) voor het eerst met een Jaaroverzicht dat betrekking had op de "Landstrijdkrachten van het Warschau Pakt", een jaar later gevolg door het Jaaroverzicht 1965 Sovjetblok met paragrafen over de landstrijdkrachten, de politiek en economie, logistiek en wetenschap & techniek. Bijlagen gaven een overzicht van "waargenomen oefeningen" en "locatie Sovjet divisies". Vanaf 1965 verschenen bovendien maandoverzichten waarin steeds het "Sovjet Blok" een eerste en voornaamste plaats innam.

Dat laatste gold overigens voor alle hierboven genoemde rapportagevormen gedurende de gehele periode van de Koude Oorlog. Ondanks deze gerichte en geconcentreerde aandacht voor 'de vijand uit het oosten' raakte de Nederlandse krijgsmacht, en in de eerste plaats de landmacht, in de loop der jaren in toenemende mate betrokken bij peacekeeping- en peaceenforcing-operaties onder auspiciën van de Verenigde Naties. Men zou kunnen betogen dat de eerste Nederlandse deelname aan een VN-operatie de participatie in de Koreaanse oorlog is geweest. Aan de andere kant kan men deze oorlog ook zien als een war by proxy tegen het communistische blok. De eerste keer dat Nederlandse militairen als 'belangeloze buitenstaanders' deelnamen aan een peacekeeping-operatie onder de vlag van de Verenigde Naties was in 1956. Vanaf dat jaar namen Nederlandse officieren deel aan de U.N. Truce Supervisory Organisation (UNTSO) die sinds 1948 toezicht uitoefende op de bestandsgrenzen tussen Israël en de omringende Arabische landen. Daarna volgden soortgelijke missies in Libanon, Jemen en andere brandhaarden. Voor de inlichtingendiensten van de krijgsmachtdelen bracht dit met zich mee dat inlichtingen verzameld moesten worden over landen waarvoor tot dan toe geen belangstelling had bestaan. Deze gang van zaken weerspiegelde zich uiteraard in de verschillende vormen van rapportage. Zo produceerde LAMID/A nogal wat supintreps over Libanon in de periode dat Nederland deelnam aan de UNIFIL-missie in dat land (1979-1985), evenals enkele supintreps met betrekking tot onder meer Egypte en de Westelijke Sahara.

Veiligheid

Niet alleen op het gebied van inlichtingen, maar ook op het gebied van veiligheid voeren de drie militaire inlichtingendiensten een tot op zekere hoogte eigen koers. Hun taken op dit gebied waren - zoal aan het begin van deze paragraaf gereleveerd - in het Koninklijk Besluit van 1949 vrijwel, in dat van 1972 geheel op identieke wijze geformuleerd. Die taken kwamen globaal geformuleerd neer op beveiliging van de Defensieorganisatie in het algemeen en het eigen krijgsmachtdeel in het bijzonder tegen nationale en internationale dreigingen 'van buiten' (subversie, spionage, sabotage en terrorisme) enerzijds en anderzijds het verzekeren van de militaire veiligheid op het gebied van documenten (waaronder in toenemende mate elektronisch vastgelegde gegevens), verbindingen, personeel en materieel. In de uitvoering van deze taken en in de organisatie daarvan waren niettemin - in een enkel opzicht aanzienlijke - verschillen tussen de drie diensten aan te wijzen.
De voor veiligheid verantwoordelijke componenten van de MARID, LAMID en LUID (MARID III, LAMID-B en LUID-B)

maakten in hun taakuitvoering onderscheid tussen beveiliging in engere zin, ook wel genoemd de taak van de beveiligingsambtenaar (toegangsregeling objecten en gebouwen, toezicht op naleving voorschriften) en contra-inlichtingen(CI)-activiteiten. Laatstgenoemde activiteiten werden gedefinieerd als "werkzaamheden die betrekking hebben op het opsporen en tegengaan van de bedreiging van de militaire veiligheid door vijandelijke inlichtingendiensten of organisaties, of door personen die betrokken zijn bij spionage, sabotage of subversie". In het kader van de CI-taak werd vervolgens onderscheid gemaakt tussen offensieve en defensieve werkzaamheden, respectievelijk "het opsporen en identificeren van de tegenstander, alsmede het neutraliseren van diens activiteiten" (operaties) en het nemen van "maatregelen met een preventief karakter tegen de bedreiging op inlichtingen-, personeels- en materieelsgebied" (materiële en personele beveiliging). Met name in de wijze waarop de contra-inlichtingentaak werd uitgevoerd traden hier en daar verschillen op tussen de drie diensten. Hierbij zij ten overvloede nogmaals aangetekend dat in de praktijk tussen de onderdelen van de diensten enerzijds en de afdelingen inlichtingen en veiligheid (AIV's) van de respectieve staven anderzijds, nauwelijks onderscheid is aan te brengen.

Bij de MARID (MARID III, sinds 1972 sectie/bureau Veiligheid) werd de noodzaak van offensieve CI-activiteiten onderkend, doch "gelet op de gemeenschappelijke belangen" werden de werkzaamheden in die sector, omschreven als "het verzamelen en evalueren [van] bijvoorbeeld de informatie over antimilitaristische, antidemocratische en terroristische organisaties", "meestentijds gecoördineerd met andere inlichtingen- en veiligheidsdiensten". Waarschijnlijk moet dit zo verstaan worden, dat MARID III het opereren tegen c.q. met agenten en/of informanten penetreren van de genoemde organisaties voornamelijk overliet aan de Binnenlandse Veiligheidsdienst. Deze enigszins terughoudende opstelling op dit gebied hing waarschijnlijk samen met het feit dat de marine - anders dan lucht- en vooral landmacht - in veel mindere mate te maken had met dienstplichtigen en met een dienovereenkomstig geringere gevoeligheid van het marinepersoneel voor bijvoorbeeld antimilitaristische en communistische propaganda. Daar komt bij dat op het terrein van de contraspionage, het penetreren van de agenten-netwerken van vijandelijke inlichtingendiensten, in de praktijk de Binnenlandse Veiligheidsdienst 'leading' was.
Ook op het gebied van de defensieve CI-activiteiten werkte MARID III nauw samen met de Binnenlandse Veiligheidsdienst. De materiële kant daarvan - bewaking en beveiliging van maritieme objecten - werd door de sectie zelf behartigd, evenals de zogenaamde industriële beveiliging. Dit laatste had

betrekking op beveiliging van documenten en fysieke gegevens bij bedrijven en industrieën die opdrachten voor de marine uitvoerden. De personele kant echter - het uitvoeren van antecedenten- en veiligheidsonderzoeken naar (beoogd) personeel zowel van de marine als van voor de marine werkende bedrijven - werd uitgevoerd door de Binnenlandse Veiligheidsdienst. Voor zover valt na te gaan was dat het geval sinds 1949, mogelijk zelfs vanaf een nog vroeger tijdstip. Deze gang van zaken bleef bestaan tot 1979, waarna gedurende een overgangsfase MARID III (inmiddels Bureau III Veiligheid) geleidelijk de veiligheidsonderzoeken zelf ter hand ging nemen, tot in 1984 de personele beveiliging geheel in eigen MARID-hand was gekomen. Dit bleef de situatie tot de integratie van de drie diensten in één Militaire Inlichtingendienst.

De Luchtmacht Inlichtingendienst/Afdeling Inlichtingen & Veiligheid van de Luchtmachtstaf (LUID/AIV-LS) had in zijn organisatie een Sectie Contra-Inlichtingen die zich ondanks deze beperkende aanduiding bewoog op het gehele terrein van "beveiliging van personeel, materieel en gegevens" van de luchtmacht. De sectie was ingedeeld in een viertal bureaus. Een daarvan was verantwoordelijk voor de beveiliging van materieel en gegevens, het vervaardigen van voorschriften en instructies op dat gebied en de afhandeling van gerapporteerde veiligheidsincidenten. Een ander bureau was specifiek belast met de personeelsbeveiliging, met name met het doen instellen van antecedenten- en veiligheidsonderzoeken en het aan de hand daarvan uitbrengen van advies. De verwervingsactiviteiten ten behoeve van de twee genoemde bureaus werden uitgevoerd door een bureau CI-Operatiën respectievelijk een bureau CI/BRD. Laatstgenoemd bureau verrichtte dezelfde soort werkzaamheden, toegespitst op de eenheden van de luchtmacht in de Bondsrepubliek Duitsland.
Het bureau CI-Operatiën was belast met het verzamelen van de gegevens die noodzakelijk waren om de veiligheidstaken te kunnen uitvoeren. Het bureau vormde de uitvoerende instantie waar het ging om het instellen van antecedenten- en veiligheidsonderzoeken. Daarnaast verzamelde het bureau gegevens met betrekking tot activiteiten die de veiligheid van de luchtmacht zouden kunnen schaden, zoals spionage, sabotage en subversie.
De feitelijke werkzaamheden 'in het veld' werden uitgevoerd door personeel van de 'buitendienst' van het bureau. De benodigde gegevens werden hoofdzakelijk verkregen uit open bronnen, uit informatie-uitwisseling met zusterdiensten en uit ambtelijke (militaire en civiele) bronnen. Waar het ging om operaties met agenten of informanten werkte de sectie nauw samen met de overeenkomstige onderdelen van de Binnenlandse Veiligheidsdienst. Te denken is hierbij aan dubbeloperaties tegen inlichtingendiensten van de Sovjet-Unie

en/of landen van het Warschau Pact en aan penetratie van bijvoorbeeld antimilitaristische organisaties.
Bovenstaande situatie bleef bestaan tot de samenvoeging van de drie militaire diensten tot één MID.
Van de drie militaire diensten beschikte de LAMID (LAMID-B/Sectie Veiligheid) over de meest omvangrijke veiligheidscomponent. Dat had te maken met drie factoren. In de eerste plaats was van de drie krijgsmachtdelen de landmacht in omvang de grootste. In de tweede plaats was de LAMID verantwoordelijk voor de screening van alle dienstplichtigen alvorens die bij een van de krijgsmachtdelen werden ingedeeld - een regeling die waarschijnlijk te maken had met het feit dat veruit het grootste deel van die dienstplichtigen bij de landmacht zou worden ingedeeld. In de derde plaats was de LAMID verantwoordelijk voor "het observeren van hier te lande geaccrediteerde militaire vertegenwoordigers van communistische landen". Bovendien zou in geval van oorlog de bevelhebber der landstrijdkrachten als hoogste militaire gezagsdrager bekleed worden met het Militair Gezag. Afgeleid daarvan zou in die situatie de LAMID belast worden met de coördinatie van de dan noodzakelijke samenwerking tussen de nationale veiligheidsdiensten.
Voor de verwerving van de gegevens, noodzakelijk om de militaire veiligheid - daarbij inbegrepen de 'industrie-veiligheid' - te verzekeren, had de Sectie Veiligheid de beschikking over 4 CI-detachementen, een in de Bondsrepubliek ten dienste van het Eerste Legerkorps, en drie regionaal gespreid in Nederland zelf. Deze cidets verrichtten het 'veldwerk' in het kader van zowel de defensieve als de offensieve CI-taken. Zij maakten gebruik van open bronnen, voerden antecedenten- en veiligheidsonderzoeken uit, onderhielden relaties met ambtelijke instanties en voerden in het kader van de offensieve taak CI-operaties uit. Bij laatstgenoemde activiteit moet gedacht worden aan observatie-werkzaamheden maar ook aan het penetreren met agenten of informanten in bijvoorbeeld antimilitaristische organisaties. Een deel van dit soort operationele activiteiten (het 'Fatima-project') kwam in 1984 aan het licht, toen de antimilitaristische organisatie 'Onkruit' bij een inbraak in een Utrechtse kazerne documenten ontvreemdde van de Ploeg Utrecht van het 450 CI-detachement. 'Onkruit' publiceerde de buitgemaakte documenten, hetgeen tot politieke commotie en vragen in de Tweede Kamer aanleiding gaf. Op het gebied van het tegengaan van spionage, sabotage en subversie werkte de Sectie Veiligheid samen met de Binnenlandse Veiligheidsdienst, maar meer dan de veiligheidscomponenten van de twee andere diensten had LAMID-B/Sectie Veiligheid nogal eens aanvaringen met de BVD in de competentiesfeer. Beroemd en berucht in dit kader was de 'hekkentheorie', ooit bedacht door het eerste hoofd van de BVD, L. Einthoven, volgens welke de militaire diensten slechts competent waren binnen de hekken van de

kazernes. Ondanks afgesloten protocollen tussen de BVD en de militaire diensten bleef deze kwestie af en toe de kop opsteken.

Bij de antecedenten- en veiligheidsonderzoeken speelde in de Koude Oorlogsperiode de vraag naar politieke betrouwbaarheid een vooraanstaande rol. Die politieke betrouwbaarheid werd vooral afgemeten aan eventuele lidmaatschappen van subversieve, extremistische en/of antimilitaristische partijen of organisaties. Het lidmaatschap van de CPN of een van haar nevenorganisaties (‘mantelorganisaties’ was de geijkte term) was voldoende om bijvoorbeeld een rekruut niet op een ‘veiligheids-relevante’ positie te plaatsen, maar ook leden van de PSP vielen in die categorie.
Ook uit de rapportage van de ‘B-diensten’, zoals de secties/bureaus veiligheid wel werden aangeduid, komt vrij duidelijk naar voren van welke zijde men de dreigingen van spionage, sabotage en subversie zag komen. In een Inlichtingensamenvatting (isam) van L2 uit de jaren zeventig bijvoorbeeld wordt in de rubriek Contra-Inlichtingen aandacht besteed aan het feit dat het Verenigd Koninkrijk in september 1971 tientallen inlichtingenofficieren van KGB en GRU had uitgewezen, een gebeurtenis die aanleiding gaf nog eens te wijzen op de geweldige omvang van het Sovjetrussische spionage-apparaat. Daarnaast gaf de rubriek een overzicht van recente activiteiten van de Oost-Duitse inlichtingendiensten, met name in de Bondsrepubliek. Sabotage kwam aan de orde bij de behandeling van de verklaringen van de Russische overloper Lyalin, volgens wie in geheel het Westen slapende netwerken aanwezig waren die op het uur U geactiveerd zouden worden om de defensie-inspanningen van de NAVO te saboteren. Over subversie of wat daarvoor moest doorgaan schreef het isam een bloedstollend verhaal over “hersenspoelingstechnieken” in België, waar “de subversieve krachten” zouden pogen “aktuele onderwerpen en reële zaken waarmee men in het algemeen onvrede heeft uit te buiten, zoals de ontwikkeling van schuldgevoelens betreffende de honger en ellende in de wereld. Scholieren (...) zijn het voornaamste doelwit van deze subversieve propaganda”. Eind 1974 besteedde het isam onder de subversienoemer aandacht aan het in november van dat jaar in Amsterdam gehouden anti-NAVO-congres, georganiseerd door de Bond van Dienstplichtigen, de ‘witte BVD’. De conclusie luidde, dat dit congres “de zoveelste aanwijzing [is] van het bestaan van tegenstanders die eropuit zijn om niet alleen de NAVO te ontkrachten, maar die bovendien beogen de krijgsmacht in tijden van spanning en oorlog tot een onbruikbaar instrument van de democratie te maken, met andere woorden de kans op ‘vijfde colonne’-aktiviteit is dan niet uit te sluiten”.
Uit de door ‘Onkruit’ ontvreemde documenten komt naar voren dat de aandachtsgebieden van de LAMID in hoge mate

samenvielen met die van de LUID, terwijl er geen reden is aan te nemen dat de MARID zich met geheel andere targets zou hebben bezig gehouden. Spionage bedreven door de inlichtingendiensten van de landen van het Warschau Pact, mogelijk sabotage door diezelfde diensten geleid, en subversieve organisaties in het binnenland, al dan niet geleid of geïnspireerd door het internationale communisme - dat waren in de Koude Oorlog de tegenstanders waartegen de contra-inlichtingen activiteiten gericht waren. Uitwisseling van gegevens op deze gebieden vond plaats niet alleen met de Binnenlandse Veiligheidsdienst, maar ook met buitenlandse overeenkomstige diensten en uiteraard met de hoofdkwartieren van de NAVO. De Nederlandse diensten leverden bijvoorbeeld een bijdrage aan het SHAPE-document betreffende "The threat from espionage, subversion and sabotage to Allied Command Europe (TESSACE)".

2.2.3 De periode na de koude oorlog 1989 (1987)

Niet de 'val van de Berlijnse Muur', noch een diepgevoelde behoefte bij de militaire inlichtingendiensten, noch een initiatief van de politieke of ambtelijke leiding van het departement van Defensie was er de oorzaak van dat het aan het einde van de jaren tachtig zou komen tot één geïntegreerde militaire inlichtingendienst. Het was dankzij het aandringen van het parlement tijdens de behandeling van het ontwerp van wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en het 'omgaan' van de minister van Defensie op dit punt, dat de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (WIV) - in werking getreden per 1 februari 1988 - in artikel 9.1 -bepaalde: "Er is een Militaire Inlichtingendienst" .

De aanloop naar een wettelijke regeling van de taak, organisatie, werkwijze en samenstelling van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten was eigenlijk al begonnen kort nadat - op aandringen van de Tweede Kamer - het Koninklijk Besluit van 5 augustus 1972 was gepubliceerd. In juni 1975 had de Kamer een motie-Roethof aangenomen waarin de regering met klem werd gevraagd het genoemde KB te vervangen door een echte wet. In 1977 kwam er een interdepartementale commissie die een ontwerp voor een dergelijk wet zou moeten voorbereiden. De commissie werd voorgezeten door W.J. van Eijkern, loco-secretaris-generaal van het ministerie van Justitie; behalve de Coördinator hadden van Defensiezijde hierin zitting de plaatsvervangend secretaris-generaal Ch. L.M. Schaepman en het hoofd van de Sectie Inlichtingen van de Defensiestaf (HSIDS), F.H. Alkemade. De commissie, afgekort ICWIV, kwam voor het eerst bijeen op 27 oktober 1977.
Voor de eerste maal verschijnt hier de Sectie Inlichtingen van de Defensiestaf (SIDS) ten tonele. De instelling van dit orgaan

(géén inlichtingendienst!) hing samen met de reorganisatie van de Defensieorganisatie in de jaren zeventig. In de eerste helft van die jaren kreeg de politieke en ambtelijke top van Defensie het gevoel dat zij een vaste greep miste op het apparaat, en met name op de krijgsmachtdelen. In de Memorie van Toelichting op de Defensiebegroting van 1974 was de wens tot reorganisatie van de zogenaamde topstructuur al aangekondigd. Het doel daarvan was te komen tot "een minder op de afzonderlijke krijgsmachtdelen toegespitste benadering". Bij ministerieel besluit van 23 november 1976 stelde de minister van Defensie de organisatie van de topstructuur van zijn departement vast zoals die per 1 december van dat jaar zou gaan gelden. Op het centrale niveau kwam - naast de nieuwe directoraten-generaal voor personeel, materieel en economie & financiën - een nieuw element, de defensiestaf. De chef daarvan zou de voornaamste adviseur van de politieke leiding zijn op het gebied van het "algemeen-militaire/operationele" beleid; in die kwaliteit zou hij belast worden met het voorzitterschap van het Comité Verenigde Chefs van Staven (CVCS).
Al voor de formele datum van 1 december 1976 trad de toekomstige chef van de defensiestaf, luitenant-generaal A.J.W. Wijting, feitelijk op als voorzitter van het CVCS. In een vergadering van dit comité in april 1975 besprak hij zijn behoefte aan inlichtingen en de manier waarop daarin voorzien zou kunnen worden. Wijting stelde dat hij geen behoefte had aan krijgsmachtdeel-gerichte tactische inlichtingen, maar dat hij daarentegen wel grote behoefte had aan "deskundige evaluatie van publicaties en informatie op politiek-militair gebied", alsmede aan "inlichtingen en evaluatie over/van de krachtsverhoudingen tussen het Warschau-Pakt en de NAVO". Hiertoe zou hij in zijn toekomstige staf over een "klein inlichtingenorgaan" moeten beschikken dat belast zou moeten worden met "het integreren van door de inlichtingendiensten van de krijgsmachtdelen te produceren en evalueren - voor de defensiestaf relevante - inlichtingen". Bovendien achtte Wijting het voor de uitvoering van zijn taak noodzakelijk dat de attachés rechtstreeks aan hem - met afschrift aan de chefs van staven - zouden rapporteren.
Medio 1976 kreeg Wijting toestemming een Sectie Inlichtingen in zijn defensiestaf op te nemen; in oktober van dat jaar werd de kolonel F.H. Alkemade daarvan het eerste hoofd (HSIDS).

Parlementaire behandeling van de WIV

Het ontwerp van wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten zoals dat, voorbereid door de commissie-Van Eijkern, op 24 maart 1982 aan de Tweede kamer werd aangeboden, ging nog uit van drie afzonderlijke militaire inlichtingendiensten, georganiseerd per krijgsmachtdeel en elk met taken op het gebied van inlichtingen en veiligheid. Zo was het sinds de Tweede Wereldoorlog altijd geweest, zo was het neergelegd in de opeenvolgende Koninklijke Besluiten, inclusief het eerste gepubliceerde KB van 1972, en zo werd het thans aan de Kamer voorgelegd. Die stelde zich echter zeer kritisch op, niet zozeer tegenover de in het wetsontwerp eveneens genoemde Inlichtingendienst Buitenland en Binnenlandse Veiligheidsdienst, maar vooral ten aanzien van het (voort-)bestaan van drie afzonderlijke militaire inlichtingendiensten.
In het Voorlopig Verslag werden op dat punt indringende vragen gesteld. De CDA-fractie vroeg zich af, of het nu werkelijk nodig was die drie diensten naast elkaar te handhaven, en of de voordelen daarvan wel opwogen tegen de te vrezen coördinatieproblemen en "ongezonde concurrentiegevoelens". Vanuit een andere optiek, die van de bescherming van de persoonlijke levenssfeer, pleitte de fractie van D'66 voor een zo groot mogelijke beperking van het aantal bestanden van persoonsgegevens, en daarmee voor niet meer dan één inlichtingendienst (nauwkeuriger gezegd: veiligheidsdienst) naast de BVD. Ook de PPR-fractie stelde de vraag of het niet beter zou zijn, de drie diensten tot één dienst samen te smelten. De reactie van de minister van Defensie, eind april 1984, was niet minder maar ook niet meer dan een getrouwe weergave van het denken binnen de krijgsmacht over plaats en functie van de militaire inlichtingendiensten. Hij betoogde dat deze diensten dienden te voorzien in de specifieke behoeften van elk krijgsmachtdeel, waarbij de coördinatie van de afdelingen (waaronder de inlichtingendienst) binnen het desbetreffende krijgsmachtdeel een grote rol speelde. Om deze redenen meende de minister ernstig te moeten betwijfelen, of één geïntegreerde inlichtingen- en veiligheidsdienst beter aan de behoeften [namelijk van de bevelhebbers] zou voldoen dan drie afzonderlijke diensten, elk ingebed in zijn eigen krijgsmachtdeel. Bovendien, aldus de minister, zouden in tijd van oorlog de drie krijgsmachtdelen zodanig gedislokeerd worden, dat afzonderlijke diensten in die situatie onontbeerlijk zouden zijn. Vrees voor onnodige coördinatieproblemen en/of ongezonde concurrentie, tenslotte, meende hij weg te kunnen nemen door te wijzen op bestaande overleg- en coördinatieprocedures.

Dit antwoord van de minister kon de Kamer niet overtuigen. Met name de leden van de CDA-fractie hielden hun twijfels ten aanzien van de argumenten van de minister. Ook de fractieleden

van de PPR toonden zich allerminst overtuigd en stelden de vraag wat dan wel precies de “specifieke behoeften van de krijgsmachtdelen” mochten zijn.
Met name op die laatste vraag ging de minister uitgebreid in, daarbij zijn zwaarste geschut, het belang van de samenwerking in NAVO-verband, in stelling brengend. Het feit dat elk krijgsmachtdeel zijn eigen plaats en functie heeft binnen de commandostructuur van de NAVO, aldus de minister, staat integratie in de weg en rechtvaardigt een afzonderlijke inlichtingendienst per krijgsmachtdeel. Onder handhaving van dit voor hem belangrijkste punt was de minister overigens wel bereid de Kamer op onderdelen tegemoet te komen. Zo stelde hij een verbetering van de coördinatie op het gebied van veiligheid en contra-inlichtingen in het vooruitzicht - een gebaar dat mogelijk was ingegeven door de publieke commotie na het bekend worden van contra-inlichtingenactiviteiten van de LAMID in onder meer de vredesbeweging (het zogeheten Fatima-dossier). Tenslotte deed de minister de toezegging, dat hij zou laten onderzoeken hoe de militaire inlichtingendiensten doelmatiger georganiseerd zouden kunnen worden.
Het mocht niet baten. De Tweede Kamer wenste in plaats van drie afzonderlijke diensten één militaire inlichtingendienst. Bij de mondelinge behandeling diende P. Stoffelen, lid van de PvdA-fractie, een amendement in van die strekking, met steun in de rug van de woordvoerders van CDA, D’66, PPR en nu ook VVD, die geen van allen overtuigd waren door de argumenten van de minister, en dat ook zeiden.

Tegen een zo expliciete en breed gedragen wens van de Tweede Kamer wilde de minister zich niet langer verzetten. Hij deelde de Kamer mee, dat hij zich nog eens had beraden en tot de conclusie was gekomen, dat “vergaande coördinatie niet zoveel verschilt van totale integratie”. Alles overwegende nam hij nu het standpunt in, dat het inderdaad wenselijk zou zijn de drie diensten te integreren. Hij beloofde de Kamer, de totstandkoming van zo’n geïntegreerde militaire inlichtingen-dienst te zullen bevorderen, daarbij de bereidheid uitsprekend het amendement-Stoffelen over te nemen. Als om aan te geven dat het hem ernst was, deelde hij de Kamer tenslotte mee, dat hij een recent binnen Defensie ingestelde projectgroep opdracht had gegeven, zich in haar werk te richten op integratie van de drie diensten, en niet langer slechts op samenwerking en coördinatie zoals oorspronkelijk de bedoeling was geweest.

Begin december 1985 aanvaardde de Tweede Kamer het amendement-Stoffelen, waarna op 10 december van dat jaar bij de eindstemming de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten werd aangenomen. Daarna duurde het nog twee jaar voor het wetsontwerp ook de Eerste Kamer passeerde na een overigens niet zeer enerverend debat, maar waarin de

woordvoerder van de PvdA-fractie, Tjeenk Willink, wel een treffende analyse gaf van het krachtenveld waarbinnen het wetgevingsproces zich had voltrokken. Dat proces betitelde hij als moeizaam en tijdrovend, niet alleen vanwege de spanning tussen de beginselen van de democratische rechtsstaat enerzijds en de werkwijze van geheime diensten anderzijds, maar ook omdat in dit proces de eigen belangen van de bestaande diensten kennelijk een rol hadden gespeeld. Het is, aldus Tjeenk Willink, een proces van duwen en trekken geweest - een constatering die hij illustreerde met de frappante tegenstelling tussen aan de ene kant de klemmende argumenten die bij de schriftelijke behandeling waren aangevoerd om de diensten niet samen te voegen, en aan de andere kant de aankondiging van de minister bij de plenaire behandeling dat hij die diensten nu wèl wilde samenvoegen. Alle eerdere argumenten waren dus niet zo dwingend geweest als was gesuggereerd, zo concludeerde hij.
De Eerste Kamer nam het wetsvoorstel zonder hoofdelijke stemming aan; alleen PSP en CPN wilden geacht worden te hebben tegengestemd. De Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten zou per 1 februari 1988 in werking treden.

Start van het integratieproces: POSID en Ministerieel Besluit

De projectgroep waarover de minister van Defensie had gesproken bij de mondelinge beraadslagingen over de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten was de Projectgroep Onderzoek Structuur Inlichtingen- en veiligheidsdiensten Defensie (POSID). Deze projectgroep, die oorspronkelijk tot taak had voorstellen te formuleren om te komen tot een betere samenwerking en coördinatie tussen MARID, LAMID en LUID, kreeg nu de opdracht "het uitwerken van de organisatie, de werkwijze en het beheer voor één Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst". De projectgroep kreeg de uitdrukkelijke opdracht mee, rekening te houden met hetgeen de minister van Defensie in de Tweede Kamer had opgemerkt over de integratie. De POSID werd voorgezeten door de commandeur b.d. E. Alting Siberg en bestond verder uit de souschefs operatiën van de drie krijgsmachtdelen, het hoofd van de afdeling inlichtingen en veiligheid van de defensiestaf (zoals de SIDS sinds maart 1983 was gaan heten), alsmede uit een raadadviseur en een beleidsambtenaar van de directie juridische zaken.

Uit de summiere besluitenlijsten - de vergaderingen werden niet genotuleerd - is op te maken dat de bevelhebbers van de krijgsmachtdelen, in de POSID vertegenwoordigd door hun souschefs operatiën, grote moeite (er werd zelfs gesproken over "principiële bezwaren") hadden met een toekomstige situatie waarin zij op het gebied van inlichtingen en veiligheid minder

dan voorheen directe zeggenschap zouden hebben.
Richtinggevend voor het denken in de projectgroep en in lijn met het voorgaande was de beschouwing die de Coördinator van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (en voormalig H.SIDS), de gepensioneerde landmachtgeneraal F.H. Alkemade, op 27 februari 1986 hield voor de POSID. Zijn uitgangspunten laten zich samenvatten als: de werkwijze van de nieuwe dienst moet kosteneffectief zijn, maar vooral: aan de operationele behoeften van de bevelhebbers dient te worden voldaan. Op basis van laatstgenoemd uitgangspunt kwam Alkemade tot een aantal aanbevelingen, waarvan de eerste en voornaamste luidde, dat de "essentiële inlichtingenbehoeften van de Chef Defensiestaf en van de bevelhebbers" gedekt moesten worden door een inlichtingenelement "in de eigen staf". Ten aanzien van de veiligheidstaak, de andere component van de militaire inlichtingendiensten, beval de Coördinator aan, tenminste het onderdeel veiligheidsonderzoeken daarvan (het onderdeel contra-inlichtingen noemde hij niet) te integreren. Tenslotte beval hij aan, de datum 1 januari 1987, de streefdatum voor de integratie van de drie diensten tot één dienst, niet te beschouwen als de einddatum van de reorganisatie. Het te benoemen hoofd van de nieuwe MID, aldus Alkemade, dient belast te worden met de voortzetting van het onderzoek waarmee nu nog de POSID bezig is, om zo te komen tot verdergaande integratie.
De projectgroep volgde inderdaad de door de Coördinator aangegeven weg en nam diens aanbevelingen over als evenzovele uitgangspunten voor verdere beraadslaging. Op 15 april 1986 zond voorzitter Alting Siberg een unaniem POSID-voorstel betreffende de organisatie, de werkwijze en het beheer van één MID aan de minister van Defensie, vergezeld van een conceptinstructie voor het te benoemen hoofd van die dienst.

Bij brief van 30 juni daaraanvolgend stemde de minister in met beide documenten, waarbij hij stipuleerde dat het beoogde hoofd van de MID verantwoordelijk zou zijn voor de uitvoering ervan. De geïntegreerde MID, aldus de minister, moet per 1 januari 1987 gaan functioneren, zoals beloofd aan de Staten-Generaal.
Uit het als bijlage bij deze brief gevoegde Besluit inzake de militaire inlichtingendienst bleek dat de minister, behoudens enkele nog te noemen wijzigingen, het eindvoorstel van de POSID had overgenomen. Het kwam erop neer dat het personeel van de nieuwe Militaire Inlichtingendienst een "personele unie" zou vormen met het personeel van de afdelingen Inlichtingen en Veiligheid van respectievelijk de Defensiestaf en de staven van de drie krijgsmachtdelen. En aangezien de afdelingen inlichtingen en veiligheid (AIV) van de drie krijgsmachtstaven grotendeels samenvielen met respectievelijk de MARID, de LAMID en de LUID, was de nieuwe

MID dus in feite een optelsom van die drie diensten plus de AIV van de Defensiestaf. Het organisatiemodel van de dienst maakte onderscheid tussen beleid en uitvoering op centraal niveau enerzijds en op het niveau van de krijgsmachtdelen anderzijds, waarbij de essentie van de integratie lag opgesloten in de zin: “De operationele bevoegdheden van de Bevelhebbers blijven ongewijzigd gehandhaafd”. Om ieder misverstand uit te sluiten bepaalde het Besluit bovendien dat de inlichtingenbehoeften van de chef Defensiestaf en van de bevelhebbers maatgevend zouden zijn voor de omvang en de inhoud van de taken van de MID, zowel in vredes- als in oorlogstijd. Door de minister was hieraan toegevoegd, dat het uiteindelijk zijn verantwoordelijkheid zou zijn - en niet die van de militaire top - die de begrenzing zou vormen van het gebied waarbinnen de MID zijn taak zou uitvoeren.

Dit alles betekende dat er voor de bevelhebbers in de nieuwe situatie niet zo heel veel zou veranderen. Binnen hun eigen organisatie behielden zij een afdeling inlichtingen en veiligheid, waarvan bovendien het hoofd hiërarchisch onder hen bleef ressorteren. De positie van deze laatste zou in zoverre veranderen dat hij, nu hij niet langer tevens hoofd van een militaire inlichtingendienst zou zijn, niet langer rechtstreeks aan de minister verantwoording schuldig zou zijn, maar in plaats daarvan als plaatsvervangend hoofd van de MID (PHMID) functioneel door het nieuwe Hoofd MID zou worden gestuurd. Vanuit het gezichtspunt van de bevelhebbers kon dit nauwelijks een bezwaar zijn: in plaats van met de minister moesten zij voortaan hun Hoofd Afdeling Inlichtingen en Veiligheid (HAIV) “delen” met een HMID die bovendien in rang hun mindere was. Bij een zich eventueel voordoend belangenconflict tussen een bevelhebber en HMID was het niet zo moeilijk te voorspellen aan wiens zijde een HAIV/PHMID zich zou scharen. Conflicterende belangen zouden zich ten aanzien van beleid en uitvoering op inlichtingen gebied vooralsnog niet voordoen. Het Besluit bepaalde immers, dat een en ander zich op het niveau van het krijgsmachtdeel zou (blijven) afspelen voor zover het inlichtingen betrof die specifiek van belang waren voor het desbetreffende krijgsmachtdeel. Op dit terrein bleef de situatie in essentie bij het oude.

Op het terrein van de veiligheid kwam de zaak anders te liggen. Hier voelde de minister een extra politieke verantwoordelijkheid, met name op het gebied van wat in het Besluit werd genoemd de repressieve beveiliging. Met laatstgenoemde term werden activiteiten bedoeld - eerder al aangeduid als offensieve contra-inlichtingen-(CI-) activiteiten - gericht op het onderkennen van voor de veiligheid of paraatheid van de krijgsmacht schadelijke plannen of handelingen. Dat hierbij de al eerder genoemde commotie rond de infiltratie in onder meer de vredesbeweging

door het hoofd van de minister speelde, is aannemelijk. Vandaar dat hij de leiding (het eindvoorstel POSID ging op dit punt niet verder dan coördinatie) van dit soort activiteiten bij de rechtstreeks aan hem verantwoordelijke HMID legde. De met de uitvoering van de CI-activiteiten belaste eenheden (het Bureau CI-Operatiën en de CI-detachementen) evenwel werden (vooralsnog) niet ingebed in de centrale organisatie, maar bleven per krijgsmachtdeel georganiseerd, waardoor deze eenheden in een diffuse en naar beide kanten onbevredigende situatie hun werk moesten doen.
Op het andere belangrijke onderdeel van de militaire veiligheid, de defensieve beveiliging die vooral bestond uit veiligheidsonderzoeken, had de minister aan de voorstellen van de Coördinator, c.q. de POSID niets toe te voegen. Ook hij vond dat op termijn deze taak volledig gecentraliseerd zou moeten worden, maar dat praktische problemen daaraan vooralsnog in de weg stonden. Wel was hij van mening dat door uniformering van procedures een eerste stap naar centrale uitvoering kon worden gezet.

Wat waren nu de specifieke taken die het Besluit toekende aan het centrale niveau, dat wil zeggen aan het hoofd van de MID? Behalve de hierboven al genoemde veiligheidstaken (op afstand leiding geven aan de CI-activiteiten en in de toekomst direct leiding geven aan de veiligheidsonderzoeken) waren dat die inlichtingentaken die uitgingen boven het niveau van de krijgsmachtdelen. In concreto was dat het formuleren van de defensie-inlichtingenbehoefte - de optelsom van de inlichtingenbehoeften van respectievelijk de centrale (civiele) organisatie, de chef van de defensiestaf (CDS) en de bevelhebbers - en het voorzien in die behoeften voor zover het de centrale organisatie (in de praktijk de minister en de secretaris-generaal) en de chef van de defensiestaf betrof. Daarbij zou het vooral gaan om inlichtingen van militair-politiek, strategisch, economisch en wetenschappelijk karakter. Op basis van deze inlichtingen, zo was de bedoeling, zou de CDS een dreigingsanalyse voor de lange termijn produceren, die vervolgens zou dienen als raamwerk voor de dreigingsanalyses van de krijgsmachtdelen. Daarnaast zouden op het centrale niveau inlichtingen geproduceerd moeten worden ter ondersteuning van de beleidsvorming waarbij crisisbeheersing als een apart beleidsterrein expliciet werd genoemd.

De mensen en de middelen om de genoemde taken, zowel op centraal als op decentraal (krijgsmachtdeel-)niveau, te kunnen uitvoeren, aldus het Besluit, waren in feite al aanwezig. Die maakten immers al deel uit van de Afdelingen Inlichtingen en Veiligheid (AIV's) van respectievelijk de defensiestaf en de staven van de drie bevelhebbers en van de drie militaire inlichtingendiensten (voor zover die niet samenvielen met de

AIV's van de Bevelhebbers). Wel zou de opzet van de nieuwe MID een andere indeling van die mensen en middelen met zich mee brengen, en in elk geval een nieuwe functie, die van Hoofd van de MID.

Ten aanzien van het toekomstig hoofd van de nieuwe dienst bepaalde het Besluit dat deze een actief dienend militair diende te zijn die zou worden aangesteld in de rang van commandeur dan wel brigade-generaal of commodore - een rang hoger dan de hoofden van MARID, LAMID en LUID die in de nieuwe structuur zouden optreden als plaatsvervangers van het Hoofd MID. Gezien de voor het eerste hoofd in het verschiet liggende taken, met name de voortzetting van de integratie, zou de duur van diens plaatsing tenminste de periode van vijf jaar beslaan. Hiërarchisch zou hij rechtstreeks verantwoording schuldig zijn aan de minister van Defensie, organisatorisch kwam hij te ressorteren onder de Chef Defensiestaf. In zijn bij het Besluit gevoegde functiebeschrijving werd hem opgedragen "het ondersteunen van het nationale defensiebeleid op het gebied van inlichtingen en veiligheid, door te voorzien in de defensie-inlichtingenbehoefte en door het verschaffen van het algemeen beleidskader voor de taakuitvoering" - met andere woorden: met de krijgsmachtdelen moest hij zich maar niet teveel bemoeien.

Wanneer men de betekenis van het Besluit en van de daarbij behorende functiebeschrijving van HMID probeert te wegen, dringt de conclusie zich op dat formeel de nieuwe MID tegemoet kwam aan de uitdrukkelijke wens van het parlement: er bestond nu een Militaire Inlichtingendienst onder eenhoofdige leiding en met gedecentraliseerde afdelingen bij de krijgsmachtdelen. In de realiteit echter - en die realiteit laat zich tussen de regels en achter de formuleringen van het Besluit lezen - bleven de oorspronkelijke drie militaire inlichtingendiensten onder een andere benaming vooralsnog praktisch ongewijzigd functioneren, met name op het terrein van de inlichtingen. Het "centraal niveau" van de MID vormde daarbij als het ware een overkoepeling van de afdelingen bij de krijgsmachtdelen, met in eerste aanleg weinig feitelijke invloed op het functioneren van die afdelingen, en met eigen taken slechts voor zover de afdelingen daaraan niet toekwamen of die zonder grote problemen konden missen. Ook al omdat het hoofd MID organisatorisch ressorteerde onder de Chef Defensiestaf kon het er op lijken dat de centrale organisatie van de MID (MIDCO) niet veel meer was dan een opgetuigde versie van de Afdeling Inlichtingen en Veiligheid van de defensiestaf. In de beleving van velen was er dan ook niet zozeer sprake van een geïntegreerde dienst als wel van vier afzonderlijke diensten die voorlopig weinig met elkaar te maken hadden. Kortom, op 1 januari 1987 stond de MID nog maar aan het begin van de lange

weg die uiteindelijk zou moeten leiden tot de totstandkoming van een werkelijk geïntegreerde militaire inlichtingendienst.

Gefaseerde integratie

De eerste stap op die weg was een Defensie-interne mededeling van de minister, medio januari 1987, over de fasering waarin de integratie van de MID zich zou voltrekken. Per 1 januari 1987 waren staffunctionarissen voor respectievelijk inlichtingen en veiligheid toegevoegd aan het hoofd van de dienst, de brigadegeneraal C. Dekker, die zelf al in september 1986 was benoemd. De minister kondigde aan dat deze functionarissen in de loop van het jaar personeel zouden krijgen. Conform het Besluit zou de Stafafdeling Inlichtingen inlichtingen gaan produceren op militair-politiek, strategisch en economisch gebied, terwijl de Stafafdeling Veiligheid taken zou gaan uitvoeren op het gebied van contra-inlichtingen (CI) en Industriebeveiliging. Ongeveer medio 1988 zou de Stafafdeling Veiligheid bovendien aangevuld worden met personeel voor het verrichten van veiligheidsonderzoeken. De reorganisatie op laatstgenoemd terrein eiste volgens de minister meer tijd [dan die op het gebied van CI en Industrieveiligheid] als gevolg van de noodzakelijke aanpassing van onderzoekprocedures en de ontwikkeling van computerondersteuning. Per krijgsmachtdeel was er tot 1987 namelijk op verschillende manieren omgegaan met de veiligheidsonderzoeken: de LUID en de LAMID deden die onderzoeken in eigen beheer, maar gebruikten elk een eigen (later geautomatiseerd, maar nog steeds verschillend) systeem, terwijl de MARID zijn veiligheidsonderzoeken had uitbesteed aan de BVD.

Van het centrale niveau van de MID overstappend naar de Afdelingen van de MID (AMID's) bij de krijgsmachtdelen stelde de minister dat deze zich voornamelijk zouden bezig houden met het produceren van inlichtingen van operationele en tactische aard, en met op het desbetreffende krijgsmachtdeel gerichte zaken. Dit moest de bevelhebbers in staat stellen hun verantwoordelijkheden te dragen, aldus de minister. Als om de positie van de bevelhebbers nog eens te onderstrepen deelde de minister mee, dat de AMID's van KM, KL en Klu in financieel opzicht zouden blijven behoren bij het desbetreffende krijgsmachtdeel. De hoofden van deze AMID's zouden tevens optreden als plaatsvervangende hoofden van de MID.
Zo kreeg vanaf januari 1987, overeenkomstig de wens van het parlement en vooruitlopend op de inwerkingtreding van de WIV, de MID gestalte in de eerste fase van de integratie. Dat betekende echter, zoals Coördinator Alkemade en de POSID al hadden aanbevolen, geenszins het einde van het integratieproces als zodanig. Aan de hand van de Memories van

Toelichting op de Defensiebegrotingen vanaf 1987 is vrij nauwkeurig te volgen in welk tempo het integratieproces zich heeft voltrokken.
De Memorie van Toelichting bij de begroting voor 1987 geeft een beknopte, enigszins (te) optimistisch getoonzette schets van de beoogde situatie bij de start van de MID. Met name de zin: "Alle werkzaamheden op het gebied van de militaire inlichtingen en veiligheid zullen worden uitgevoerd onder zijn [HMID's] leiding" was eerder een intentieverklaring van de minister van Defensie dan een weergave van de feitelijke gang van zaken na 1 januari 1987. Vooralsnog zou de al eerder aangehaalde bepaling, dat de operationele bevoegdheden van de bevelhebbers onverlet zouden blijven, een zwaarder stempel op het integratieproces drukken.
Optimistisch is ook de toon van de MvT 1989. De minister van Defensie meldt daarin, dat de organisatiestructuur, de taak-omschrijving en de algemene werkwijze van de MID in de nieuwe opzet zijn vastgesteld, evenals het aantal formatie-plaatsen voor het centrale deel van de MID. Dit centrale deel bestaat, aldus de MvT, uit een stafafdeling Inlichtingen en een stafafdeling Veiligheid die belast zijn met beleidsvorming, coördinatie en uitvoering van taken die niet tot de krijgsmacht-delen behoren. De op de krijgsmachtdelen gerichte taken op het gebied van Inlichtingen en Veiligheid worden uitgevoerd door afdelingen MID (AMID) bij de respectieve krijgsmachtdelen. De samenhang tussen de centrale organisatie van de MID (MIDCO) en de AMID's en de functionele leiding van dit geheel moet verzekerd worden door het Directieberaad van de MID onder leiding van het Hoofd MID. Van dit Directieberaad maken voorts deel uit de hoofden van de AMID's bij de krijgsmachtdelen, die tevens plaatsvervangend hoofd van de MID zijn, en de hoofden van de stafafdelingen Inlichtingen en Veiligheid van de MIDCO.
Ook de voortgang van de integratie komt in deze Memorie van Toelichting aan de orde. In oktober 1987 is het functiegebied Industrieveiligheid (de personele en materiële beveiliging van Defensie orderbedrijven) volledig op centraal niveau geïntegreerd; bovendien zijn in januari 1988 enkele medewerkers op centraal niveau geplaatst ter uitvoering van taken op het gebied van (militair-) politieke, economische en strategische inlichtingen, alsmede op het gebied van contra-inlichtingen. Voor 1989 kondigt de Memorie van Toelichting aan, dat in dat jaar personeel en middelen, met name computerapparatuur, aan de MIDCO toegevoegd zullen worden voor de uitvoering van veiligheidsonderzoeken. Daarmee, aldus de minister, zal de bezetting op centraal niveau op ongeveer zestig medewerkers zijn gebracht en de integratie van de MID zijn voltooid.

Op desbetreffende vragen vanuit de Kamer naar aanleiding deze Memorie van Toelichting deelde de minister mee, dat in de

eindsituatie ongeveer 450 personen bij de MID werkzaam zouden zijn, waarvan 60 op centraal niveau. De minister sprak daarbij de verwachting uit, dat de integratie van de MID begin 1990 zou zijn afgerond. De visie dat de geïntegreerde MID bestaat uit een centraal (MIDCO) en een decentraal deel (de AMID's), staat dan nog recht overeind, evenals in het daaropvolgende jaar.
De internationale politieke ontwikkelingen (de val van de Berlijnse Muur en wat daarop volgde) en in het verlengde daarvan de politieke behoefte het "vredesdividend" te verzilveren, brachten het denken over werkwijze en organisatiestructuur van de MID weer in beweging.

De Memorie van Toelichting bij de Defensiebegroting voor 1993 wees op de grote invloed van de "ingrijpende veranderingen in de internationale veiligheidssituatie" op de taken en werkwijze van de MID. Bovendien moest rekening worden gehouden met de consequenties voor de MID van de (toen nog voorgenomen) opheffing van de Inlichtingendienst Buitenland (IDB). Daarop voortbordurend kon de minister een jaar later melden, dat een evaluatie [van taak en werkwijze van de MID] had uitgewezen, dat "uit overwegingen van effectiviteit en doelmatigheid" meer werk centraal moest worden uitgevoerd. Begin 1994, aldus de minister, zouden daarover besluiten moeten worden genomen, waarbij bovendien de structuur van de verbindingsinlichtingen-diensten in beschouwing genomen zou worden.

Welke consequenties voor de MID de gewijzigde veiligheids-situatie en de deelneming van de Nederlandse krijgsmacht aan vredesoperaties zouden hebben, werd duidelijk gemaakt in de Memorie van Toelichting op de Defensiebegroting voor 1995. Tot die consequenties zou in elk geval een verschuiving behoren van personeel van de sectoren Veiligheid en Contra-inlichtingen naar de sector Inlichtingen. De minister verwachtte dat die reorganisatie begin 1995 zou zijn voltooid.

Edoch, nog was het einde niet in zicht. Overwegingen van doelmatigheidsverbetering leidden ertoe, dat voor 1996 een verdere reorganisatie en centralisatie van de MID werd aangekondigd op basis van aanbevelingen van een Projectgroep Militaire Inlichtingen en Veiligheid onder leiding van schout bij nacht b.d. S.W. van Idsinga. Het was deze laatste reorganisatie die tot gevolg had, dat medio 1996 de bij de krijgsmachtdelen ingedeelde inlichtingen- en veiligheidscomponenten, inclusief de onderdelen verbindingsinlichtingen, onder de eenhoofdige leiding werden geplaatst van het Hoofd MID.

De consequenties van de reorganisatie werden ook zichtbaar in de personeelsaantallen. Omvatte de MID (MIDCO) op 1 januari 1996 nog 158 personen, in de loop van 1997 liep dit aantal op

tot 849. Rekening houdend met het resultaat van de opgelegde afslankingsoperatie raamde de Memorie van Toelichting op de Defensiebegroting voor 1998 de sterkte van de MID voor dat jaar op 790 personeelsleden.

Taak, organisatie en werkwijze van de MID
Uitgangspunt voor de taak, organisatie en werkwijze van de MID is de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (WIV) zoals die per 1 februari 1988 is werking is getreden. Ten aanzien van de MID bepaalt artikel 9 van de wet:
1. Er is een Militaire Inlichtingendienst
2. Deze heeft tot taak:

– Het verzamelen van gegevens omtrent het potentieel en de strijdkrachten van andere mogendheden, welke nodig zijn voor een juiste opbouw en een doeltreffende gebruik van de krijgsmacht;
– Het verrichten van veiligheidsonderzoeken ter zake van de vervulling van vertrouwensfuncties, dan wel van functies in het bedrijfsleven, welke naar het oordeel van Onze terzake verantwoordelijke Ministers de mogelijkheid bieden de veiligheid of andere gewichtige belangen van de Staat te schaden;
– Het verzamelen van gegevens welke nodig zijn voor het treffen van maatregelen:
    1e. Ter voorkoming van activiteiten die ten doel hebben de veiligheid of de paraatheid van de krijgsmacht te schaden;
    2e. Ter beveiliging van gegevens betreffende de krijgsmacht waarvan de geheimhouding is geboden;
    3e. Ter bevordering van een juist verloop van mobilisatie en concentratie der strijdkrachten.

Als voorlopig eindpunt in het beschreven bijna continuproces van reorganisatie sinds de inwerkingtreding van de WIV, keurde in april 1996 de secretaris-generaal van Defensie een overkoepelend plan goed voor de nieuwe organisatie van de MID. In de loop van 1996 werden de op dit plan gebaseerde deelplannen gerealiseerd, waarna de organisatie er als volgt kwam uit te zien.
Het hoofd van de MID (HMID), een actief dienend opper- dan wel vlagofficier, ressorteerde aanvankelijk onder de chef van de defensiestaf, sinds het begin van de jaren negentig evenwel rechtstreeks onder de secretaris-generaal. Als HMID is hij krachtens de wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten verantwoording schuldig aan de minister van Defensie. Hij is belast met de algemene leiding van de dienst. Hij is voorzitter van het directieberaad (DB) van de MID dat eenmaal per twee weken wordt gehouden en waaraan verder deelnemen het plaatsvervangend hoofd en de afdelingshoofden. Hij zit ook de vergaderingen voor met de Bijzondere Medezeggenschaps-commissie (BMC) die eenmaal per zes à acht weken bijeenkomt. HMID vertegenwoordigt de dienst naar buiten, zowel binnen als

buiten het ministerie van Defensie. Binnen het ministerie heeft hij zijn contacten met de politieke en ambtelijke top (de minister en de secretaris-generaal) en met de militaire top (de bevelhebbers en het generaalsberaad onder leiding van de souschef van de defensiestaf). Tenslotte maakt hij als souschef inlichtingen en veiligheid (SCIV) deel uit van de defensiestaf. Buiten Defensie heeft HMID zitting in het Comité Verenigde Inlichtingendiensten Nederland (CVIN) en in het Informatie Beveiligingsberaad. Bilateraal heeft hij contacten met het hoofd van de Binnenlandse Veiligheidsdienst en incidenteel met de ministeries van Justitie en Buitenlandse Zaken.
Het hoofd van de Militaire Inlichtingendienst vertegenwoordigt zijn dienst ook internationaal, in de eerste plaats in gremia van de NAVO, maar ook in bilaterale contacten met andere diensten. In NAVO-verband neemt hij onder meer deel aan de halfjaarlijkse vergaderingen van de NATO Intelligence Board en aan de SHAPE Intelligence Conference.
Het hoofd van de dienst wordt bijgestaan door een Chef Staf, tevens plaatsvervangend hoofd van de dienst. Bij afwezigheid van HMID is hij in alle aangelegenheden diens vervanger. Hij is belast met de coördinatie en voorbereiding van de strategische besluitvorming van de dienst, de bewaking op hoofdlijnen van het uitvoeringsbeleid en met de coördinatie en sturing van de centrale processen en taken. Een en ander betekent onder meer dat de hoofden van afdelingen MID bij de krijgsmachtdelen niet langer tevens fungeren als plaatsvervangers van het hoofd van de dienst.

Onder de dienstleiding ressorteert een achttal afdelingen, waarvan er vijf zijn belast met taken in de ressorten inlichtingen en veiligheid, twee in de sfeer van de (operationele) gegevensverwerving en een in de sfeer van bedrijfsvoering. Laatstgenoemde afdeling is de Afdeling Beleid, Plannen & Control (ABPC) die de ondersteuning voor zijn rekening neemt op het gebied van personeel, informatie, organisatie, financiën, aanschaf en huisvesting, de zogenoemde PIOFAH-functies. Een belangrijke taak van de afdeling is het inzichtelijk maken van de kostenaspecten die aan de uitvoering van de MID-taken zijn verbonden.

Conform de aanbevelingen van het rapport-Van Idsinga kent de MID op het gebied van de inlichtingen- respectievelijk veiligheidstaken (nog) een zekere decentrale werkwijze. Op deze terreinen functioneren de Afdeling Inlichtingen, de Afdeling Contra-inlichtingen en Veiligheid, alsmede drie Afdelingen MID bij respectievelijk de marine, de landmacht en de luchtmacht.

Inlichtingen
De taak van het ressort inlichtingen bestaat krachtens artikel

9.2a WIV uit "het verzamelen van gegevens omtrent het potentieel en de strijdkrachten van andere mogendheden, die nodig zijn voor een juiste opbouw en doeltreffend gebruik van de krijgsmacht". Deze taak was in de periode van de Koude Oorlog vooral gericht op het verkrijgen en tot inlichtingen verwerken van gegevens met betrekking tot de landen van het Pact van Warschau. Na de val van de Berlijnse Muur en het einde van de Koude Oorlog is het zwaartepunt in de taakstelling van de Nederlandse krijgsmacht verschoven van de algemene verdedigingstaak in NAVO-verband naar participatie in crisisbeheersings- en vredesoperaties. De taken van de Nederlandse krijgsmacht laten zich aan het einde van de twintigste eeuw globaal als volgt samenvatten:
– de zogenaamde algemene verdedigingstaak, dat wil zeggen de bescherming van het eigen en bondgenootschappelijk (NAVO-grondgebied;
– het deelnemen aan crisisbeheersingsoperaties;
– bijzondere nationale taken zoals het verlenen van bijstand in het kader van terrorismebestrijding;
– Koninkrijkstaken, met name de externe verdediging van de Nederlandse Antillen en Aruba.

Het verleggen van het accent van de algemene verdedigingstaak naar deelname aan crisisbeheersingsoperaties bracht op zijn beurt aanzienlijke verschuivingen met zich mee in de inlichtingenbehoeften van de krijgsmacht - vastgelegd in het Defensie Inlichtingen- en Veiligheids Behoefteplan (DIVB) - waaraan de MID dient te voldoen. Na ongeveer vier decennia lang 'met de blik naar het Oosten' te hebben gestaan, moet de MID thans inlichtingen leveren over zo uiteenlopende landen als Burundi, Zaïre, Algerije en niet te vergeten het uiteengevallen voormalige Joegoslavië. Daarnaast bestaat er een blijvende belangstelling voor regio's waarvan de politieke en economische stabiliteit niet bij voorbaat is gegarandeerd, zoals het Midden-Oosten, de voormalige Sovjet-Unie en centraal Afrika.
Het vervaardigen van inlichtingenproducten met betrekking tot bovenstaande aandachtsgebieden geschiedt door de Afdeling Inlichtingen en de Bureaus Inlichtingen van de Afdelingen MID bij de marine, land- en luchtmacht. Daarbij neemt de Afdeling Inlichtingen de rapportage op politiek, economisch en strategisch terrein voor zijn rekening, terwijl de Bureaus Inlichtingen bij de krijgsmachtdelen inlichtingen produceren op technisch, tactisch en operationeel gebied. De totale inlichtingenproductie vindt plaats onder verantwoordelijkheid van het hoofd van de MID. Coördinatie en afstemming van de rapportage vindt plaats onder leiding van het hoofd van de Afdeling Inlichtingen (HAI).
Evenals zijn rechtsvoorgangers maakt de MID voor zijn inlichtingenproductie gebruik van de bekende trits osint, humint en sigint. Met name de laatste jaren heeft de MID nogal wat

geïnvesteerd in de ontwikkeling van open bronnen.

open bronnen
De dienst maakt meer dan in het verleden gebruik van Internet en van commerciële databanken. Daarnaast beschikt de dienst uiteraard over een scala van nationale en internationale vaktijdschriften, week- en dagbladen. Op die manier is ook de MID deel van een internationale tendens om uitputtend gebruik te maken van open bronnen alvorens over te gaan tot de inzet van meer heimelijke informatiebronnen, zoals menselijke bronnen en verbindingsinlichtingen.

menselijke bronnen

informanten en agenten
In de structuur van de MID is een Afdeling Operaties opgenomen, belast met het rekruteren en begeleiden ('runnen') van informanten en agenten. De afdeling is ontstaan uit samenvoeging van de CI-elementen van voornamelijk de voormalige LAMID en LUID. Aanvankelijk beperkte de afdeling zich dan ook tot contra-inlichtingenoperaties. Na de opheffing van de Inlichtingendienst Buitenland (IDB) per 1 januari 1994 is de afdeling een eigen bijdrage gaan leveren aan het dichten van het door de IDB achtergelaten 'gat'. In zijn huidige vorm en met zijn huidige taakstelling - humint-operaties op het gebied van contra-inlichtingen en inlichtingen - bestaat de afdeling operaties sinds medio 1996.
De afdeling werkt aan de hand van een jaarlijks operatieplan dat gebaseerd is op de requirements die in het Defensie Inlichtingen- en Veiligheidsbehoeftenplan (DIVB) zijn neergelegd. Evaluatie van de operationele inspanningen vindt plaats door het maken van een jaarverslag.
De schriftelijke neerslag van de feitelijke operationele werkzaamheden is te vinden in de
- 0-dossiers: de gegevens met betrekking tot de bron zelf,
- operatiedossiers: de gegevens over de ontwikkelingen in de operatie.
- informatie-dossiers: het cumulerend totaal van de door de bron geleverde informatie.
Met het oog op de bescherming van bronnen en modus operandi (een in artikel 14 van de WIV vastgelegde verplichting) verlaten 0-dossiers en operatiedossiers de afdeling nooit. De informatie-rapporten gaan naar de afnemers, in dit geval de Afdeling Inlichtingen of in voorkomend geval een van de Bureaus Inlichtingen van de krijgsmachtdelen.

militaire attachés
Vanaf de benoeming van de eerste militaire attachés tijdens de Eerste Wereldoorlog vormt de rapportage van deze functionarissen - die overigens geen deel uitmaken van de MID -

een belangrijk onderdeel van het arsenaal aan bronnen waarover de MID kan beschikken. De krijgsmacht beschikt thans over een dertigtal attachés, afkomstig uit de drie krijgsmachtdelen. Zij zijn geaccrediteerd in hoofdsteden van NAVO-landen, maar ook in enkele hoofdsteden van landen die behoorden tot het Warschau Pact en in een aantal landen in het Midden-Oosten.

liaison
De MID onderhoudt nationaal en internationaal relatie-netwerken, zowel multilateraal als bilateraal. Op nationaal niveau werkt de dienst - operationeel en anderszins - in de eerste plaats samen met de Binnenlandse Veiligheidsdienst, die na de opheffing van de IDB evenals de MID zelf het ‘IDB-gat’ op enkele terreinen is gaan opvullen. Te denken is hierbij aan bijvoorbeeld gezamenlijke activiteiten op het gebied van het tegengaan van de proliferatie van massavernietigingswapens. Daarnaast werkt de MID samen met (onderdelen van) de ministeries van Buitenlandse Zaken, Economische Zaken en Financiën. Dat betreft dan samenwerking op terreinen waar Defensie en genoemde ministeries gezamenlijke belangen hebben, zoals het verrichten van landenstudies, de controle op de uitvoer van strategisch militair materieel en op de uit- en doorvoer van componenten voor de vervaardiging van biologische en chemische wapens (zogenaamde ‘dualuse’ goederen). In Koninkrijksverband werkt de MID samen met de Veiligheidsdienst Nederlandse Antillen en de Veiligheidsdienst Aruba.

Internationaal is de MID ingebed in de vele en verschillende gremia van de NAVO; ook participeert de dienst in enkele NAVO-brede databestanden, waarin intelligence summaries (intsums) en specifieke studies door de deelnemende inlichtingendiensten van de NAVO-landen worden ge’pooled’. Daarnaast onderhoudt de MID op bilaterale basis contacten met de (militaire) inlichtingendiensten van een groot aantal (ruim dertig) niet-NAVO-landen, waaronder landen die behoord hebben tot het voormalige Pact van Warschau. Uiteraard zijn er verschillen in het niveau waarop en de intensiteit waarmee de samenwerking per land gestalte wordt gegeven.

verbindingsinlichtingen
Naast de Afdeling Operaties is in de sfeer van de verwerving een Afdeling Verbindingsinlichtingen (AVI) in de organisatie van de MID opgenomen. De afdeling is medio 1996 ontstaan uit samenvoeging van wat oorspronkelijk MARID VI en vervolgens Wiskundig Centrum en Technisch Informatieverwerkings Centrum had geheten enerzijds, en de tactische peil- en interceptie-eenheden van de land- en luchtmacht, respectievelijk 898 Vbdbat en 1 LVG, anderzijds. Na de

samenvoeging bestaat de afdeling uit een staf in Den Haag, het strategisch verbindingsinlichtingencentrum (SVIC) te Amsterdam en het operationeel verbindingsinlichtingencentrum (OVIC) te Eibergen.
De afdeling produceert verbindingsinlichtingen in de eerste plaats ten behoeve van de defensieorganisatie. Globaal komt dit erop neer dat de strategische informatie op het gebied van politiek, economie etc. door het SVIC wordt geleverd aan de Afdeling Inlichtingen en aan andere belanghebbende departementen, met name Buitenlandse Zaken, Economische Zaken en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BVD). De operationele (militaire) inlichtingen zijn primair bestemd voor de Bureaus Inlichtingen bij de krijgsmachtdelen.

De Afdeling Verbindingsinlichtingen werkt nauw samen met het Nationaal Bureau Verbindingsbeveiliging (NBV) dat ressorteert onder de ministeries van Buitenlandse Zaken en Defensie. Dit bureau draagt zorg voor veilige (geëncrypteerde) verbindingen met name voor de twee genoemde departementen. AVI en NBV vormen als het ware twee zijden van één medaille: bij AVI werken de codekrakers, bij het NBV de codemakers. Dat beide specialistische professies elkaar wederzijds bevruchten ligt voor de hand.

rapportage en distributie
Aan de hand van de uit osint, humint en sigint-bronnen binnenkomende gegevens worden in het ressort Inlichtingen all sources- rapporten samengesteld. Strategische inlichtingen zijn in de eerste plaats bestemd voor de politieke, ambtelijke en militaire leiding (minister en staatssecretaris, secretaris-generaal en chef defensiestaf), de meer operationele en tactische inlichtingen gaan primair naar de bevelhebbers van de krijgsmachtdelen. Dit neemt niet weg dat de gehele inlichtingenproductie plaats vindt onder de verantwoordelijkheid van HMID.
Die productie kent enkele verschijningsvormen. Dagelijks verschijnt er een intelligence summary (intsum) waarin de belangrijkste relevante ontwikkelingen worden gesignaleerd, bijvoorbeeld in Bosnië. Daarnaast produceert het ressort inlichtingen een wekelijks Inlichtingen Bulletin waarin wat dieper op belangrijk geachte ontwikkelingen kan worden ingegaan. Tenslotte worden er door het ressort incidentele studies, notities en rapportages gepubliceerd.
De Bureaus Inlichtingen van de Afdelingen MID rapporteren met name over tactische en (wapen-)technische ontwikkelingen op het terrein van het desbetreffende krijgsmachtdeel. Zo zal het niet verbazen dat de Bureaus Inlichtingen van de Afdelingen MID bij de krijgsmachtdelen voortdurende aandacht besteden aan en rapporteren over dit soort zaken in het voormalige Joegoslavië.

Veiligheid

De taak van het ressort veiligheid is in artikel 9.2a WIV geformuleerd. In het kort komt die taak neer op enerzijds het verrichten van veiligheidsonderzoeken (onderdeel van de al eerder genoemde defensieve contra-inlichtingentaak), anderzijds op het verzamelen van gegevens die nodig zijn om de militaire veiligheid te kunnen garanderen (een combinatie van defensief en offensief contra-inlichtingenwerk). Voor het verrichten van deze veiligheidstaak is in de organisatie van de MID een Afdeling Contra-Inlichtingen en Veiligheid (ACIV) opgenomen, die tezamen met de Bureaus Veiligheid van de drie Afdelingen MID het ressort Veiligheid vormt. Afstemming en coördinatie binnen dit ressort vindt maandelijks plaats in het Ressortoverleg Contra-inlichtingen en Veiligheid (ROCIV) onder leiding van het hoofd van de afdeling ACIV.
Evenals dat het geval is met betrekking tot de inlichtingentaak is de inhoud van de veiligheidstaak sinds de val van de Berlijnse Muur ingrijpend veranderd. Anders dan dat tijdens de periode van de Koude Oorlog het geval was is het communisme - nationaal en internationaal - niet langer een factor van betekenis waar het gaat om het onderkennen van risico's en dreigingen ten aanzien van de veiligheid van de krijgsmacht. De Sovjet-Unie is uiteengevallen, het Pact van Warschau bestaat niet meer en de voornaamste 'binnenlandse tegenstander', de Communistische Partij van Nederland, is opgeheven. Dit alles betekent echter niet dat elk risico en elke dreiging nu zijn verdwenen. Spionage gericht tegen Nederlandse en bondgenootschappelijke defensiebelangen blijft een fact of life waarmee de MID, in casu het ressort Veiligheid rekening moet houden. Weliswaar zijn het niet langer de inlichtingendiensten van de landen van het Pact van Warschau die ieder voor zich en in samenwerking met de Sovjet-Unie tegen Nederlandse en NAVO-belangen opereren - sommige van die landen staan op de nominatie zelf lid van de NAVO te worden - maar de Russische inlichtingendiensten bijvoorbeeld, waaronder de militaire inlichtingendienst GRU, hebben hun spionageactiviteiten hervat. Ook in gebieden waar Nederlandse militairen zijn ingezet in het kader van internationale crisisbeheersings- en vredesoperaties - te denken is hier in de eerste plaats aan het voormalige Joegoslavië - zijn buitenlandse inlichtingendiensten actief en vormen zij een bedreiging ten aanzien van de Nederlandse en bondgenootschappelijke veiligheid.
Binnenslands moet de MID rekening blijven houden met antimilitaristische acties, gericht tegen inrichtingen en materieel, die "de veiligheid of de paraatheid van de krijgsmacht" kunnen schaden. Zo werden volgens het Jaarverslag 1997 van de MID in dat jaar 80 acties geregistreerd tegen 97 in 1996 en 350 in 1995. Overigens constateert het

genoemde Jaarverslag dat het antimilitarisme in de Nederlandse samenleving een beperkt draagvlak heeft, gezien het beperkte aantal demonstraties en de geringe deelname daaraan. Ook politiek extremisme, zowel ter linker- als ter rechterzijde van het politieke spectrum, vormt geen wezenlijke bedreiging voor de effectiviteit van de krijgsmacht, al blijft de MID wel alert op uitingen daarvan.
Om de hierboven genoemde dreigingen en risico's het hoofd te bieden ontplooit de MID in het kader van zijn veiligheidstaak activiteiten die op hoofdlijnen in drie categorieën zijn in te delen. Het gaat daarbij om offensieve contra-inlichtingen-activiteiten enerzijds en personele en materiële beveiliging (vroeger ook wel defensieve contra-inlichtingenactiviteiten genoemd) anderzijds.
Op het gebied van de personele beveiliging, dat wil zeggen het zorgdragen voor de integriteit en de betrouwbaarheid van het defensiepersoneel, worden de activiteiten en maatregelen van de MID geregeerd door de Wet Veiligheidsonderzoeken (WVO). Deze wet regelt de aanwijzing van vertrouwensfuncties, functies voor de vervulling waarvan een veiligheidsonderzoek noodzakelijk is. Bij Defensie zijn alle militaire en 80% van de burgerfuncties vertrouwensfuncties, hetgeen impliceert dat er jaarlijks tienduizenden veiligheidsonderzoeken worden ingesteld. Sinds de afschaffing van de dienstplicht is overigens dat aantal drastisch gedaald. Werden er in 1995 nog ruim 39.000 onderzoeken ingesteld, in 1997 waren dat er nog geen 18.000. De Wet Veiligheidsonderzoeken regelt ook de procedure die van toepassing is op het verrichten van veiligheidsonderzoeken zelf. Al naar gelang van de uitslag van het onderzoek wordt een verklaring van geen bezwaar verleend, geweigerd of ingetrokken. Bij het al dan niet afgeven van een dergelijke verklaring speelt het enkele lidmaatschap van een politieke partij - welke dan ook - geen doorslaggevende rol. Centraal staat de vraag, of voldoende waarborgen aanwezig zijn "dat de betrokkene onder alle omstandigheden de uit de vertrouwensfunctie voortvloeiende verplichtingen getrouwelijk zal volbrengen". De personele beveiliging strekt zich ook uit tot bedrijven die gerubriceerde (confidentiële, geheime en zeer geheime) defensie-opdrachten uitvoeren.
Deze categorie bedrijven valt, evenals het Defensieapparaat zelf, ook onder de zorg van het ressort Veiligheid voor de materiële beveiliging: het nemen en bevorderen van maatregelen die ertoe moeten leiden dat geheim te houden gegevens - hetzij in documentvorm, hetzij in digitale vorm - inclusief de middelen om die gegevens over te brengen, ook inderdaad geheim blijven. In dit verband kan gedacht worden aan maatregelen en zaken als toegangscontrole, deugdelijk hek-, hang- en sluitwerk, beheer en beveiliging van gegevens, inclusief elektronische bestanden.
Tenslotte wordt binnen het ressort Contra-Inlichtingen en

Veiligheid de offensieve contra-inlichtingentaak uitgevoerd, het verzamelen van gegevens met betrekking tot personen en organisaties (bijvoorbeeld de al genoemde antimilitaristische organisaties en buitenlandse inlichtingendiensten) die de veiligheid of de paraatheid van de krijgsmacht mogelijk schade kunnen toebrengen. Voor de uitvoering van deze taak staan het ressort de klassieke middelen osint, humint en sigint ter beschikking.

open bronnen
Zoals reeds opgemerkt is de MID de laatste jaren meer aandacht gaan besteden aan het gebruik van open bronnen. Hetgeen daarover is vermeld met betrekking tot het ressort Inlichtingen is ook van toepassing op het ressort Contra-Inlichtingen en Veiligheid.

Menselijke bronnen

informanten en agenten
Het werken met agenten en informanten geschiedt primair door de Afdeling Operaties. Wat hierover in het kader van de inlichtingentaak is gezegd, geldt mutatis mutandis voor de veiligheidstaak. Ook CI-operaties worden gepland door middel van het jaarlijks operatieplan, dat zijn requirements ook op dit gebied ontleent aan het Defensie Inlichtingen- en Veiligheidsbehoeften plan.
Er is wat voor te zeggen de informanten die door functionarissen van het Bureau Veiligheidsonderzoeken gehoord worden in het kader van hun werkzaamheden, eveneens te rangschikken onder de noemer menselijke bronnen. Daarbij moet dan wel onderscheid gemaakt worden tussen de door de sollicitant opgegeven referenten enerzijds en anderzijds de daarnaast geraadpleegde informanten die uiteraard bronbescherming genieten.
Een belangrijke bron op het gebied van de contra-inlichtingen vormen de Nederlandse militairen die terugkeren van een missie in het kader van vredes- of crisisbeheersingsoperaties. Zij worden na terugkeer uitvoerig debriefed over alle veiligheidsaspecten die in het desbetreffende gebied (bijvoorbeeld het voormalige Joegoslavië) van belang zijn.

militaire attachés
Zoals in de loop van dit hoofdstuk meermalen is vermeld, zijn militaire attachés, naast hun protocollaire en vertegenwoordigende taken, in de eerste plaats belast met een inlichtingentaak. Niettemin kan het voorkomen dat zij tijdens de uitoefening van hun werkzaamheden stuiten op gegevens die voor het ressort Veiligheid van belang zijn.

liaison
intern defensie
Gezien het feit dat veiligheid en beveiliging voor het Defensieapparaat van het grootste belang zijn, zal het geen verwondering wekken dat het ressort Veiligheid van de MID 'defensiebreed' vertegenwoordigd is in werkgroepen, commissies en andere gremia die zich met aspecten van de veiligheidsmaterie bezig houden. Zo participeert het hoofd van de afdeling Contra-Inlichtingen en Veiligheid in het maandelijks overleg van het Integraal Defensie Beveiligings Comité (IDBC) en in de Beveiligings Adviesgroepen (BAG's) van het hoofd van de MID in diens kwaliteit van Beveiligingsautoriteit (BA).

nationaal
Het spreekt vanzelf dat het ressort Veiligheid nauwe relaties onderhoudt met de Binnenlandse Veiligheidsdienst, met name op gebieden als spionage door buitenlandse inlichtingen-diensten, politiek extremisme en industrieveiligheid. Waar het gaat om het tegengaan van proliferatie van massavernietigings-wapens heeft het Bureau Industrieveiligheid van de afdeling Contra-Inlichtingen en Veiligheid structureel overleg met niet alleen de Binnenlandse Veiligheidsdienst, maar ook met onderdelen van de departementen van Buitenlandse Zaken en Economische Zaken.

internationaal
Evenals dat bij het ressort Inlichtingen het geval is, bestaan de buitenlandse relaties van het ressort Veiligheid voor een groot deel uit zusterorganisaties van de NAVO-landen. Zo ontmoet men elkaar tijdens de jaarlijkse Counter-Intelligence and Security Conference van SHAPE, waarin de MID als deelnemer en de BVD als waarnemer participeert. Formeel losstaand van de NAVO-organisatie, maar wel bestaand uit NAVO-landen, vergaderen een of twee keer per jaar de Multinational Industrial Security Working Group en de Senior Security Officers waaraan medewerkers respectievelijk het hoofd van de afdeling Contra-Inlichtingen en Veiligheid deelnemen. In de NAVO-organisatie zelf is het NATO Office of Security (NOS) een clearing house voor de uitwisseling van veiligheidsrelevante gegevens, waaraan de MID zijn bijdrage levert.
Naast deze multilaterale, op participatie in de NAVO gebaseerde relaties, onderhoudt het ressort Veiligheid - alweer: evenals het

ressort Inlichtingen - relaties op bilaterale basis met overeenkomstige diensten, zowel binnen als buiten NAVO-verband. Voor een overzicht van de niet-NAVO-landen waarmee de MID relaties onderhoudt.

verbindingsinlichtingen
De door de afdeling Verbindingsinlichtingen (AVI) verworven gegevens zijn in de eerste plaats van belang voor het ressort Inlichtingen. Niettemin kan het voorkomen dat voor het ressort Veiligheid relevante gegevens op deze wijze verkregen worden.

rapportage en distributie
Duidelijk zal zijn dat een groot deel van de door het ressort Veiligheid geproduceerde rapportage bestaat uit veiligheids-onderzoeken en verklaringen van geen bezwaar. Zoals gezegd worden jaarlijks duizenden van dit soort onderzoeken ingesteld. Daarenboven worden clearences afgegeven ten behoeve van functionarissen die met gerubriceerd NAVO-materiaal moeten werken.
Op het gebied van de materiële beveiliging worden instructies geproduceerd en wordt gerapporteerd over gehouden veiligheidsinspecties.
Het Bureau Contra-Inlichtingen brengt verslagen uit van onderzoeken naar incidenten en ‘verdachte gevallen’, bijvoorbeeld op spionagegebied. Het stelt ook dreigings-appreciaties op, met name waar het gebieden betreft waar Nederlandse troepen worden ingezet. Een regelmatige vorm van rapportage is het Counter Intelligence Summary (CINTSUM) dat eenmaal per veertien dagen wordt geproduceerd. Het geeft een algemeen overzicht van ontwikkelingen “waarvan het vermoeden bestaat dat zij de veiligheid en de paraatheid van de krijgsmacht zouden kunnen bedreigen”. Het bevat daarbij een aantal in NAVO-verband gestandaardiseerde dreigingsindicatoren. Tenslotte bevat een CINTSUM een overzicht van incidenten, zoals antimilitaristische acties en spionageactiviteiten.
Dat er ten behoeve van de MID-leiding verslagen worden gemaakt van de besprekingen met nationale en internationale partnerdiensten is vanzelfsprekend.
Planning en voortgang/evaluatie van de activiteiten van het ressort Veiligheid vinden hun neerslag in het Jaarplan respectievelijk Jaarverslag.

2.2.4 Op weg naar 2000

Al eerder is opgemerkt dat de integratie van de oorspronkelijke drie militaire inlichtingendiensten tot één MID een taai proces is. De voornaamste reden voor de trage gang van zaken lijkt te zijn gelegen in de omstandigheid dat de bevelhebbers van de krijgsmachtdelen ongaarne afstand deden van de zeggenschap

over 'hun' inlichtingenorganisatie. Implementatie van de aanbevelingen in het eind maart 1995 verschenen eindrapport van de projectgroep Militaire Inlichtingen en Veiligheid (het 'rapport-Van Idsinga') leidde er desondanks toe dat de hoofden van de Afdelingen MID bij de krijgsmachtdelen onder de bevelen van het hoofd MID werden gesteld, en niet langer onder de respectieve bevelhebbers. Daarbij verloren zij hun positie van plaatsvervangend hoofd MID. De verhouding tussen de centrale MID-organisatie en de decentrale Afdelingen MID (AMID's) bleef niettemin moeizaam, onder meer blijkend uit het feit dat coördinatie-structuren als Coördinerend Overleg Ressort Inlichtingen (CORI) en Ressort Overleg Contra-Inlichtingen en Veiligheid (ROCIV) noodzakelijk werden geacht. De fysieke locatie van de Afdelingen MID bij de staven van de respectieve krijgsmachtdelen droeg evenmin bij tot een eenduidige denk- en werkwijze binnen de MID.
In 1998 verrichtte de Directie Organisatie en Informatie (DOI) van het ministerie van Defensie een onderzoek naar de effecten van de implementatie van de aanbevelingen van 'Van Idsinga' en naar het functioneren van de MID in brede zin. Het op dit onderzoek gebaseerde rapport Nieuw Evenwicht dat op 4 november 1998 verscheen, bepleit een aantal maatregelen die er op termijn toe moeten leiden dat de MID binnen de defensieorganisatie een Resultaatverantwoordelijke Eenheid (RVE) zal zijn op de gebieden Inlichtingen en Veiligheid, waarvoor uitsluitend het hoofd van de MID verantwoordelijkheid zal dragen. Implementatie van de aanbevelingen in dit rapport zal er onder meer toe leiden, dat de Afdelingen MID bij de krijgsmachtdelen verdwijnen en worden geïncorporeerd in de Afdelingen Inlichtingen respectievelijk Contra-Inlichtingen en Veiligheid. Volledige uitvoering van de aanbevelingen in het DOI-rapport moet leiden tot hetgeen vanaf 1987 de bedoeling - althans van de wetgever - is geweest: één werkelijk geïntegreerde Militaire Inlichtingendienst die op basis van helder geformuleerde behoeften de afnemers op maat gesneden producten levert op de gebieden Inlichtingen en Veiligheid.
Het DOI-rapport werd op 19 november 1998 door de minister van Defensie goedgekeurd. 1999 zal het jaar van de reorganisatie worden; het streven is erop gericht dat in 2000 de MID op de beoogde manier gaat functioneren.

COÖRDINATIE

Over de coördinatie op nationaal niveau van de Nederlandse intelligence community (de Buitenlandse Inlichtingendienst/Inlichtingendienst Buitenland, de Binnenlandse Veiligheidsdienst en de militaire diensten) is al het nodige geschreven. Hier kan daarom volstaan worden met erop te wijzen dat thans (ultimo 1998) de volgende instanties op dit terrein een taak hebben:

– de Ministeriële Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (MICIV), waarin thans zitting hebben de minister-president als voorzitter, en als leden de ministers van Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Justitie, Defensie, Financiën en Economische Zaken. De voornaamste taak van de MICIV, die sinds 1976 functioneert, is het op het hoogste niveau bepalen van het algemene beleid van en de coördinatie tussen de diensten. Thans zijn dat, na de opheffing van de Inlichtingendienst Buitenland en de samenvoeging van de drie militaire diensten, de Binnenlandse Veiligheidsdienst en de Militaire Inlichtingendienst;
– het Comité Verenigde Inlichtingendiensten Nederland (CVIN) dat thans fungeert als ambtelijk 'voorportaal' van de MICIV. Het CVIN werd in mei 1957 ingesteld op grond van de overweging dat "in tijden van oorlog of oorlogsgevaar de Regering moet kunnen beschikken over inlichtingenrapporten (...) waarin al hetgeen aan inlichtingen van belang voor haar gezamenlijk beleid is ingewonnen, in overzichtelijke vorm is samengevat". Tegelijkertijd werd toen gestipuleerd dat het verstrekken aan de regering van een appreciatie van de militaire situatie de verantwoordelijkheid zou zijn van het Comité Verenigde Chefs van Staven. Behalve vertegenwoordigers van de 'afnemer-departementen' hebben in het CVIN de hoofden van BVD en MID zitting;
– de Coördinator van de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten is voorzitter van het CVIN. Deze functie wordt thans vervuld door de secretaris-generaal van het ministerie van Algemene Zaken.
– Tot in januari 1991 de toenmalige secretaris-generaal van Algemene Zaken, R.J. Hoekstra, als eerste niet-militaire ambtenaar werd belast met de functie van Coördinator, was deze functie vanaf de aanvang bekleed door gepensioneerde vlag- en opperofficieren van respectievelijk marine en landmacht. Dit was destijds, bij de benoeming van de eerste functionaris in april 1956, een bewuste keuze. Naar de toenmalige inzichten zou hij niet alleen de totale intelligence community moeten coördineren, maar daarbinnen ook de toen nog bestaande drie militaire inlichtingendiensten. Artikel 5 van de 'Instructie voor de coördinator van de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten' bepaalt in dat verband dat het in het laatste geval gaat om een militaire functie, en dat de Coördinator voor dat deel van zijn taak "verantwoordelijk [is] aan de Minister van Oorlog en Marine".

Ministeriële verantwoordelijkheid en parlementaire controle

Anders dan bij de Buitenlandse Inlichtingendienst/Inlichtingen-dienst Buitenland wel het geval was, is er nimmer discussie

geweest over de vraag welke minister de politieke verantwoordelijkheid had te dragen voor de militaire inlichtingendienst(en). Vanaf de oprichting van GS III waren dat als vanzelfsprekend de minister van Oorlog, respectievelijk van Defensie, van Oorlog en Marine en tenslotte vanaf 1959 wederom de minister van Defensie. De proliferatie van militaire inlichtingendiensten na de Tweede Wereldoorlog en de ontwikkeling van die diensten in een bepaalde periode tot bevelhebbersdiensten doet daaraan niet af.

Hoewel al in 1952 de Tweede Kamer een Vaste Commissie voor de Binnenlandse Veiligheidsdienst instelde, was het pas op 22 september 1966 dat de scope van deze commissie werd verbreed en de naam werd veranderd in Vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten. In de loop van de tijd is deze commissie ook aan de handel en wandel van de militaire diensten aandacht gaan besteden, zoals bij het onderzoek naar de Nederlandse militaire missie in Suriname. Daarover discussieerde de Vaste Commissie vervolgens met de Kamer. Overigens kwamen zaken als organisatie en werkwijze van de militaire diensten ook zonder tussenkomst van de Vaste Commissie in de Tweede Kamer aan de orde, zoals bleek uit de behandeling van het ontwerp van Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten en uit het meer recente debat over de archieven van de MID en zijn rechtsvoorgangers.

Vermelding verdient tenslotte dat het (nieuwe ontwerp van) Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten uit 2002 voorziet in de instelling van een commissie van toezicht betreffende de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, die belast zal worden met het toezicht op de rechtmatigheid van het handelen van de diensten. Bij inwerkingtreding van de wet zijn dat de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD), respectievelijk de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD), tot dat moment de BVD en MID.

2.2.5 De Militaire Inlichtingen- En Veiligheidsdienst na 2002

Inleiding

Voor een zo effectief en veilig mogelijke inzet van de krijgsmacht en de wereldwijde ondersteuning van nationale belangen is het essentieel dat voortdurend gebruik kan worden gemaakt van hoogwaardige militaire (contra-) inlichtingen. Militaire inlichtingen leveren op zowel politiek-strategisch, operationeel, als tactisch niveau een onmisbare bijdrage aan de planning en uitvoering van vele onderdelen van het defensie- en veiligheidsbeleid.

Met name bij de politieke en militaire besluitvorming voorafgaand aan en tijdens militaire operaties in regio's waar sprake is van (ernstige) dreigingen is het letterlijk van levensbelang dat de juiste functionarissen tijdig kunnen beschikken over hoogwaardige (contra)inlichtingen. De behoefte aan inlichtingen, contra-inlichtingen en veiligheidsadviezen geldt daarbij voor alle typen operaties en staat los van de omvang, complexiteit en aard van de militaire inzet. Of het nu gaat om een crisisbeheersingsoperatie, een gevechtsoperatie, een vredesmissie, een internationale contra-terrorisme operatie, een anti-piraterij missie, een counter-drugsoperatie of om humanitaire assistentie, inlichtingen zijn op alle niveaus van besluitvorming en commandovoering bij elke inzetfase nodig. Daarnaast zijn militaire inlichtingen van groot belang voor veiligheidsmaatregelen in Nederland, bijvoorbeeld met het oog op het waarschuwen tegen en voorkomen van aanslagen. Een goede (contra-) inlichtingenpositie is tevens essentieel voor het waarborgen van de veiligheid en integriteit van de krijgsmacht, zowel tegen risico's van buitenaf als van binnenuit.

Hoogwaardige inlichtingen kunnen, vanwege hun voorspellend vermogen, kwetsbaarheden, onzekerheden en risoco's reduceren, handelingsperspectief bieden en een compensatie vormen voor de doorgaans begrensde militaire middelen waarover een relatief kleine staat zoals Nederland kan beschikken.
De toegevoegde waarde voor de afnemer ligt met name in de exploitatie van inlichtingen, verkregen uit informatie die niet (voor anderen) 'openbaar' verkrijgbaar is en waarvan de 'tegenstander' wil dat de informatie 'geheim' blijft. Inlichtingen moeten zijn getoetst aan kwaliteitscriteria zoals validiteit, betrouwbaarheid, zorgvuldigheid, volledigheid, authenticiteit en actualiteit. Bij inzet van bijzondere bevoegdheden worden de wettelijke vereisten hiervoor in acht genomen.

Militaire inlichtingen zijn niet alleen van groot belang voor een zo effectief en veilig mogelijke inzet van de krijgsmacht, ook voor een juiste opbouw en instandhouding van militaire capaciteiten zijn inlichtingen inzake geopolitieke en militair-technische ontwikkelingen van belang. In het oog springende voorbeelden zijn de ontwikkelingen op het gebied van cyber, *Unmanned Aerial Vehicles* (UAV's) en de proliferatie van wapentechnische kennis en middelen. De gevolgen voor de eigen defensieve en offensieve militaire mogelijkheden moeten steeds tijdig worden onderkend, zodat materieel en opleidingen daarop kunnen worden toegesneden.

MIVD vanaf 2002

De MID is ontstaan door centralisatie en samenvoeging van de inlichtingendiensten van de krijgsmachtdelen. Het proces van centralisatie en samenvoeging werd in 1999 afgerond. Thuisbasis van de Militaire Inlichtingendienst werd en is nog altijd de Frederikkazerne in Den Haag. Naast organisatorische wijzigingen veranderde ook de werkwijze. De afnemers van de producten van de MID konden voortaan hun inlichtingenbehoeften in de Inlichtingen- en Veiligheid behoefte Defensie (IVD) aangeven.

Op 29 mei 2002 is de nieuwe Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Wiv 2002) in werking getreden waarbij onder meer de naam van de Militaire Inlichtingendienst (MID) is gewijzigd in Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD). De taakomschrijving van de MIVD is in een aantal opzichten inhoudelijk gewijzigd. De traditionele taak is (door middel van inlichtingenondersteuning) de verdediging van het nationale grondgebied en het grondgebied van het NAVO verdragsgebied. De verdediging van het Koninkrijk is ingevolge het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden een Koninkrijksaangelegenheid. De MIVD ondersteunt deze taak door het beoordelen van de externe veiligheidssituatie van de overzeese Koninkrijksdelen en van de veiligheidssituatie van de daar aanwezige eenheden van de Nederlandse krijgsmacht.

Een nieuw element in de taakomschrijving werd het onderzoek naar factoren die van invloed (kunnen) zijn op de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde, voor zover de krijgsmacht daarbij betrokken is of kan worden. Deze aanvulling is een gevolg van de gewijzigde taakstelling van de krijgsmacht na het einde van de Koude Oorlog. Naast verdediging van het nationale en NAVO verdragsgebied en humanitaire operaties, worden crisisbeheersingsoperaties wereldwijd als taak steeds belangrijker. De MIVD wordt gevraagd om inlichtingen over de veiligheidssituatie in landen waar Nederland vredesoperaties uitvoert of mogelijk zal gaan uitvoeren.

Een tweede aanpassing van de taakomschrijving is de toevoeging van de bevoegdheid tot het "verrichten van onderzoek betreffende andere landen, ten aanzien van onderwerpen met een militaire relevantie die door Onze Minister-president, Minister van Algemene Zaken, in overeenstemming met Onze betrokken Ministers, zijn aangewezen". De primaire verantwoordelijkheid voor het aanwijzen van de onderwerpen ligt bij de Minister-president. Voor de uitvoering van deze taak is evenwel de minister van Defensie verantwoordelijk. Voor deze taak van de MIVD is een aanwijzingsbesluit buitenland (AWB) opgesteld waarin specifieke onderzoeksonderwerpen zijn omschreven.

Anno 2015 is de Militaire Inlichtingen en Veiligheidsdienst (MIVD) een strategische inlichtingen- en veiligheidsdienst, die tevens op maat ondersteuning levert op het operationele en tactische niveau. De MIVD valt organisatorisch direct onder de secretaris-generaal van Defensie. De minister van Defensie is politiek verantwoordelijk voor de dienst. De MIVD is als bijzondere organisatie eenheid buiten de Bestuursstaf (van Defensie) geplaatst maar maakt voor de bedrijfsvoering wel gebruik van de desbetreffende capaciteit bij de Bestuursstaf. De MIVD is gebonden aan een wettelijk kader (de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten 2002) en staat onder controle en toezicht van de Commissie voor de Inlichtingen- en veiligheidsdiensten (CIVD), de Commissie van Toezicht voor de Inlichtingen- en veiligheidsdiensten (CTIVD) en de Algemene Rekenkamer.

De missie van de MIVD luidt als volgt: "De MIVD is een flexibele, betrouwbare en unieke leverancier van kwalitatief hoogwaardige inlichtingen- en veiligheidsinformatie waarmee een onmisbare bijdrage wordt geleverd aan de opbouw, gereedstelling en inzet van de Nederlandse krijgsmacht en de informatiepositie van Nederland. De dienst bevordert daarmee het handelingsperspectief voor afnemers (van producten) van de dienst en in het bijzonder de efficiency en de effectiviteit van het Nederlandse defensie-apparaat binnen de nationale en internationale context waarin dit opereert. Over deze activiteiten legt de MIVD op transparante wijze verantwoording af aan zijn opdrachtgevers en behoeftestellers."

Taken

In de Wet op de Inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002 (Wiv 2002, artikel 7) zijn voor de MIVD zes taken vastgelegd:

<u>Onderzoek naar militair potentieel van andere landen en factoren die de internationale rechtsorde beïnvloeden (a-taak).</u>
De MIVD verricht in het belang van de nationale veiligheid onderzoek naar (1) het potentieel en de strijdkrachten van andere mogendheden, ten behoeve van een juiste opbouw en een doeltreffend gebruik van de krijgsmacht; (2) naar factoren die van invloed zijn op de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde voor zover de krijgsmacht daarbij is betrokken of naar verwachting betrokken kan worden.

<u>Veiligheidsonderzoeken uitvoeren (b-taak)</u>
De MIVD verricht veiligheidsonderzoeken op basis van de Wet veiligheidsonderzoeken (Wvo). Deze veiligheidsonderzoeken worden uitgevoerd naar kandidaten voor vertrouwensfuncties binnen Defensie, naar Defensie personeel dat al een vertrouwensfunctie bekleedt en deels (het andere deel doet de

AIVD) naar personeel van ABDO-bedrijven (Algemene Beveiligingseisen voor Defensie Opdrachten) op vertrouwensfuncties.

Onderzoek naar bedreigingen voor de krijgsmacht en ter bevordering
van een zo goed mogelijke inzet van de krijgsmacht (c-taak)
In het kader van de c-taak verricht de MIVD onderzoek dat nodig is voor het treffen van maatregelen:
(1) ter voorkoming van activiteiten van personen, organisaties en netwerken waarvan op basis van verkregen informatie het ernstige vermoeden bestaat dat zij een gevaar vormen voor de veiligheid, de paraatheid en de inzet van de krijgsmacht (met name op het gebied van spionage, subversie, sabotage, extremisme en terrorisme);
(2) ter bevordering van een juist verloop van mobilisatie en concentratie van de strijdkrachten.

De MIVD voert deze taak zowel in Nederland als daarbuiten uit, dit laatste ter ondersteuning van in het buitenland gestationeerde eenheden of van eenheden die aan militaire missies deelnemen. Het doel is het tijdig onderkennen en identificeren van dreigingen tegen Defensie en gerelateerde organisaties en het op basis hiervan (laten) treffen van beschermings- en verstoringsmaatregelen.

Beveiligingsbewustzijn en beveiligingsmaatregelen bevorderen (d-taak)
Nauw hiermee verbonden is de d-taak, die inhoudt dat de MIVD maatregelen bevordert ter bescherming van de onder de c-taak genoemde belangen, waaronder maatregelen ter beveiliging van gegevens betreffende de krijgsmacht. Dit laatste gebeurt onder meer door het geven van adviezen op het gebied van personele, materiële en gegevensveiligheid aan bijvoorbeeld militairen die worden uitgezonden of de defensie-industrie.

Inlichtingen over het buitenland inwinnen (e-taak)
In het kader van de zogeheten 'buitenlandtaak' verricht de MIVD onderzoek naar andere landen, ten aanzien van onderwerpen met een militaire relevantie. Het betreft hier landen en onderwerpen die door de minister-president, in overeenstemming met de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, waar de AIVD onder valt, en de minister van Defensie zijn aangewezen in het zgn. Aanwijzingsbesluit.

Dreigingsanalyses opstellen ten behoeve van het beveiligen van personen (f-taak)
De MIVD stelt ten behoeve van het Stelsel Bewaken en Beveiligen dreigingsanalyses op. De MIVD draagt in

interdepartementaal verband bij aan onderzoek naar mogelijke dreigingen tegen personen, objecten en diensten met een militaire relevantie, waarvoor de Nederlandse rijksoverheid een bijzondere verantwoordelijkheid draagt. De dreigingsanalyses vinden plaats ten behoeve van de beveiliging van deze personen, objecten en diensten door met name de Dienst Bewaken en Beveiligen (DB&B). De Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) geeft namens de minister van Veiligheid en Justitie beveiligingsopdrachten aan de DB&B. Deze opdrachten komen tot stand op basis van inlichtingen over de aard en de ernst van de dreiging en een beoordeling van de kans en waarschijnlijkheid dat deze daadwerkelijk plaatsvindt.

Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002

Voor het vergaren van inlichtingen staat de MIVD een aantal in de Wiv 2002 limitatief opgesomde bijzondere bevoegdheden ter beschikking. Het betreft het al dan niet met technische middelen observeren en volgen, de inzet van agenten en oprichten en inzet van rechtspersonen, het doorzoeken van besloten plaatsen en gesloten voorwerpen, het openen van brieven en andere geadresseerde zendingen, hacken, de gerichte interceptie van telecommunicatie (zowel kabelgebonden als niet-kabelgebonden), het hiertoe verkennen van de ether, de ongerichte interceptie en selectie van niet-kabelgebonden telecommunicatie (satelliet, HF, UHF, VHF, gsm), het opvragen van verkeers- en abonneegegevens en het betreden van besloten plaatsen.

De uitoefening van een bijzondere bevoegdheid is slechts geoorloofd indien de daarmee beoogde verzameling van gegevens niet, niet tijdig, niet volledig of niet betrouwbaar kan geschieden door raadpleging van voor een ieder toegankelijke bronnen (open bronnen). Het vergaren en verwerken van gegevens met behulp van deze bijzondere bevoegdheden, mag slechts plaatsvinden voor een bepaald doel en voor zover dat noodzakelijk is voor een goede taakuitvoering van de Wiv 2002. De verwerking van persoonsgegevens is slechts toegestaan op basis van een aantal limitatief geformuleerde doeleinden. Daarnaast moet altijd aan de eisen van proportionaliteit (is de inzet van het middel proportioneel ten opzichte van het doel) en subsidiariteit (is het beoogde doel met een lichter inzetmiddel te verkrijgen) worden voldaan. Deze eisen, welke zijn vastgelegd in de artikelen 31 en 32 van de Wiv 2002, zijn van groot belang gelet op het veelal ingrijpende karakter van de bijzondere bevoegdheden. Voor de uitoefening van bijzondere bevoegdheden dient in de meeste gevallen toestemming te worden verleend door de minister van Defensie. Uitoefening van de bevoegdheid wordt gestaakt zodra het doel ervan is bereikt,

dan wel met een minder ingrijpende bevoegdheid kan worden volstaan.

De Wiv 2002 kent een notificatieplicht. Notificatie houdt in dat een betrokkene actief wordt geïnformeerd dat door de MIVD inbreuk is gemaakt op diens huisrecht of brief- en telefoongeheim. Vijf jaar na beëindiging van de uitoefening van de bevoegdheid wordt onderzocht of verslag kan worden uitgebracht aan degene waarop een inbreuk op de genoemde grondrechten is gemaakt. Daarnaast kent de Wiv 2002 een aparte inzage-regeling op grond waarvan burgers hun dossier kunnen opvragen. Inzage wordt geweigerd indien zicht zou ontstaan op bronnen, werkwijze of actueel kennisniveau van de MIVD.

In 2013 is de Wiv2002 geëvalueerd door de Commissie Evaluatie Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002 (Commissie Dessens). De Commissie komt tot de conclusie dat de huidige bestaande wettelijke bevoegdheden heden ten dage niet meer volledig voldoen en om die reden moeten verruimd, maar dat dit tegelijkertijd vraagt om een nieuwe balans met de wettelijk geregelde waarborgen en transparantie. Het kabinet Rutte II onderschrijft in haar reactie in algemene zin de conclusie dat de Wiv 2002 op een aantal punten toe is aan modernisering en dat ook een aantal aanpassingen is gewenst in de procedures van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Het kabinet volgt de commissie daarom in het merendeel van haar aanbevelingen. Op 21 november 2014 is het kabinetsstandpunt over de herziening van het interceptiestelsel uitgebracht waarin de contouren van het beoogde stelsel (met inbegrip van de bevoegdheid tot ongerichte kabelgebonden interceptie, ingekaderd door privacywaarborgen) zijn geschetst. In 2014 is het wetgevingstraject ingezet om te komen tot een nieuwe Wiv.

Verantwoording/toetsing

Op ministerieel niveau wordt in de Raad voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (RIV, een onderraad van de Ministerraad) overlegd over het beleid van de MIVD en de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD). De RIV is een voortzetting van de Ministeriële Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten. De RIV is het resultaat van de nieuwe structuur voor onderraden. De RIV wordt voorgezeten door de minister-president. In de RIV hebben verder zitting: de vicepremier(s), de ministers van Defensie, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Buitenlandse Zaken en Veiligheid & Justitie. Andere ministers kunnen op uitnodiging aanwezig zijn bij het overleg. Verder maken de voorzitter en de leden van het Comité Verenigde Inlichtingendiensten Nederland (CVIN, zie

hieronder) deel uit van de RIV, en zo nodig de secretarissen-generaal van de betrokken ministeries. Een belangrijke rol bij de voorbereiding van het overleg in de RIV is weggelegd voor de coördinator van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Het Comité Verenigde Inlichtingendiensten Nederland en het Gezamenlijk Comité Terrorismebestrijding zijn voorportalen van de raad.

De voorbereiding van het overleg in de RIV vindt, zoals aangegeven, deels plaats in het Comité Verenigde Inlichtingendiensten Nederland (CVIN). Dit comité geldt als ambtelijk voorportaal van de RIV. In het CVIN dat wordt voorgezeten door de coördinator van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (de secretaris-generaal van AZ), hebben zitting de directeur MIVD, de directeur-generaal AIVD, de Nationaal Coordinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) en vertegenwoordigers van de ministeries van Defensie, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Buitenlandse Zaken. Ook andere ministeries kunnen, als het hun belangen betreft, voor het overleg worden uitgenodigd.

De Tweede Kamer oefent parlementaire controle uit op het werk van de MIVD, o.a. via de Vaste Kamercommissie voor Defensie. Als de agenda geheime (d.w.z. niet-openbare) aangelegenheden betreft, wordt vertrouwelijk overlegd met de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CIVD). Deze commissie bestaat uit de fractievoorzitters van de grootste politieke partijen. De commissie vergadert enkele keren per jaar met de ministers van Defensie, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Veiligheid & Justitie. Daarbij zijn ook de directeur MIVD, de directeur-generaal AIVD en de NCTV aanwezig. De commissie brengt over haar werkzaamheden verslag uit aan de Tweede Kamer. Dit schriftelijk verslag is openbaar.

Voor het toezicht op de rechtmatigheid van handelen van de diensten voorziet de Wiv 2002 in de instelling van een onafhankelijke commissie van toezicht. Deze commissie bestaat uit drie leden die bij Koninklijk Besluit worden benoemd. De Commissie van Toezicht betreffende de inlichtingen- en veiligheidsdiensten wordt belast met het toezicht (achteraf) op de rechtmatige uitvoering door de diensten van de bepalingen van de Wiv 2002 en de Wet veiligheidsonderzoeken (Wvo). De commissie kan gevraagd en ongevraagd de betrokken ministers inlichten en adviseren over haar bevindingen. Klachten over gedragingen van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten worden door de Nationale Ombudsman behandeld. Wel zal de commissie van toezicht optreden als onafhankelijk extern adviseur van de betrokken ministers bij de behandeling en beoordeling van tegen de inlichtingen- en veiligheidsdiensten ingebrachte

klachten. De commissie van toezicht beschikt voor haar taakuitvoering over een aantal bevoegdheden. Er bestaan een inlichtingen- en een medewerkingsplicht voor de betrokken ministers, de hoofden van de diensten, de coördinator inlichtingen- en veiligheidsdiensten en iedereen die bij de uitvoering bij de Wiv 2002 en de Wvo, betrokken is. De commissie kan getuigen oproepen en werkzaamheden aan deskundigen opdragen. Voor zover het voor de vervulling van haar taak nodig is, is de commissie van toezicht bevoegd alle plaatsen te betreden (uitgezonderd woningen als de bewoner hiervoor geen toestemming geeft). De commissie heeft toegang tot alle voor haar onderzoek relevante gegevens van de diensten. Rapporten van de CTIVD worden door de betrokken minister met hun commentaar openbaar aangeboden aan de Tweede Kamer. Eventuele geheime bijlagen gaan alleen naar de CIVD.

Inlichtingen bij Defensie

De belangrijkste taak van de MIVD is het ondersteunen Nederlandse missies in inzetgebieden, zoals Afghanistan en Mali. De frequentie van Nederlandse deelname aan (vredes)operaties is sinds de jaren '90 sterk toegenomen. De behoefte aan (contra) inlichtingen is daarmee gelijk opgegaan.
Een van de speerpunten van de Commandant der Strijdkrachten is **informatiegestuurd** optreden. Dit betekent dat voorafgaand aan een militaire inzet veel informatie over het inzetgebied bekend moet zijn en die gedurende een missie constant moet worden geactualiseerd. Deze informatie bepaalt mede de wijze van inzet.

Op grond van de aanbevelingen van de Onderzoeksgroep Inlichtingen en Veiligheid Defensie (OIVD) is in 2007 besloten tot de oprichting van de Defensie Inlichtingen en Veiligheids Raad (DIVR) om te komen tot verdergaande coördinatie van de inlichtingen- en veiligheidstaken en –organisaties binnen Defensie. De DIVR wordt voorgezeten door de secretaris-generaal en heeft een MIVD-functionaris als secretaris. De andere leden zijn de Commandant der Strijdkrachten, de hoofddirecteur Beleid, de hoofddirecteur Financiën en Control, de directeur Juridische Zaken en de directeur MIVD. In de DIVR wordt op het hoogste ambtelijke niveau integraal over de prioriteiten voor de MIVD en de andere inlichtingen- en veiligheidsonderdelen van Defensie gesproken. Daarnaast heeft de DIVR een adviestaak met betrekking tot krijgsmachtbrede vraagstukken rond inlichtingen en veiligheid, zoals opleiding, organisatie, personeelsbeleid of investeringen.

Werkwijze

Inlichtingen zijn het resultaat (de output) van volgens specifieke methoden, via diverse deelprocessen, verzamelde en verwerkte informatie. Deze - in de praktijk veelal iteratief verlopende - deelprocessen worden omschreven als de inlichtingenproductiecyclus[1]. Een veelgebruikte beschrijving van de inlichtingenproductiecyclus onderscheidt zes deelprocessen:

- Behoeftestelling (*requirements*)
- Verzameling (*collection*)
- Bewerking (*processing*)
- Analyse (*analysis*)
- Productie (*production*)
- Verspreiding (*dissemination*)
- Terugkoppeling (*feedback & evaluation*)

Behoeftestelling (requirements)
De inlichtingenproductiecyclus start met het proces van behoeftestelling. In deze fase geven afnemers zoals de minister van Defensie, de CDS, de DOPS, de OPCO's, ingezette staven en eenheden maar ook bijvoorbeeld het Ministerie van Algemene Zaken, Buitenlandse Zaken of Veiligheid & Justitie hun specifieke informatiebehoeften aan. Verder kan de behoeftestelling zijn ingegeven door informatie uit andere bronnen die dient te worden gecontroleerd op volledigheid, betrouwbaarheid en waarschijnlijkheid. Behoeftestellingen kunnen ook binnenkomen door middel van Requests for Information (RFI's).

Inlichtingenvergaring (collection)

De behoeftestelling resulteert in de formulering van een onderzoeksopdracht, onderzoeksvragen en een verzamelplan, waarin is aangegeven welke informatie, wanneer, door wie en op welke wijze dient te worden verzameld.

Inlichtingenbronnen en verzamelmiddelen

Informatie kan worden verkregen uit open en gesloten bronnen. Onder 'open bronnen' wordt verstaan voor eenieder toegankelijke ongerubriceerde informatie zoals de media, publieke overheidsdocumenten, wetenschappelijke literatuur, publicaties van onderzoeksinstituten en publieke informatiebronnen. Onder 'gesloten bronnen' wordt verstaan gegevens die niet toegankelijk zijn voor het publiek, dan wel slechts toegankelijk zijn voor daartoe expliciet gemachtigde instanties (zoals inlichtingen- en opsporingsdiensten) dan wel

gegevens die slechts via het gebruik van bijzondere bevoegdheden te verkrijgen zijn (zoals de inzet van informanten en agenten) of die verstrekt zijn door partnerdiensten en/of zusterdiensten (zoals de AIVD).

Afhankelijk van de middelen waarmee en de wijze waarop inlichtingen verzameld worden zijn de gesloten inlichtingenbronnen op diverse manieren in te delen. Een veelgebruikte indeling is een onderscheid in categorieën:

- Openbaar toegankelijke bronnen (open source intelligence, oftewel OSINT).
- Menselijke bronnen: de inzet van natuurlijke personen, al dan niet onder dekmantel van een aangenomen identiteit of hoedanigheid, die onder verantwoordelijkheid en /of onder instructie van dienst zijn belast met (bijv.) gerichte gegevensverzameling. (human intelligence, oftewel HUMINT);
- Het met een technisch hulpmiddel ontvangen en opnemen van (niet-) kabelgebonden telecommunicatie en electromagnetische signalen (signals intelligence, oftewel SIGINT en communication intelligence, COMINT);
- Informatie verkregen uit luchtfoto's (imagery intelligence, oftewel IMINT);
- Informatie verkregen uit communicatie via cyberspace, door bijvoorbeeld het inbreken in gesloten internetfora of door computer aanvallen (oftewel cyber intelligence).

Single source/all-source

Analyses en beoordelingen in inlichtingenrapportages kunnen zowel gebaseerd zijn op gegevens uit één enkele (soort) bron (*single source*), als op gegevens afkomstig uit verschillende (soorten) bronnen (*all source*). In het algemeen geldt dat verificatie van een gegeven vanuit verschillende bronnen de betrouwbaarheid en de waarschijnlijkheid van het gegeven verhoogt. Desalniettemin kunnen *single source* gegevens ook een belangrijke rol spelen in het kader van Indicatie en Waarschuwing (I&W). In dit geval is het oordeel van de betrokken entiteit die het gegeven heeft verzameld, bijvoorbeeld een HUMINT-operateur, een SIGINT-team, of een partnerdienst, over de betrouwbaarheid van de bron en de waarschijnlijkheid van het door de bron verkregen bericht van bijzonder belang.

Bewerking (processing)

De volgende stap in de inlichtingenproductiecyclus bestaat uit het (voor-)selecteren en bewerken van veelal ruwe gegevens. Elke vorm van analyse heeft een gedegen voorbewerking nodig zodat schaarse analysecapaciteit binnen een inlichtingendienst zich zoveel mogelijk kan richten op het analyseren zelf. Voorbewerking bestaat grofweg uit het selecteren en klaarzetten van informatie die nodig is voor de analyse. De ruwe informatie wordt allereerst toegankelijk gemaakt (bijv. beeldmateriaal 'lezen', berichten ontcijferen en vertalen, enz.). Toegankelijk gemaakte informatie wordt vervolgens bijeen gebracht en gegroepeerd, en van opmerkingen voorzien, bijv. t.a.v. de herkomst en de betrouwbaarheid van de bron. Voorts wordt aangegeven of aanvullende achtergrondgegevens en verdere analyse van de informatie zinvol is.

Analyse (analysis)

In deze fase worden door de analist(en) achtereenvolgens de substappen registreren, evalueren, analyseren, integreren en interpreteren doorlopen. Beschikbare informatie wordt grondig onderzocht, met elkaar vergeleken en op samenhang bezien. De betekenis, de relevantie, de waarschijnlijkheid en de betrouwbaarheid van tot informatie verwerkte single-source gegevens worden geëvalueerd. Vastgesteld wordt in hoeverre gegevens elkaar en al dan niet expliciet geformuleerde hypothesen tegenspreken of juist bevestigen. Indien reeds een zgn. normbeeld beschikbaar is (d.w.z. een reeds geëvalueerde, bestaande situatie die als referentie dient voor verder onderzoek) dan wordt nieuwe informatie daartegen afgezet. De diverse aangeleverde *single-source* producten worden tijdens deze fase geïntegreerd in *all-source-based* inzichten en diverse soorten producten. Vervolgens wordt een beoordeling gegeven van de dreiging op dat moment en de wijze waarop deze zich op de korte, middellange en/of langere termijn kan ontwikkelen. In het bijzonder tijdens de productiefase staat het zoveel mogelijk voldoen aan de volgende inlichtingencriteria centraal: juistheid, objectiviteit, relevantie, bruikbaarheid en tijdigheid.

Productie (production)

Na de analysefase worden de aldus verkregen kennis en inzichten samengebracht in een afgerond inlichtingenproduct (d.w.z. tot 'inlichtingen' gemaakt), dat meerdere verschijningsvormen kent, al naar gelang de behoefte van de afnemer (bijvoorbeeld op schrift, in een briefing of in een gesprek). Inlichtingenproducten kunnen tussentijdse rapportages zijn voor andere analisten (veelal 'halffabrikaten' uit *single source* bronnen zoals SIGINT, HUMINT en IMINT), dan wel afgeronde rapportages en/of briefings voor afnemers. Kern van

een inlichtingenproduct is de beoordeling van de gepresenteerde gegevens door de inlichtingendienst die het product uitgeeft. De beoordeling omvat een evaluatie van actuele ontwikkelingen, eventueel gerelateerd aan het tot dan toe bestaande normbeeld, alsmede een zo gefundeerd mogelijke inschatting van te verwachten ontwikkelingen, risico's, intenties en dreigingen. In het productieproces/analyse wordt de betrouwbaarheid van de bron of het verzamelorgaan (variërend van 'onbetrouwbaar' tot 'volledig betrouwbaar'), alsook de waarschijnlijkheid van de informatie (varierend van 'onwaarschijnlijk' tot 'bevestigd door andere bronnen') meegewogen.

Verspreiding (dissemination)

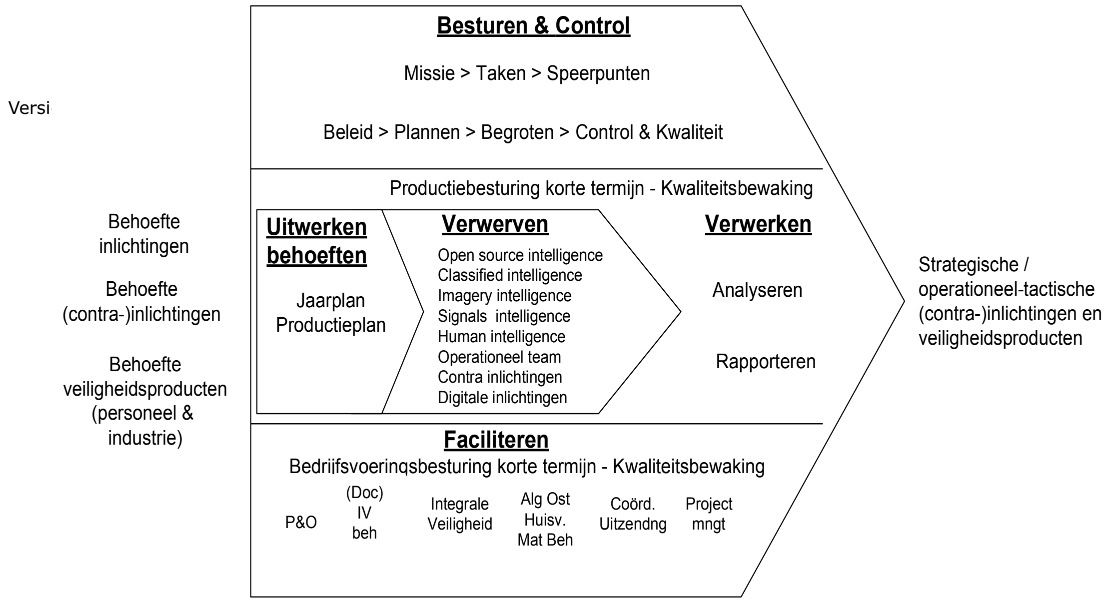
De volgende fase in de inlichtingencyclus betreft het verspreiden van de inlichtingenproducten. Willen inlichtingen uiteindelijk van waarde zijn voor de afnemer die de inlichtingenbehoefte heeft gesteld, dan is het essentieel dat deze producten op het juiste tijdstip, op de juiste wijze en in de juiste vorm bij de juiste afnemer terecht komen. Met name bij de uitvoering van militaire operaties is een effectieve verspreiding van inlichtingenproducten essentieel.

Feedback en evaluatie

Teneinde de bewaking van de kwaliteit en relevantie van zijn producten te kunnen waarborgen vinden tussen de analisten, beleidsmedewerkers en de afnemers voortdurend feedbackprocessen
plaats. Deze feedbackprocessen zijn erop gericht tot kwalitatief zo hoogwaardig mogelijke producten te komen die een zo groot mogelijke meerwaarde hebben voor beoordelingen en besluiten van de afnemers.

Zoals de naam al aangeeft vormt het inlichtingenproductieproces een continu proces. Het stopt nooit bij de eenmalige beantwoording van de inlichtingenbehoefte van de afnemers. Er is op ieder niveau en op elk moment immers een inlichtingenbehoefte voor waarschuwing, planning, gereed stelling en inzet.

Activiteiten I&V-processen

Teamwerken

De MIVD werkt met multidisciplinaire teams waarin de afstemming van verwerving en verwerking plaatsvindt. De samenstelling van de teams is toegesneden op de (veranderende) behoefte. Een MIVD-team is een langer optredende projectorganisatie, waarin verschillende afdelingen samenwerken om een integraal (contra-)inlichtingen en veiligheidsbeeld aangaande een specifiek onderwerp op te bouwen.

Binnen de MIVD is in 2008 het project *Devil's Advocate* (DA) van start gegaan. Verschillende factoren hebben bijgedragen aan de instelling van de Devil's Advocate binnen de MIVD. Onderzoeken in het buitenland (met name in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk) naar het optreden van de inlichtingendiensten, inzake de vermeende aanwezigheid van massavernietigingswapens in Irak, onderstreepten het belang van zelfstandige kwaliteitscontrole over de eigen producten en inlichtingeninspanningen. De Commissie Davids trok in haar rapport (januari 2010) over de Nederlandse inlichtingendiensten dezelfde conclusies. Volgens deze Commissie diende de inlichtingendiensten ook zorg te dragen voor een eigenstandige inlichtingenpositie op sleuteldossiers, waardoor de besluitvorming niet te zeer afhankelijk wordt van buitenlandse informatiebronnen. Ook in het rapport (juni 2006) van de Onderzoeksgroep Inlichtingen en Veiligheid Defensie (Commissie Dessens) was gepleit voor een verbeterde kwaliteitstoetsing van de producten van de MIVD. De *Devil's Advocate* is als onafhankelijke entiteit rechtstreeks onder de directeur van de MIVD geplaatst. De DA treedt tevens op als beleidsadviseur van de directie. De DA wordt in zijn werkzaamheden ondersteund door een onderzoeksteam. De DA doet onderzoek naar de informatiepositie van de MIVD in diverse aandachtsgebieden en verricht onderzoek naar de kwaliteit van MIVD-bronnen, specifieke operationele activiteiten en de kwaliteit van

inlichtingenproducten.

Wegen en prioriteren

De MIVD maakt afspraken met behoeftestellers, zoals de Commandant der Strijdkrachten en het ministerie van Buitenlandse Zaken, over de gewenste diepgang van het onderzoek. Als behoeftestellers een breed handelingsperspectief ambiëren, is er doorgaans behoefte aan een robuuste inlichtingenpositie met veel diepgang. Hoe groter de diepgang, des te hoger de kwaliteit van de gewenste informatie en des te meer bijzondere inlichtingenmiddelen daarvoor veelal moeten worden ingezet.

Door een systematiek van 'wegen en prioriteren' maakt de MIVD dienstbreed keuzes voor de verdeling van beschikbare mensen en middelen. De cyclus wegen en prioriteren start en eindigt met het onderling vergelijken en beoordelen van aandachtsgebieden in relatie tot het belang dat daar door de afnemers en de dienst aan wordt gehecht. Periodiek bepaalt de directie van de MIVD vervolgens waar het zwaartepunt in het inlichtingenwerk komt te liggen. Dit gebeurt jaarlijks op basis van externe behoeftestellingen, waaronder de Inlichtingen- en Veiligheidsbehoefte Defensie (IVD, afkomstig van CDS en HDB) en de Aanwijzing Buitenlandtaak (AWB) van de Minister-President. In 2015 wordt voorzien in een geïntegreerd Aanwijzingsbesluit, waarin de behoeftestelling op het gebied van inlichtingen- en veiligheidstaken en de daaraan toegekende prioriteiten wordt opgetekend.

De toewijzing van de middelen aan onderzoeksopdrachten hangt af van de aard en het belang van het onderzoek. Bij de aard van het onderzoek gaat het om de bijzonderheden van het onderzoeksobject. Deze bepalen welke expertise wordt ingezet om de onderzoeksopdracht uit te voeren. Het belang van het onderzoek bepaalt of en in welke omvang bijzondere bevoegdheden worden ingezet. De MIVD stelt in overleg met de klant de gewenste dekkingsgraad van het onderzoek vast. De dekkingsgraden geven de diepgang (kwaliteit) van de inlichtingenpositie weer die in het onderzoek wordt nagestreefd. De MIVD hanteert vier dekkingsgraden:

1. Signalen opvangen en duiden van ontwikkelingen en gebeurtenissen met bij de dienst beschikbare kennis en informatie;
2. Inzicht hebben in (afwijkingen van) een normbeeld: Er is sprake van intensief onderzoek door de dienst; de ontwikkelingen in het aandachtsgebied worden constant getoetst aan het normbeeld;

3. Voorzien van relevante gebeurtenissen en ontwikkelingen in het aandachtsgebied met behulp van specifieke en tijdige inlichtingen;
4. Een inlichtingenpositie die het beïnvloeden, beheersen of controleren van relevante gebeurtenissen en ontwikkelingen mogelijk maakt.

Aan de hand van viermaandelijkse voortgangsrapportages over de door de MIVD-teams geboekte resultaten en klanttevredenheidsonderzoeken, waarin de behoeftestellers zich uitspreken over de mate waarin de MIVD in zijn producten en diensten de geplande dekkingsgraden heeft gerealiseerd, worden knelpunten, kansen en opties in het primaire proces en de gerelateerde bedrijfsvoering gesignaleerd. Kosten en baten van het inlichtingenproces worden inzichtelijk gemaakt. Aan de hand van deze rapportages kan de middeleninzet waar nodig worden bijgestuurd. Om te kunnen anticiperen op ontwikkelingen en specifieke, soms ad hoc, wensen van afnemers, of om op relevante ontwikkelingen te kunnen reageren, is de MIVD ingericht op flexibiliteit. De dienst moet door een afgewogen mix van aanwezige generalisten en specialisten en een goede positionering in het I&V-netwerk en daarbuiten in staat zijn snel op te schalen en te reageren als 'de omgeving' hierom vraagt. Afnemerswaarderingen door klanten zijn van groot belang om de kwaliteit van producten te evalueren en bij te stellen.

De systematiek van wegen en prioriteren is ook relevant om de MIVD aan te laten sluiten op de BPB-cyclus (beleid-plannen-begroting) van Defensie. De systematiek voorziet net als in de BPB-cyclus in drie voortgangsrapportages per jaar die een beter inzicht opleveren in de relatie tussen ambities, activiteiten en middelen.

Samenwerking

(Inter)nationale samenwerking is essentieel voor een optimale kennis- en informatiepositie van de MIVD. Naast de eigen middelen van de MIVD om informatie te verzamelen, wordt gebruik gemaakt van informatie verkregen van uitgezonden eenheden van de OPCO's.

AIVD

De AIVD en MIVD, de enige twee inlichtingen- en veiligheidsdiensten in Nederland, zijn beide belast met zowel (contra)inlichtingentaken als veiligheidstaken ten behoeve van

de nationale veiligheid. De focus van de AIVD is civiel – politiek/bestuurlijk, die van de MIVD militair-relevant (strategisch/operationeel/tactisch/technisch). Deze scheiding is ook als zodanig in de Wiv 2002 verankerd. Vanuit het oogpunt van de nationale veiligheid zijn de taken van de diensten complementair. Beide diensten beschikken over dezelfde bijzondere bevoegdheden. De externe controleregimes (CIVD, CTIVD) zijn voor de twee Nederlandse I&V-diensten eveneens gelijk. Beide diensten voeren hun taken uit in verschillende organisatorische, politiek-bestuurlijke en operationele omgevingen en ontlenen daaraan ook hun specifieke toegevoegde waarde. Dit geldt zowel nationaal maar ook in een internationale context waarin in de bi- en multilaterale samenwerking de diensten zowel gezamenlijk als apart kunnen optreden. Samenwerking tussen beide diensten is randvoorwaardelijk om ook in de toekomst dreigingen en risico's adequaat het hoofd te kunnen bieden.

In een steeds complexer wordende omgeving zoeken de diensten voortdurend naar synergie, onder het motto 'samenwerken, tenzij'. Op diverse terreinen binnen het primaire en secundaire proces van de diensten worden samenwerkingsinitiatieven ontplooid. Naast de reeds bestaande gezamenlijke MIVD/AIVD teams Unit Contraproliferatie en Team Caribisch Gebied, is in 2014 de Joint Sigint Cyber Unit (JSCU) opgericht. Tevens vindt er een verkenning plaats naar de vorming van een gezamenlijke Unit Veiligheidsonderzoeken en wordt onderzocht om de diensten op termijn gezamenlijk te huisvesten.

CT Infobox

Met ingang van 1 januari 2005 maakt de MIVD deel uit van de zogeheten Contra- Terrorisme Infobox (CT-Infobox). Het doel van dit samenwerkingsverband is effectieve bestrijding van terrorisme in Nederland. De bijdrage voorziet in het bijeenbrengen en vergelijken van informatie over netwerken en personen die op de één of andere wijze betrokken zijn bij terrorisme, en in het bijzonder de daaraan gerelateerde radicalisering.
De CT Infobox is een samenwerkingsverband van:

- MIVD
- AIVD
- Landelijke Eenheid van de Nationale Politie
- Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND)
- Fiscale Inlichtingen en Opsporingsdienst (FIOD)
- *Financial Intelligence Unit* (FIU)
- Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)
- Koninklijke Marechaussee (KMar)
- het Openbaar Ministerie (OM)

NCTV

In Nederland is sinds 2007 namens de ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) gemandateerd om beveiligingsmaatregelen te nemen om terroristische dreigingen tegen personen, objecten, openbare voorzieningen en bepaalde evenementen het hoofd te bieden. Het betreft hier personen, objecten, openbare voorzieningen en evenementen binnen de grenzen van het Koninkrijk. Ook defensiepersoneel kan worden ingezet voor of ter ondersteuning van de beveiligings- of bewakingstaken. Het stelsel Bewaken en Beveiligen is ingesteld om dreigingen in Nederland te kunnen kwantificeren en kwalificeren. Binnen het stelsel werken onder meer de MIVD, de AIVD en het Korps landelijke politiediensten (KLPD) nauw samen. In het stelsel Bewaken en Beveiligen worden personen, objecten en diensten opgenomen vanwege het nationale belang dat met hun veiligheid en ongestoord functioneren is gemoeid. In het kader van dit stelsel participeren MIVD, AIVD en KLPD in het Afstemmingsoverleg Bewaken en Beveiligen, dat wordt voorgezeten door de Coördinator Bewaken en Beveiligen van de NCTV.

De MIVD werkt intensief samen met de NCTV, waaronder met het daaronder ressorterende NCSC (Nationaal Cyber Security Centrum). De MIVD levert de NCTV informatie over de veiligheid en het ongestoord functioneren van personen, objecten en diensten waarmee een nationaal belang is gemoeid, zodat de NCTV in voorkomend geval beveiligingsmaatregelen kan nemen om (terroristische) dreigingen tegen te gaan. De afgelopen jaren bestond de bijdrage van de MIVD uit het beschikbaar stellen van een groot aantal dreigingsinschattingen. Deze dreigingsinschattingen werden opgesteld voor onder andere bezoeken van bewindslieden en Kamerleden aan missiegebieden in het buitenland. Een ander deel van de dreigingsinschattingen werd opgesteld voor bezoeken van buitenlandse staatshoofden en bewindslieden aan Nederland en over evenementen en bepaalde objecten.

Defensie Inlichtingen en Veiligheidsinstituut

Op 8 november 2005 is het Defensie Inlichtingen- en Veiligheidsinstituut (DIVI) opgericht als een zelfstandig opleidingsinstituut binnen de Koninklijke Landmacht. Het DIVI gaat vanaf 2006 alle inlichtingen- en veiligheidsopleidingen binnen Defensie verzorgen. De MIVD onderhoudt een nauwe werkrelatie met het DIVI en stuurt het DIVI functioneel aan. De opleiding voor analisten wordt de eerste opleiding aan het DIVI.

Medewerkers van de MIVD, de AIVD en van internationale partnerdiensten zullen de analistenopleiding gaan volgen.

Defensie Computer Emergency Response Team (DefCERT)

DefCert en MIVD onderzoeken samen cyberincidenten en treffen voorzorgsmaatregelen tegen digitale aanvallen, gericht op Defensie netwerken.

Platform Interceptie Decryptie en Signaalanalyse (PIDS)

Het Platform Interceptie Decryptie en Signaalanalyse is een interdepartementaal platform voor onderzoek en advies, uitwisseling van expertise en het uitvoeren van projecten. Het platform dient tevens als intermediair tussen aanbieders van telecommunicatiediensten en -netwerken en de behoeftestellende autoriteiten zoals OM, opsporingsdiensten en MIVD en AIVD.

Platform 13

Platform 13 is een overleg tussen telecommunicatiediensten en overheidspartijen. Artikel 13 van de Telecommunicatiewet regelt het tappen van data- en communicatieverkeer. Indien de MIVD een behoefte heeft om taps aan te sluiten, dient het een verzoek in bij de AIVD. Als het verzoek afkomstig is van de Koninklijke Marechaussee dient de MIVD een verzoek in bij de Landelijke Eenheid van de Nationale Politie.

CAT5

De samenwerking tussen de MIVD, de AIVD, de NCTV, de Politie en het OM op het gebied van cybersecurity is verder versterkt met het samenstellen van een gezamenlijk Cyber Analyse Team, genaamd CAT-5. Deze bestaat uit medewerkers van de genoemde partijen, behalve het OM. Het CAT-5 is in Zoetermeer gevestigd en verricht zijn werkzaamheden gedurende 2 dagen in de week. Met het oog op het borgen van de nationale veiligheid wordt in het CAT-5 een pilot uitgevoerd waarin wordt gewerkt aan de gezamenlijke analyse van botnets.

DCC

Om operationele cybercapaciteiten bij Defensie te kunnen opbouwen is in 2014 het Defensie Cyber Commando (DCC) opgericht. De samenwerking tussen het DCC en de MIVD is van groot belang en in 2015 zal deze verder worden onderzocht en uitgebreid. De samenhang en samenwerking is een prominent onderdeel van de vernieuwde Defensie Cyber Strategie.

Internationaal

Internationale samenwerking op het gebied van militaire inlichtingen en veiligheid vindt plaats in bilateraal, multilateraal en/of multinationaal verband en is cruciaal voor de doelmatige opbouw van een informatiepositie. De samenwerking vindt plaats op zowel strategisch, operationeel als tactisch niveau. De MIVD werkt zowel binnen als buiten het NAVO-bondgenootschap samen met buitenlandse partnerdiensten. Dit is noodzakelijk om de eigen informatiepositie te toetsen en te versterken. Bij bilaterale samenwerking en informatie-uitwisseling is altijd sprake van wederzijdse belangen. Daarnaast werkt de MIVD met wegingsnotities, waarin een partnerdienst onder meer wordt beoordeeld op het vigerende wettelijk kader, eerbiediging van de mensenrechten en democratische controle.

Een goede samenwerkingsrelatie met buitenlandse diensten is van zeer groot belang. Dat geldt ook voor goede aansluiting binnen bondgenootschappelijke verbanden en gelegenheidsverbanden waarin de krijgsmacht operaties uitvoert. Dit past in het defensiebrede thema '**bundeling van krachten'**. Samenwerking van de MIVD met gelijkgestemde partners leidt daarbij tot een betere informatiepositie en tot het behalen van schaalvoordelen.

Bilaterale samenwerking

De wijze van samenwerking met partnerdiensten is meestal vastgelegd in *Memoranda of Understanding* die de basis vormen voor de wijze van informatie-uitwisseling met partnerdiensten. Vanaf 2003 is gebleken dat Nederlandse deelname aan crisisbeheersingsoperaties een verdieping van de relaties met de diensten van coalitiepartners vereist. Het beheer van internationale contacten en van de daarmee samenhangende overeenkomsten en *Memoranda of Understanding*, alsmede van de gegevensuitwisseling, vindt bij de MIVD gecentraliseerd plaats. Ook worden afspraken gemaakt over het delen van informatie met derden (*third party rule*).

Het inlichtingenwerk kent wel beperkingen bij een verregaande internationale samenwerking. Inlichtingen zijn een basiscapaciteit waarover de Nederlandse krijgsmacht, ook als onderdeel van grotere (internationale) samenwerkingsverbanden, op eigen kracht moet kunnen beschikken ter ondersteuning van missies. De Commissie Evaluatie Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (Commissie Dessens) heeft in 2013 het belang van zelfstandig ingewonnen inlichtingen nogmaals benadrukt. Daarnaast is de

alledaagse realiteit dat inlichtingen niet zomaar breed gedeeld worden. De aloude afspraak tussen inlichtingendiensten luidt 'quid pro quo' (voor wat hoort wat) en daarin staat de betrouwbaarheid van een samenwerkingspartner centraal. Het vermogen om (zelfstandig) kwalitatief hoogwaardige inlichtingen te genereren bepaalt mede de geloofwaardigheid en betrouwbaarheid van een partner binnen coalitieverband. Bij het delen van informatie met partners is voor de MIVD de Nederlandse wetgeving leidend.

De MIVD gebruikt het Strategisch Relatiemanagement (SRM) als instrument om sturing te geven aan internationale samenwerking. Het SRM maakt het belang van de geïdentificeerde partners inzichtelijk en geeft richting aan de uitvoering van partnergerelateerde activiteiten. SRM vormt een onderdeel van het integrale besturingsmodel van de MIVD (wegen en prioriteren). Per partner wordt een wegingnotitie geschreven die ingaat op alle relevante informatie betreffende de relatie tussen de MIVD en die partner. De wegingnotitie vormt ook de basis voor de verantwoording over de omgang met de partner. De wegingsnotitie gaat daarom in op de mensenrechtensituatie in het land en de democratische inbedding, de taken en bevoegdheden van de partnerdienst. In 2014 is een aanvang gemaakt met het opstellen van de wegingnotities voor de bestaande strategische partners.

Multilaterale samenwerking

De multilaterale samenwerking op inlichtingengebied speelt zich vooral af binnen de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) en de Europese Unie (EU). De MIVD draagt bij aan de beantwoording van de inlichtingenbehoefte van beide organisaties door mee te schrijven aan strategische inlichtingenproducten en door incidentele vragen te beantwoorden. Daarnaast neemt de MIVD namens Nederland deel aan diverse beleidsmatige werkverbanden op het gebied van inlichtingen, zoals voor doctrine vorming en standaardisatie. Ook bij de ondersteuning van NAVO en EU speelt de zogenaamde *third party rule* een belangrijke rol. Deze vuistregel betekent dat inlichtingendiensten informatie van partners slechts aan derden mogen verstrekken, wanneer de partner van wie de informatie afkomstig is, daarvoor toestemming heeft verleend.

Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO)

De MIVD draagt bij aan diverse strategische en operationele NAVO-inlichtingenproducten. Hiermee biedt de dienst ondersteuning aan de planning en uitvoering van NAVO-missies.

Daarnaast wordt binnen de NAVO op beleidsmatig terrein samengewerkt. Het *Military Intelligence Committee* (MIC), dat twee keer per jaar bijeenkomt, is het hoogste NAVO-orgaan op inlichtingenterrein en wordt gevormd door de militaire inlichtingendiensten van de NAVO-landen. De directeur MIVD is lid van het MIC. Het MIC neemt beslissingen op het gebied van inlichtingen en veiligheid en adviseert het Militair Comité van de NAVO over te nemen besluiten op dit vlak.

In september 2014 namen de regeringsleiders van de NAVO lidstaten deel aan de *Wales Summit*. Zij spraken onder meer over de toekomst van de NAVO en over een antwoord op de dreigingen en ontwikkelingen in bijvoorbeeld Oekraïne en het Midden-Oosten. De regeringsleiders verklaarden dat de NAVO moet veranderen om op nieuwe dreigingen snel een antwoord te hebben. Tijdens de top is besloten tot uitbreiding resp oprichting van de *Joint Expeditionary Force* (JEF) en de *Very High Readiness Joint Task Force*. Nederland neemt aan beide deel. Ten behoeve van snelle inzet van eenheden versterkt de NAVO zijn inlichtingenpositie en het strategisch bewustzijn.

Een van de elementen van de voorgenomen hervormingen is het stroomlijnen van het NAVO-inlichtingenproces. De MIVD is betrokken bij de ontwikkeling van *Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance* (JISR)-capaciteiten waarbij de noodzaak tot delen (*need to share*) een uitgangspunt wordt, in plaats van te beperken tot een eenzijdige beoordeling van de informatie die men mag weten (*need to know*). Dat betekent overigens niet dat de bondgenoten automatisch alles delen. De NAVO wil procedures en technologie faciliteren om het delen van inlichtingen te bevorderen, waarbij de beveiliging van data en netwerken gewaarborgd wordt. Op die manier hebben bondgenoten een totaalbeeld wanneer zich een crisis voordoet en kunnen NAVO-beleidsmakers goed onderbouwde en tijdige besluiten nemen.

Binnen de NAVO worden inlichtingen uitgewisseld via het gerubriceerde computernetwerk *Battlefield Information Collection and Exploitation Systems* (BICES). BICES speelt in toenemende mate een belangrijke rol in de internationale, in coalitie verband georganiseerde, strijd tegen ISIS omdat het de deelnemende landen de mogelijkheid biedt om veilig met elkaar te kunnen communiceren zonder dat er een grote inspanning hoeft te worden geleverd met het opzetten van een volledig nieuw netwerk. Het belang van BICES, oorspronkelijk een inlichtingennetwerk is hiermee voor de inzet van de Nederlandse krijgsmacht fors toegenomen. Als gevolg hiervan is meer aandacht besteed aan het moderniseren en rond de klok kunnen beheren van BICES.

Multinational Industrial Security Working Group (MISWG)

De MIVD participeert in de Multinational Industrial Security Working Group (MISWG). Dit informele samenwerkingsverband van NAVO lidstaten, aangevuld met enkele Europese landen heeft als doel procedures en werkwijzen van de deelnemende landen op het gebied van industrieveiligheid op elkaar af te stemmen. De MIVD heeft in 2014 met de AIVD de algemene MISWG bijeenkomst in Boekarest bijgewoond en geparticipeerd in ad hoc werkgroepen die zich buigen over diverse thema's. C*ybersecurity* in de defensie-industrie staat hoog op de agenda.

Europese Unie (EU)

De EU heeft in de loop der jaren haar eigen buitenlands- en veiligheidsbeleid ontwikkeld. Zo wil de EU haar bijdrage leveren aan een veiliger wereld met EU vredesmissies. Voor de inlichtingenondersteuning van EU-missies worden militaire inlichtingen uitgewisseld met het inlichtingendirectoraat van de EU Militaire Staf. Daarnaast werkt de MIVD samen met het EU Situatiecentrum, met het EU Satellietcentrum en met het EU Defensieagentschap. Door de toename van het aantal EU-missies en door de uitrol van de EU ambassades overal ter wereld groeit de vraag naar MIVD inlichtingenproducten.

Ontwikkelingen

Het is belangrijk voor het I&V netwerk van de krijgsmacht om de toekomstige geopolitieke, militaire, economische, demografische, technologische en sociale ontwikkelingen gestructureerd en permanent te blijven volgen om niet verrast te worden. Het belang van tijdige en accurate inlichtingen in het complexe strategische en operationele (veiligheids)domein zal significant blijven toenemen. Defensie dient rekening te houden met een veelheid aan strategische uitdagingen en actoren in (potentiële) diffuse operatiegebieden.

Cyber

De dreiging van digitale spionage tegen Defensie, defensietoeleveranciers en bondgenootschappelijke netwerken is significant, groeiend en steeds vaker geavanceerd en agressief van aard. Sommige tegenstanders vallen op door de grootschaligheid waarmee zij bedrijfsgegevens of gevoelige overheidsinformatie proberen te stelen terwijl andere bij hun activiteiten veel meer gebruik maken van geavanceerde, technische middelen. De Nederlandse krijgsmacht, defensietoeleveranciers en bondgenootschappelijke netwerken zijn in dat kader een gewild doelwit van digitale spionage gebleken. In 2014 is uit onderzoek gebleken dat netwerken van

het ministerie van Defensie doelwit waren van grootschalige spionage-aanvallen. De MIVD heeft een aantal van deze aanvallen kunnen koppelen aan digitale spionagecampagnes van specifieke statelijke actoren. De meest gebruikte aanvalsmiddelen zijn *spear phishing* en *watering holes*. Deze digitale aanvallen op defensienetwerken onderstrepen het belang om aandacht te blijven besteden aan de bevordering van het beveiligingsbewustzijn van de defensiemedewerkers en de accreditatie van de defensienetwerken. Overigens zijn voor zover bekend geen van deze aanvallen succesvol geweest.

De MIVD heeft binnen de kaders van de Defensie Cyber Strategie in 2014 zijn cyberinlichtingenvermogen verder versterkt. Een effectieve verdediging vereist inzicht in zowel de technische dreiging als de mogelijkheden en intenties van (potentiële) tegenstanders en aanvallers. De MIVD beschikt daarom over inlichtingencapaciteiten om deze informatie te verwerven, te analyseren en daarover tijdig te rapporteren.

Een onderdeel van deze versterking betreft de oprichting van een gezamenlijke eenheid voor sigint en cyber met de AIVD. Deze Joint SIGINT Cyber Unit (JSCU) is in de zomer van 2014 operationeel geworden. De MIVD heeft geïnvesteerd in zowel personeel als materieel om het cyberinlichtingenvermogen uit te bouwen. Gezien de toegenomen dreiging in het digitale domein en de groeiende vraag naar inlichtingenproducten blijft dit ook de komende jaren een belangrijk punt van aandacht voor Defensie.

Hoewel technologisch geavanceerde cyber defence oplossingen het een tegenstander moeilijk kunnen maken, constateert de MIVD dat uitstekend beschermde netwerken of systemen desondanks ten prooi kunnen vallen aan spionage aanvallen. Internationaal zijn er voorbeelden bekend waarbij er sprake was van een soms jarenlange, ongewenste en onopgemerkte presentie in een netwerk. Het is daarom van steeds groter belang dat –naast het nemen van beveiligingsmaatregelen – onderzoek wordt gedaan naar de aanwezigheid van vreemde actoren op netwerken.

De hoeveelheid gevoelige informatie die van de netwerken van overheden, bedrijven of kennisinstellingen verdwijnt door middel van gerichte aanvallen met behulp van gerichte digitale spionage, groeit. De netwerken van de Nederlandse defensie-industrie, het ministerie van Defensie of bondgenoten, worden op dagelijkse basis gescand en aangevallen. Voor een effectieve verdediging zijn voortdurende investeringen in digitale veiligheid en het veiligheidsbewustzijn van het personeel nodig.

De MIVD investeert samen met nationale en internationale

partners voortdurend in het verbeteren van de digitale veiligheid van de krijgsmacht, de industrieveiligheid en de veiligheid van bondgenootschappelijke netwerken. De MIVD verhoogt bovendien zijn inspanningen om kwaadaardig verkeer dat gebruik maakt van Nederlandse infrastructuur tegen te gaan. Samenwerking met nationale en internationale partners is daarbij een randvoorwaarde.

Innovatie

Militair optreden in een complexe en dynamische omgeving nieuwe technologieën voor defensiedoeleinden, digitale weerbaarheid/cyberoperaties en gebruik van de ruimte zijn de. komende jaren speerpunten. Kennis van technologische ontwikkelingen blijft in hoge mate bepalend voor de doeltreffendheid van het militair optreden. Het ontdekken, volgen en evalueren van relevante technologische ontwikkelingen, ook van mogelijke tegenstanders, vraagt om een sterke kennispositie van de MIVD binnen een netwerk van nationale en internationale experts. In de komende jaren maken de activiteiten op gebied van Research & Development (R&D) een integraal deel uit van de bedrijfsprocessen van de dienst.

Contra-terrorisme

In een onveiliger wereld is er een grote en toenemende behoefte aan analyses met veel diepgang. Niet elk product kan met de gewenste diepgang worden geleverd, dus worden er prioriteiten gesteld. Soms is ook tijd een beperkende factor: om vanuit het niets te komen tot een hoogwaardige inlichtingenpositie kost vaak veel tijd. Maar vaker ligt de reden in de beschikbare capaciteit. De sinds medio 2014 turbulente ontwikkelingen in de mondiale veiligheidssituatie (conflict Oekraïne, de ramp met de MH-17, opkomst IS, aanslagen in Brussel, Parijs en Kopenhagen, etc.) hebben geleid tot een interne herschikking van beschikbare capaciteit. Ter versterking van de capaciteiten op het gebied van contra-terrorisme heeft het kabinet extra geld ter beschikking gesteld. Het budget van de MIVD wordt structureel opgehoogd met M€ 17. Met dit geld wordt extra personeel aangetrokken voor de verwerving, de verwerking en de analyse van aan terrorisme en extremisme gerelateerde informatie en de noodzakelijke specialistische ondersteuning.

2.3 Ordeningsstructuur van de Defensiearchieven, de aansluiting tussen selectie en informatiebeheer

In artikel 5, lid 2 van het herziene Archiefbesluit 1995 is bepaald

dat de ‘systematische opsomming van categorieën archiefbescheiden’ in overeenstemming moet zijn met de voor het archief geldende ordeningstructuur. Voor enkele van de informatiesystemen die Defensie in gebruik heeft, geldt dat hierin de ordening van de selectielijst toegepast wordt. Hieronder worden enkele belangrijke informatiesystemen die archiefwaardige informatie bevatten beschreven en de aansluiting van deze informatiesystemen op selectie en het informatiebeheer.

Zoals reeds hierboven is gesteld zal deze selectielijst ook worden gebruikt bij de bewerking en selectie van reeds gevormde papieren archieven vanaf 1945. Gezien de omvang van en veelvormigheid van deze papieren archieven is het niet doenlijk hier een overzicht te geven hoe deze selectielijst aansluit op de ordeningsstructuur van de papieren archieven uit deze periode. Dit zal in archiefbewerkingsplannen worden vastgelegd.

2.3.1 XPost

Sedert medio 2007 is de applicatie Xpost als defensiebrede applicatie vastgesteld voor de dienstcorrespondentie (nota’s, brieven, etc.). XPost is de ICT-standaard applicatie – het postregistratiesysteem - voor het op gecontroleerde wijze registreren, routeren en (doen) opslaan van archiefbescheiden.

Met XPost(Web) wordt de papieren poststroom gedigitaliseerd, geregistreerd en gerouteerd door de defensieorganisatie naar de behandelaar(s) ter ondersteuning van de bedrijfsvoering. De bedrijfsvoering wordt hiermee ondersteund in de dagelijkse afhandeling van documenten, waarbij zicht is op de behandelaar van het document en de afhandelingstermijn, en op de informatie die wordt vastgelegd over de wijze waarop het document is afgedaan. Tevens is het digitale document, mits men daartoe is geautoriseerd, voor een ieder met toegang tot XPostWeb terug te vinden.

Er wordt gebruik gemaakt van de standaard functionaliteit van het relationeel database systeem (Oracle).Elk defensieonderdeel heeft een eigen database.

De inrichting van XPost kan worden aangepast aan de eigen situatie en werkmethoden, waardoor alleen de relevante functies weergegeven worden. Bovendien zijn autorisaties per afdeling in te stellen. Iedereen kan dus van hetzelfde systeem gebruik maken op basis van aan hem of haar toegekende rechten.

De primaire ordening in het Xpost systeem is op organisatie (defensieonderdeel), en daarbinnen op hoofdprocessen (secundaire ordening).

De ordening op hoofdprocessen is geregeld in de Richtlijn ordening en selectie digitale informatie van 16 mei 2011 (BS/201115746). Archiefbescheiden worden geordend binnen de limitatieve structuur van de hoofdprocessen zoals beschreven in voornoemde richtlijn. De hoofdprocessen mogen worden verdiept in subprocessen en dossiers. De hoofdprocessen uit de Richtlijn komen overeen met de hoofdprocessen zoals deze zijn vastgelegd in onderhavige generieke selectielijst. Er is dus een duidelijke relatie tussen ordening en selectie.

De ordening op hoofdprocessen is in januari 2012 geïmplementeerd.

2.3.2 Militaire operaties

Voor militaire operaties (uitzendingen) is de ordening voorgeschreven in de Aanwijzing van de Commandant der Strijdkrachten nummer A 158. Voor grote militaire operaties is als ordeningsprincipe bepaald dat er minimaal wordt geordend op grond van de commandostructuur.[2] Voor kleine operaties geldt, dat de documenten tenminste op datum zijn geordend.

Alle neerslag van militaire operaties is te koppelen aan proces 10.1.1,het ontwikkelen van militaire capaciteit of een van de subwerkprocessen die hier zijn onderscheiden.

2.3.3 Personeelsdossiers

Personele archiefdocumenten die samen het personeelsdossier vormen, worden opgeslagen in de applicatie Adacta.

De metadata voor personele archiefstukken bestaan uit vier hoofdonderdelen. Met twee groepen van deze metadata kunnen de documenten worden geordend, te weten persoonsgegevens en documentkenmerken. Deze twee groepen van metadata zijn hieronder nader uitgewerkt.

Van elk digitaal personeelsdocument worden een aantal gerelateerde personeelsgegevens vastgelegd, zoals:

- Werknemersnummer;
- Registratienummer;
- Werknemersnaam;
- Defensieonderdeel.

2 Binnen staven vanaf brigadeniveau en hoger worden negen secties onderkend. Van sectie 1, personeel tot sectie 9, civiel-militaire samenwerking. Elke sectie is aan een werkproces in deze selectielijst te koppelen.

Het onderdeel documentkenmerken is opgebouwd uit een aantal velden, waaronder:

- Classificatie:
  - o Rubriek;
  - o Onderwerp;
- DatumNummer.

Rubriek, onderwerp en datum zijn verplichte velden. Rubriek en onderwerp hebben vastgestelde waarden. Voor het datumveld is procedureel vastgelegd het hier het datumveld als 20111223 (JJJJMMDD) in te vullen, de datering van het betreffende personele document.

Documenten die aan specifieke MIVD-functies - anders dan de documenten die het dienstverband met Defensie betreffen - zijn te relateren worden niet in het digitale personeelsdossier opgenomen, maar blijven gedurende de bewaartermijn gecompartimenteerd binnen de dienst opgeslagen. Dit volgt uit regelgeving op het gebied van informatiebeheer en -beveiliging. Niet iedereen is geautoriseerd het inzien en behandelen van MIVD stukken.

Alle personeelsdossiers vallen onder werkproces 9.1.3 van deze selectielijst, het beheren van personeelsdossiers. Elke classificatie of rubriek kent slechts één bewaartermijn, bijvoorbeeld V 100 of V 7 jaar.

2.3.4 Materieel-logistieke processen

Sedert eind 2011 gebruiken de defensieonderdelen Defensie Materieel Organisatie en de Hoofddirectie Financiën en Control de applicatie Speer Matlog en Financiën (Speer M&F) voor *onder meer* het routeren, documenteren en archiveren van de hoofdprocessen materieel-logistiek en financiën. Speer zorgt voor de defensiebrede integratie en standaardisatie van deze processen.
Het hoofdproces materieel-logistiek kent een verdere onderverdeling in de subprocessen marktverkenning, verwerving, onderhoud, afstoten et cetera.

De ordening in het systeem is op proces. Bij de waardering van de processen is uitgegaan van onderhavige selectielijst, die reeds in concept voorhanden was. Het systeem kent nog alternatieve zoekkenmerken. Er kan worden gezocht naar objecten, eigenaren, op onderwerp et cetera.

De MIVD kent geen eigen materieel-logistieke processen en wordt in deze ondersteund door de hierboven genoemde defensieonderdelen.

2.4 Ordeningsstructuur van de MIVD-archieven

De MIVD is gehouden aan de departementale voorschriften op het gebied van de documentaire informatievoorziening (o.m. de beheersregels en de onderliggende uitvoeringrichtlijnen, die momenteel allemaal worden herzien). In verband met de rubricering van een deel van de archiefbescheiden maakt de MIVD bij de uitvoering van de taken gebruik van eigen netwerken, databases, etc. Als gevolg van deze compartimentering zijn MIVD-archieven opgeslagen in het centrale depot van het ministerie, maar onder een afzonderlijk beveiligd toegangsregime.

De MIVD stelt een eigen documentair structuurplan op. De ordening structuur sluit aan op de werkprocessen van deze selectielijst.

Gezien de omvang van en veelvormigheid van de papieren archieven het niet doenlijk is hier een overzicht te geven hoe deze selectielijst aansluit op de ordeningsstructuur van de papieren archieven uit deze periode. Dit zal in archiefbewerkingsplannen worden vastgelegd.

2.4.1 XPost

Hoewel de aard van de MIVD ertoe geleid heeft dat XPost op het eigen netwerk is geïnstalleerd inclusief een eigen Oracle database, wordt voor de inrichting de defensierichtlijnen gevolgd. Sedert oktober 2013 beschikt ook de MIVD over XPostWeb en is het digitale document – mits geautoriseerd – terug te vinden.

De GSD vormt, samen met de GS MIVD, het wettelijke kader voor het waarderen en selecteren van documenten voor heel Defensie. Ze bevatten samen alle processen die Defensie uitvoert. Deze processen zijn vertaald in een Defensiebreed ordeningsplan (de Richtlijn ordening archiefbescheiden Defensie).

In vervolg op het vaststellen van deze GS MIVD, zal de Richtlijn ordening archiefbescheiden Defensie worden herzien en opnieuw worden vastgesteld. In deze richtlijn zijn regels opgenomen inzake de ordening van door Defensie beheerde archiefbescheiden. De richtlijn stelt hiervoor het kader vast en dient als leidraad om de bewaartermijn, context en samenhang van archiefbescheiden aan te geven

Op grond van voornoemde richtlijn wordt voor de MIVD in de loop van 2015 een ordeningsplan opgesteld. De processen van dat ordeningsplan wordt vervolgens in de procestabel in XPost

opgenomen. In de database van de MIVD kunnen documenten en dossiers aan een proces uit deze tabel worden gekoppeld.

2.4.2 Aeolus

De MIVD heeft voor het werkproces dat betrekking heeft op het uitvoeren van veiligheidsonderzoeken een apart document management systeem ingericht. Met deze specifieke toepassing van Filenet, die binnen de dienst bekend staat als Aeolus, wordt het proces digitaal afgehandeld.

2.5 Toepasbaarheid GS MIVD bij bewerking papieren archieven

In onderstand tabel wordt in hoofdlijnen aangegeven hoe de GS MIVD kan worden toegepast bij het bewerken en selecteren van reeds gevormd, papieren archieven van de dienst.

Archiefblok	Bewerkingsgrond	Toelichting
Veiligheidsonderzoeken (Aeolus)	7.7	Direct toepasbaar, wegwerken deel achterstand
Bestuurlijke archieven	1	Direct toepasbaar, wegwerken deel achterstand
Luchtfotografie	10.1	Direct toepasbaar, wegwerken deel achterstand
PIOFACH	9 GSD	Direct toepasbaar, wegwerken deel achterstand
Niet gebruikte broninformatie	7/9/3	Direct toepasbaar, wegwerken deel achterstand

3 Totstandkoming generieke selectielijst

3.1 Uitwerking van het Generiek Waarderingsmodel Rijksoverheid

De GWR is een lijst met categorieën, hoofdprocessen en processen. Deze lijst is gestandaardiseerd voor het Rijk. De MIVD heeft samen met de AIVD deze GWR en *de al eerder vastgestelde GSD* uitgewerkt voor zijn eigen specifieke situatie en gekoppeld aan alle beschreven processen. Per proces is aangegeven of de archiefstukken blijvend bewaren worden, dan wel na welke termijn de bescheiden voor vernietiging in aanmerking komen (waarderingen).

De volgende categorieën uit de GWR niet opgenomen in de GS MIVD,omdat de MIVD deze categorieën niet uitvoert:
2.3 – Adviseren van andere overheidsorganen over (uitvoering van) beleid;
11 - Het heffen en innen bij en het uitkeren aan burgers, bedrijven en instellingen;
12 – Het vertegenwoordigen van de minister of de Staat in bestuursrechterlijke procedures voor (inter)nationale gerechtelijke instanties.

3.2 Selectiedoelstelling

Waardering, selectie en acquisitie van archieven heeft tot doel het bijeenbrengen en veiligstellen van bronnen die het voor individuen, organisaties en maatschappelijke groeperingen mogelijk maken hun geschiedenis te ontdekken en het verleden van staat en samenleving (en hun interactie) te reconstrueren. Daartoe dienen die archieven of onderdelen van archieven veilig gesteld te worden die:

a. representatief zijn voor hetgeen in de samenleving is vastgelegd;
b. representatief zijn voor de activiteiten van de leden (personen en organisaties) van een samenleving;
c. door waarnemers als belangrijk, bijzonder of uniek worden beschouwd omdat ze de belangrijke, bijzondere en unieke maatschappelijke ontwikkelingen, activiteiten, personen en organisaties in een bepaalde periode weerspiegelen.

(Kamerbrief van OCW en BZK van 17 december 2010, met als onderwerp 'selectieaanpak archieven' en kenmerk (NA) 2010/S&B/6.639).

3.3 Verantwoording waarderingen

Bij het toekennen van de waarderingen in deze selectielijst is in eerste instantie uitgegaan van de suggesties (defaults) die in

het GWR zijn opgenomen. Deze default waarderingen uit het GWR zijn niet in alle gevallen in deze selectielijst overgenomen. Zo kan het zijn dat er vanuit het oogpunt van bedrijfsvoering reden is om een langere bewaartermijn te hanteren of dat er cultuur-historische redenen zijn om een v-waardering (te vernietigen) om te zetten in een b-waardering (te bewaren).

Bij het bepalen van de waarderingen is uitgegaan van:
1. de algemene selectiecriteria (bewaarcriteria);
2. de risicoanalyse (m.n. voor vernietigingstermijnen);
3. bewaartermijnen in relevante wetgeving.

Bewaren vindt plaats volgens een van de volgende criteria:

A L G E M E N E S E L E C T I E C R I T E R I A	
*Processen die gewaardeerd worden met **B (ewaren)***	
algemeen selectiecriterium	*Toelichting*
1. *Processen die betrekking hebben op **voorbereiding en bepaling van beleid** op hoofdlijnen*	Hieronder wordt verstaan agendavorming, het analyseren van informatie, het formuleren van adviezen met het oog op toekomstig beleid, het ontwerpen van beleid of het plannen van dat beleid, alsmede het nemen van beslissingen over de inhoud van beleid en terugkoppeling van beleid. Dit omvat het kiezen en specificeren van de doeleinden en de instrumenten.
2. *Processen die betrekking hebben op **evaluatie van beleid** op hoofdlijnen*	Hieronder wordt verstaan het beschrijven en beoordelen van de inhoud, het proces of de effecten van beleid. Hieronder valt ook het toetsen van en het toezien op beleid. Hieruit worden niet per se consequenties getrokken zoals bij terugkoppeling van beleid.
3. *Processen die betrekking hebben op **verantwoording van beleid** op hoofdlijnen aan andere actoren*	Hieronder valt tevens het uitbrengen van verslag over beleid op hoofdlijnen aan andere actoren of ter publicatie.
4. *Processen die betrekking hebben op **(her)inrichting van organisaties** belast met beleid op hoofdlijnen*	Hieronder wordt verstaan het instellen, wijzigen of opheffen van organen, organisaties of onderdelen daarvan.
5. *Processen die bepalend zijn voor de wijze waarop **beleidsuitvoering** op hoofdlijnen plaatsvindt*	Onder beleidsuitvoering wordt verstaan het toepassen van instrumenten om de gekozen doeleinden te bereiken.

6. *Processen die betrekking hebben op* ***beleidsuitvoering*** *op hoofdlijnen en direct zijn gerelateerd aan of direct voortvloeien uit voor het Koninkrijk der Nederlanden bijzondere tijdsomstandigheden en incidenten*	Bijvoorbeeld in het geval de ministeriële verantwoordelijkheid is opgeheven en/of wanneer er sprake is van oorlogstoestand, staat van beleg of toepassing van noodwetgeving.

De tabel hieronder geeft een overzicht van de in het GWR opgenomen default waardering met daarbij de in deze selectielijst toegepaste waarderingen, alsmede de reden dat er is afgeweken van de default waarderingen zoals gesuggereerd in het GWR

Nummer	Proces	GWR default	GSD	Reden afwijking
1.4	Sturing van de organisatie op lagere niveaus (geen SG/ hoofddirecteurniveau	V 10 jaar	V 20 jaar	Bedrijfsvoering belang
1.5	Beheersen van de organisatie	V 7 jaar	V 20 jaar	Bedrijfsvoering belang
6.2	Toezicht	V 7	IGK V 75 jaar: Individuele bemiddeling dossiers: B 2: Adviezen, rapportages en onderzoeken COID V 10 jaar	Bewaartermijn IGK: dossiers individuele bemiddeling V 75 alsmede COID dossiers is vanwege het belang van de bedrijfsvoering.

Deze selectielijst bevat tevens processen welke op een lager niveau zijn uitgewerkt en die niet voorkomen in het GWR. Dit is met name het geval in de categorieën 7 en 10. De waarderingen op de lagere procesniveaus wijken soms aanzienlijk af van de defaultwaardes zoals gesuggereerd in het GWR. Hiervoor zijn meerdere redenen aan te voeren.

Een reden om af te wijken van de defaultwaarde is het belang van de bedrijfsvoering en/of het verzekeren van de mogelijkheid om verantwoording af te kunnen leggen, het verantwoordings-belang. Risicoafwegingen kunnen bijdragen aan het verlengen van de bewaartermijn.

De risicoanalyse wordt gebruikt als structureel beheers-instrument voor de DI binnen MIVD. Processen die als hoog risico zijn aangemerkt krijgen voor wat betreft de documentaire

informatievoorziening prioriteit bij het toewijzen van middelen in de vorm van geld, personeel en hulpmiddelen. Zoals blijkt uit de selectielijst, resulteert een hoog risico voor de bedrijfsvoering en het kunnen afleggen van verantwoording vaak in de waardering bewaren of in een lange bewaartermijn. Dat hoeft echter niet altijd. Een hoog risico kan ook voor kortere termijn gelden. Hoog risico resulteert dus niet *automatisch* in de waardering bewaren of een lange bewaartermijn. Een voorbeeld hiervan is de neerslag van beveiligingstaken.

Daarnaast kunnen vanwege het cultureel en historisch belang standaardwaarden worden omgezet van vernietigen op termijn naar bewaren.

Een trendanalyse beschrijft de trends die voorkomen in de MIVD archieven vanaf 1945. De trends worden getoetst aan het Trendanalyserapport van het Nationaal Archief over het domein (zorg voor) veiligheid.

De systeemanalyse beschrijft de besluitvorming van de MIVD als onderdeel van het ministerie van Defensie en de gevolgen voor de voornaamste neerslag en/of activiteiten in het proces. Aan de hand van bestaande besluitvormingsprocessen te bepalen waar bepaalde (secretariaat) archieven bewaard moeten worden of werden. Hiermee is ook duidelijk welke selectielijst van toepassing is. Bijvoorbeeld: bij het moederdepartement, de MIVD, commissies, overlegorganen. Maar ook als het gaat om de ter beschikking gestelde archieven van andere zorgdragers.

De trendanalyse en de systeemanalyse worden voor de MIVD nog vastgesteld. Deze analyses zijn rand voorwaardelijk voor het opstellen van de archiefbewerkingsplannen.

3.4 **Criteria voor het maken van uitzonderingen**

Op grond van artikel 5e van het Archiefbesluit 1995 kunnen in bijzondere gevallen archiefstukken die in de selectielijst zijn gewaardeerd als te vernietigen alsnog worden geselecteerd als te bewaren. Hierbij kan worden gedacht aan neerslag betreffende personen en/of gebeurtenissen van bijzonder cultureel of maatschappelijk belang.

Op basis van de uitgevoerde trendanalyse worden bij de MIVD met en in aanvulling op de vastgestelde selectielijst o.a. historische gegevens over treinkapingen, (moord-) aanslagen, terreurbewegingen, bijzondere onderzoeken naar personen vanwege het maatschappelijk belang van vernietiging uitgezonderd, mits dit niet ten koste gaat van de bronbescherming. Ook kunnen (voorbeelden) van burgerbrieven, inzageverzoeken, beroep- en bezwaarschriften vanwege het maatschappelijk belang van vernietiging

uitgezonderd worden.

Een selectie steekproef van burgerbrieven, inzageverzoeken, beroep- en bezwaarschriften die media-aandacht hebben gekregen of betrekking hebben op personen van enige bekendheid e.d., zullen bewaard worden. Ook voorbeelden van types brieven die de diensten ontvangen worden bewaard (dus ook bv. het type brief van een op de diensten gefocuste persoon die elke mogelijke aanleiding aangrijpt om brieven te sturen, hetgeen niet direct in de media komt maar wellicht wel kenmerkend is voor het soort aandacht dat de diensten krijgen).

Het ministerie van Defensie kent een Archiefcommissie. Deze Archiefcommissie kan gevraagd en ongevraagd advies uitbrengen over de selectie, waardering en vernietiging van archiefstukken. De commissie kan voorstellen doen voor heroverwegingen van reeds genomen selectiebeslissingen. Aanleiding hiertoe kunnen zijn incidenten, politieke en maatschappelijke ontwikkelingen.

3.5 **Verslag besluitvorming**

In september 2014 is de ontwerp-selectielijst aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) aangeboden. Het overleg over de ontwerp-selectielijst tussen de vertegenwoordigers van de zorgdrager en de vertegenwoordigers van de algemene rijksarchivaris vond mondeling en schriftelijk plaats in de daaropvolgende periode. De selectielijst werd in februari 2015 ter advisering voorgelegd aan de benoemde externe deskundige, in overeenstemming met artikel 3, sub d, van het per 1 januari 2013 gewijzigde Archiefbesluit 1995. Van het gevoerde overleg is een verslag gemaakt, dat met de selectielijst ter inzage is gelegd.

Vanaf 1 april 2015 lag de selectielijst gedurende zes weken ter publieke inzage bij de registratiebalie van de studiezaal en op de website van het Nationaal Archief, hetgeen was aangekondigd in de Staatscourant.

Naar aanleiding van de terinzagelegging is er één zienswijze over deze ontwerp-selectielijst ingediend. De indiener van de zienswijze pleit met name voor de bewaring van alle onderwerps- en persoonsdossiers van de MIVD, vanuit de gedachte dat het om een uniek archief gaat. De zienswijze gaf geen aanleiding tot inhoudelijke herziening van de waarderingsvoorstellen, maar leidde tot een aanscherping van de in paragraaf 3.4 opgenomen informatie.

Vervolgens werd de selectielijst aangeboden aan de Tweede Kamer, op basis van eerdere toezeggingen door

bewindspersonen van WVC, OCW, BZK en Defensie.[3]
...

Daarop werd de selectielijst op … 2015 … vastgesteld. [nader aan te vullen]

3.6 Afspraken en vooruitkijken

3.6.1 Evaluatie selectielijst binnen vijf jaar

De GS MIVD wordt binnen vijf jaar met het Nationaal Archief en de MIVD geëvalueerd. De belangrijkste redenen hiervoor zijn:

- een vastgestelde selectielijst gebaseerd op processen is voor de MIVD een grote vooruitgang om haar achterstanden te kunnen wegwerken om zo te kunnen voldoen aan haar wettelijke verplichtingen;
- om de archivering op orde te brengen om in de toekomst achterstanden te voorkomen;
- de MIVD is zich er van bewust dat een nieuwe selectieaanpak, die in ontwikkeling is, tot mogelijke veranderingen kan leiden.

3.6.2 Groeipad selectielijst

In het Strategisch Informatieoverleg (SIO) tussen het Nationaal Archief, AIVD en de MIVD zullen nadere afspraken gemaakt worden over het vervolgtraject.

Die nadere afspraken gaan over:

1. de wijze waarop de toepasbaarheid van de selectielijst wordt geëvalueerd;
2. de toepassing van de nieuwe waarderingsmethode;
3. het bewaken van de afstemming tussen AIVD en MIVD t.a.v. selectielijsten.

3 O.a. TK 1991-92, 22 036, nr. 3, TK 2004/2005, 29 800 VII , nr. 4, Brief van MNZK van 30 juni 2014, AO Wiv 16 april 2014.

Deel II CATEGORIEËN VAN TE BEWAREN EN TE VERNIETIGEN ARCHIEFBESCHEIDEN

4 Lijst van processen en waarderingen

Daar waar mogelijk wordt voor de waardering van de categorieën van bescheiden die voortvloeien uit de taken van de MIVD gebruikt gemaakt van de Generieke Selectielijst Defensie (GSD). In dit GS MIVD zijn de categorieën die eerder zijn vastgesteld in de GSD, in grijs weergegeven.

4.1 Sturing en inrichting van de organisatie.

De (interne) sturing en beheersing van bedrijfsprocessen binnen een organisatie teneinde de beleidsdoelstellingen te kunnen realiseren. Het betreft sturing en beheersing van zowel de primaire als de ondersteunende processen die hiervoor faciliterend zijn.

Bedrijfsfuncties in dit cluster zijn: Interne sturing; Interne beheersing.

Nummer:	1.			
Categorie:	**Het maken en uitvoeren van afspraken inzake inrichting en besturing van de organisatie.**			
Toelichting	Binnen het bereik van deze categorie valt alle neerslag met betrekking tot de inrichting van de organisatie, zoals bijvoorbeeld het instellen van dienstonderdelen. Voorbeelden van overige neerslag zijn: jaarplannen, managementcontracten, directieplannen, samenwerkingsovereenkomsten, het afleggen van verantwoording over geleverde ondersteuning aan de organisatie (rapportages).			
Nr.	Proces	Risico	Waardering	Toelichting Attentie
1.1	Het inrichten van de organisatie	Hoog	B 4	Instellings- en opheffingsbesluiten, onder andere adviesorganen en commissies, directies. Hier ook reorganisaties. !! Het instellen moet met een formeel instellingsbesluit gebeuren. *Het instellen en/ of wijzigen van organisatieonderdelen, raden, commissies en werkgroepen.* *Het verzelfstandigen en inrichten van organisaties met overheidstaken inzake uitvoering, normstelling en controle (agentschappen en zbo's).*
1.2	Het benoemen, n van voorzitters, secretarissen, leden en ambtelijke adviseurs van formeel ingestelde adviesorganen, stuurgroepen en organisaties	Laag	V 7 jaar na vervallen	Benoemingsbesluit/ontslagbesluit *Het benoemen van commissarissen.* *Het (instemmen met) benoemen, schorsen of ontslaan van de voorzitters, secretarissen, leden en ambtelijke adviseurs van adviesorganen, stuurgroepen en organi-*

				saties.
1.3	Sturing van de organisatie op SG / hoofddirecteurniveau	Hoog	B 1	*Sturing van de organisatie op het niveau secretaris-generaal. Hoofddirecteur, Commandant van een Krijgsmachtonderdeel.* Hieronder ook: • Beraden gericht op besluitvorming: het STAFOVERLEG, het COMITÉ BELEID, PLAN & BEGROTING (C-BPB), het BELEIDSBERAAD DEFENSIE (BBD) en het ALLOCATIEBERAAD DEFENSIE (ABD); • Beraden gericht op beleidsvorming: het POLITIEK BERAAD (PB) en het DEPARTEMENTAAL BERAAD (DB); • Overleg- en adviesfora: het BERAAD OPERATIONELE COMMANDANTEN (BOC), het BEDRIJFSVOERINGSOVERLEG DEFENSIE (BOD), de BESTUURSRAAD KONINKLIJKE MARECHAUSSEE en het OCHTENDBERAAD, het MANAGEMENT DEVELOPMENT COMITÉ. Producten: bijv. management rapportages, bedrijfsplannen, activiteitenplan, financiële rapportages, verslagen Departementaal Beraad. !! Zie ook risico analyse (bijlage 2): als hoog risicoproces binnen defensie zijn aangewezen: Processen, incidenten of activiteiten die een grote impact hebben op de politieke verantwoordelijkheid van onze minister. De processen binnen de Bestuurstaf en voor het bureau SG zijn daarbij essentieel, maar ook vergelijkbare processen bij de defensieonderdelen. (BESTURING) *•Het sluiten van overeenkomsten met lagere overheden ter uitvoering van beleid en het nemen van maatregelen op dit gebied. Dit onder meer in de vorm van het afsluiten en toetsen van convenanten, bestuursovereenkomsten, monitoring- en uitvoeringspro-*

				gramma 's. *. Het deelnemen namens de overheid in organisaties op basis van Publiek-Prlvate Samenwer-king.* *. Het centraal overleg met de medezeggenschapscommissie*
1.4	Sturing van de organisatie op lagere niveaus (geen SG/ hoofddirecteurniveau)	Hoog	V 20 jaar	Sturing van de organisatie op lagere niveaus. Op het niveau hoofden van de organisatie-eenheden van het dienstonderdeel. Producten, bijv. Management rap-portages, bedrijfsplannen, activitei-tenplan • *Het overleg met de centrale medezeggenschapscommissie. Voor anderdeels- en lagere mede-zeggenschapcommissies zle 9.1*
1.5.1	Beheersen van de organisatie	Hoog	V 20 jaar	Planning en controlecyclus, werkgroepen m.b.t. inrichting van de organisatie Let op verschil met 1.1 bv. commissies vs. werkgroepen: is er wel of geen formeel instellingsbesluit? • *Het besturen van de organisa-tie onder meer door de inzet van managementinstrumenten en het houden van hierop ge-richt overleg.* • *De planning- en controlcyclus*
1.5.2	Toezicht op beheersen van de organisatie	Laag	V 7 jaar	Interne controle en accountancy door de Audit Dienst Defensie (ADD). • *Interne accountancy.*

4.2 **Primaire functies**

Het omzetten van middelen (geld, mensen, informatie, enz.) in producten/prestaties die zijn gericht op het realiseren van de taken en doelen van de organisatie. De primaire functies dragen dus rechtstreeks bij aan het realiseren van de doelstellingen van de Rijksdienst. In die hoedanigheid zijn ze direct te relateren aan het leveren van (domeinafhankelijke) diensten aan bewindslieden, burgers, bedrijven en instellingen (waaronder andere overheidsorganisaties).

Bedrijfsfuncties in dit cluster zijn: Beleidsvorming, Beleidsontwikkeling en Beleidsimplementatie, Wet- en Regelgeving, Externe Voorlichting, Beleidsevaluatie.

Nummer:	2.			
Categorie:	**Het maken, verantwoorden en uitdragen van beleid.**			
Toelichting	Voorbeelden van producten die hieronder vallen zijn: beleidsnotities, -nota's, verkenningen, rapporten, adviezen, strategieplannen, meerjarenprogramma's, visiedocumenten, rekenkameronderzoeken, jaarverslagen (op het gebied van beleid) en verslagen van acties zoals het verhinderen van stort van nucleair afval, aanleg van een weg, kap van een bos, terugdringen van geluidhinder van militaire vliegtuigen.			
Nr.	Proces	risico	Waardering	Toelichting Attentie
2.1	Het maken, verantwoorden en uitdragen van beleid	Hoog	B 1	Beleid waar het departement voor is ingesteld. !! Bij congressen, conferenties e.d. geldt: de organisatie die organiseert bewaart. II Hieronder ook beleid dat een directe impact heeft op het primaire beleid, zoals bijvoorbeeld opschorten dienstplicht, arbeidsvoorwaardenbeleid et cetera. • *Het voeren van overleg met betrokken actoren* • *Het adviseren van de ambtelijke en politieke leiding* • *Het ontwikkelen en evalueren van beleid* • *Het gereedmaken van beleid voor implementatie* • *Het beantwoorden van Kamervragen en vragen van het Europese Parlement* • *Het (Internationaal) uitdragen van beleid* • *Het organiseren van (internationale) congressen, conferenties, symposia, burgerpanels en burgerenquêtes betreffende het beleid* • *Het (beleidsmatig en financieel) afleggen van verantwoording aan de politiek over gevoerd beleid (hieronder vallen ook parlementaire enquêtes)* • *Het voorbereiden van een standpunt ter inbrenging in de Ministerraad, onderraden, Staten-Generaal en/of (inter)nationale gremia*

2.2	Het opstellen en verantwoorden van het beleid op het gebied van ondersteuning (PIOFACH) van de organisatie	Hoog	V 20 jaar	Met beleid op het gebied van ondersteuning wordt bedoeld: beleid m.b.t. personeel, informatie, organisatie, financiën, algemene zaken, communicatie en huisvesting (PIOFACH). Zie voor een toelichting: 4.5 Ondersteunende functies (*PIOFACH*). !! Bij congressen, conferenties e.d. geldt: de organisatie die organiseert bewaart. !! Onder huisvesting valt ook infrastructuur en milieu. • *Het organiseren van (internationale) congressen, conferenties, symposia, burgerpanels en burgerenquêtes betreffende het beleid op het gebied van ondersteuning (PIOFACH)* • *Het verzoeken om advies van externe adviesorganen over ICT toepassingen* • *Het opstellen van interne richtlijnen en beleidsregels, zoals aanwijzingen SG, CDS, HDIO*
2.3	Deze categorie is vervallen in de GS MIVD, omdat de MIVD deze functie niet uitvoert.			

Nummer:	3.			
Categorie:	**Het maken van wet- en regelgeving.**			
Toelichting	Het gaat binnen deze handeling om een breed spectrum van wetgeving. Er zijn wetten die alleen van toepassing zijn op het grondgebied van Nederland, maar er zijn ook wetten die gelden voor het gehele grondgebied van het Koninkrijk der Nederlanden. Daarnaast zijn er BES-wetten, die betrekking hebben op Bonaire, St. Eustatius en Saba. Verder is er Europese wet- en regelgeving.			
Nr.	Proces	Risico	Waardering	Toelichting Attentie
3.1	Maken van wet- en regelgeving	Hoog	B 5	Wanneer het departement zichzelf als (mede-) wetgever beschouwt. Ook internationale verdragen, algemene maatregelen van bestuur. Koninklijke Besluiten en ministeriële besluiten. !! Internationale verdragen en overeenkomsten. Hieronder bijvoorbeeld: Status of Forces Agreement (SOFA) en Memorandum of Understanding (MOU) !! Wetten, algemene maatregelen van bestuur. Koninklijke Besluiten

				en ministeriële regelingen. !! Aanwijzingen van de CDS, SG, HDIO et cetera vallen hier niet onder maar worden geplaatst onder opstellen en verantwoorden beleid op het gebied van ondersteuning (zie 2.2). !!Regelgeving op het gebied van het leveren van producten en diensten vallen onder categorie 10.1. *Het evalueren van wet- en regelgeving.*
3.2	Adviseren over wet- en regelgeving aan andere departementen	Laag	V 20 jaar	Wanneer het departement zichzelf niet als (mede-) wetgever beschouwt. Bewaard bij de ontvangende partij.
3.3	Formulieren, tarieven	Laag	V 5 jaar na vervallen	

Nummer:	4.
Categorie:	**Het (mede) opstellen van de rijksbegroting en de ramingen voor de volgende jaren.**
Toelichting	Voorbeelden van neerslag van deze handeling zijn bijvoorbeeld: Rijksbegrotingen, begrotingsstukken per ministerie, voorjaars- en najaarsnota's, memories van toelichting, wetsontwerpen, meerjarenramingen jaarrekeningen (inclusief accountantsverklaringen), financieel jaarverslagen Rijk (FJR).

Nr.	Proces	Risico	Waardering	Toelichting
4.1	Het opstellen van wetsontwerpen (of een wijziging daarin) tot vaststelling van de begroting alsmede de ramingen tot de vier op het betrokken jaar volgende jaren	Hoog	V 7 jaar	!! Het Ministerie van Financiën bewaart alle eindproducten uit de begrotingscyclus inclusief start- ,ijk- en verantwoordingsdocumenten. Het aanleverend departement vernietigt. • *Het voorbereiden van de begroting* • *Het voeren van intern overleg over de begroting* • *Interne jaarrekeningen en financiële jaarverslagen*

Nummer:	5.			
Categorie:	**Het geven van voorlichting en verstrekken van informatie aan burgers, bedrijven, instellingen en andere overheden.**			
Toelichting	Voorbeelden van neerslag van deze handeling zijn bijvoorbeeld: folders, WoB-verzoeken (voor de MIVD, inzageverzoeken gebaseerd op de Wiv 2002), burgerbrieven, adviezen, Koninginnebrieven.			
Nr.	**Proces**		**Waardering**	**Toelichting** **!! Attentie** ***Voorbeelden***
5.1	Het voorbereiden van het geven van publieks-voorlichting	Laag	V 5 jaar concepten	*Het verrichten van publieksvoor-lichting (o.a. persberichten, toe-spraken, publicaties, tv campag-nes en Postbus 51)*
5.1.2	Het vaststellen van het geven van publieks-voorlichting	Hoog	B 5 eind-producten	*Het verrichten van publieksvoor-lichting (o.a. persberichten, toe-spraken, publicaties, tv campag-nes en Postbus 51)*
5.2	Het afhandelen van burgerbrieven, WOB-verzoeken en verzoeken om informatie door de Ombudsman	Laag	V 5 jaar	• *. Het reageren op acties van burger- organisaties, particuliere instellingen en particulieren* *. Voorbeelden van neerslag van dit proces zijn bijvoorbeeld: folders, WOB-verzoeken, burgerbrieven, adviezen, Koninginnebrieven.* *Let op: Zie 3.4.Criteria voor het maken van uitzonderingen*

4.3 Handhaving en toezicht

Nummer:	6.			
Categorie:	**Het uitoefenen van toezicht op overheidsorganisaties.**			
Nr.	**Proces**	**Risico**	**Waardering**	**Toelichting** **!! Attentie** ***Voorbeelden***
6.1	Deze categorie is vervallen in deze selectielijst, omdat Defensie deze functie niet uitvoert			
6.2.1	Het houden van toezicht door de Inspecteur-generaal der Krijgsmacht (IGK).	Hoog	V 75 jaar: individuele bemiddeling dossiers B 2, adviezen, rapportages en onderzoeken	
6.2.2	Het houden van toezicht door andere actoren	Hoog	V 10 jaar	Hieronder vallen onder andere: de COID, de functionaris voor de gegevensbescherming, het korps militaire controleurs gevaarlijke Stoffen, de Beveiligingsautoriteit

				en de Militaire Luchtvaart Autoriteit.

Nummer:	**7**
Categorie:	**Het controleren op naleving van wet- en regelgeving en handhaving ervan.**
Toelichting	De AIVD en de MIVD hebben gekozen om hun primaire taken onder handhaving en toezicht onder te brengen, omdat in de toelichting en voorbeelden in het GWR de taakuitvoering van inlichtingen- en opsporingsdiensten, het verzamelen van inlichtingen en (internationale) uitwisseling hier is beschreven.

Nr.	**Proces**	**Risico**	**Waardering**	**Toelichting** **!! Attentie** **Voorbeelden**
7.1	Het door de MIVD afleggen van verantwoording aan Staten-Generaal of Europese instellingen.	Hoog	B	Valt te denken aan: . Relevante correspondentie i.v.m. Europese inspecties in het kader van bijvoorbeeld document security
7.3	Het door de MIVD uitvoeren van incidentele/projectmatige inspecties en/of fysieke controles (ingeval) van maatschappelijke beroering	Hoog	B 6 in geval van maat-schappelijke beroering en V10 jaar voor calamiteiten	**!! Waardering V10 jaar is bedoeld voor inspecties/controles in geval van calamiteiten van een standaard karakter die niet leiden tot maatschappelijke beroering** Valt te denken aan: . inspecties op locatie, bij liaisons
7.6	Het door de MIVD houden van toezicht op de toepassing van internationale beveiligingsvoorschriften in de veiligheids- en inlichtingensfeer	Laag	V 10 jaar	• Valt te denken aan: rapporten, adviezen en aanbevelingen. Het gaat hiet om de inspectie van de beveiliging die op grond van het NAVO-verdrag van de Nederlandse overheid wordt geëist (ook EU). • .
7.7	Het door de MIVD verrichten van veiligheidsonderzoeken als bedoeld in de Wet Veiligheids-onderzoeken	Hoog	V 15 jaar V 1 jaar voor de stukken van niet benoemden	• *!! De MIVD doet veiligheidson-derzoeken naar medewerkers die een vertrouwensfunctie gaan be-kleden. Het verrichten van open (herhaalde) antecedenten- / be-trouwbaarheids- / veiligheidson-derzoeken vallen ook onder deze waardering Valt te denken aan:* • • *aanvragen aanmelding VO* • *opgaven persoonlijke gegevens*

				• *aanvragen clearance* • *afmeldingen* • *afspraakverzoeken* • *afwijzingsbrieven* • *brieven collegadiensten* • *brieven MIVD* • *brieven externe navragen* • *besluiten* • *handhavingen* • *relevante correspondentie* • *onderzoeksrapporten* • *persoonsgegevens* • *meldingen* • *zoekresultaten* • *reacties* • *lijsten contactpersonen* • *verzoeken*
7.7.1	Het door de MIVD verrichten van gesloten veiligheidsonderzoeken	Hoog	V 100 jaar na geboorte	Valt te denken aan het "signaleren" van dienstplichtige militairen in de periode 1945-1996.Vóór de geplande opkomstdatum werd een "lichtingscheck" uitgevoerd, d.w.z. naar alle aanstaande dienstplichtigen werd een criminele of politieke naslag gedaan.
7.7.2	Het door de MIVD weigeren van het afgeven en het intrekken van 'verklaringen geen bezwaar (VGB)'	Hoog	V 10 jaar na afgifte c.q. na weigering verklaring	**!! Het intrekken of weigeren van een VGB, omdat bezwaar staat tegen de vervulling van een bepaalde vertrouwensfunctie door een bepaald persoon.** Valt te denken aan: *Besluiten afwijzingen*
7.8	Het door de MIVD registreren, toetsen (naslaan) van personen	Hoog	V 5 jaar na vervallen bedrijfsvoeringsbelang	**!! De MIVD doet aan het naslaan van personen die deelnemen aan (internationale) congressen** Valt te denken aan de Nucleair Security Summit
7.9	Het door de MIVD uitvoeren van taken zoals opgelegd in de Wet Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten	Hoog	Wordt verder uitgediept in waardering 7.9.1 t/m 7.9.10	**Met uitzondering van agenten- en informanten dossiers en gegevens. Wordt geregeld in de nieuwe WIV.**
7.9.1	Het door de MIVD opstellen van nadere plannen op het gebied van het verwerven van inlichtingen (sturen op	Hoog	B5	*Valt te denken aan:* • *verzamelplannen* • *planningen* • *onderzoeksmethodes*

	inlichtingenproces)			• *opdrachten*
7.9.2	Het door de MIVD verwerken van meldingen	Hoog	B 5 meldingen die aanleiding zijn voor exploiteren inlichtingen V 5 jaar voor meldingen die niet leiden tot verwerven van informatie	**!! Bij het verwerken van meldingen wordt een inschatting omtrent urgentie en impact gemaakt. Onder dit proces vallen ook naslagverzoeken uit de buitenwereld in geval van incidenten en/of vragen** *Valt te denken aan:* • *(uitgeschreven) telefoonbe-richten* • *schriftelijke berichten* • *overgedragen berichten bevestigingen schriftelijke berichten* • *naslagresultaten*
7.9.3	Het door de MIVD systematisch verwerven van open bron informatie	Hoog	V 20 V 1 jaar voor niet gebruikte open bron informatie	*Valt te denken aan:* • *krantenartikelen* • *tijdschriftartikelen. internetpagina, artikelen*
7.9.4	Het door de MIVD benaderen van informanten en agenten	Hoog	n.v.t.	**Wordt geregeld in de nieuwe WIV.**
7.9.5	Het door de MIVD voeren van operaties van informanten en agenten	Hoog	n.v.t.	**Wordt geregeld in de nieuwe WIV.**
7.9.6	Het door de MIVD verwerven van inlichtingeninformatie	Hoog	V 20 V 1 jaar voor de <u>niet</u> relevante (ruwe) informatie dan wel niet geselecteerd informatie	**Niet alle gegevens die via interceptie worden binnengehaald zijn relevant om nader geanalyseerd of als exploitatieresultaat gebruikt te worden.** *Bijvoorbeeld: Artikel 43.2 het zo spoedig mogelijk vernietigen van gegevens die onjuist zijn of ten onrechte verwerkt zijn* *Valt te denken aan:* • *reismeldingen.* • *visumaanvragen,* • *meldingen,* • *Rapporten* • *relevante informatie kennisni-veau onderzoeksonderwerpen* • *onderzoeksvragen* • *voorstellen inzet onderzoeks-mogelijkheden*

				• *afwijzing inzetadviezen* • *akkoord voorstellen* • *relevante informatie extra middelencapaciteit* • *geoperationaliseerde onderzoeksvragen* • *relevante informatie middelencapaciteit* • *(sub) optimale inzetadviezen* • *optimale inzetvoorstellen* • *ingevulde aanvragen* • *herinneringen verlenging inzet* • *getoetste aanvragen* • *(on)geregistreerde aanvragen* • *afgekeurde aanvragen* • *ingewonnen informatie (voldoende)* • *actuele informatie* • *informatie nodig voor inzet* • *aanvullende informatiebehoefte* • *overgedragen berichten* • *geadresseerde berichten* • *(on)geïdentificeerde ingewonnen informatie* • *halfproducten* • *relevante informatie voor (andere) teams toegankelijk gemaakte informatie* *Opmerking: het betreft hier het inwinnen van inlichtingen gestandaardiseerd en eventueel geautomatiseerd, waarbij van tevoren geen specifiek doel is vastgesteld*
7.9.7	Het door de MIVD exploiteren van de geanalyseerde informatie door het uitbrengen van exploitatieproducten aan belanghebbenden	Hoog	B5	*Valt te denken aan het uitbrengen van de volgende inlichtingen- en veiligheids-exploitatieproducten:* • *ambtsberichten* • *reacties op RFI* • *dreigingsinschattingen* • *adviezen* • *risico-inschattingen* • *verslagen van contacten* • *informatie over relaties* • *voorstellen tot exploitatie* • *waarderingen van afnemers*
7.9.8	Het door de MIVD na onderzoek uitbrengen van verslag aan de persoon ten aanzien van wie één van de bijzondere	**Hoog**	V 10 jaar	***!! Artikel 34 van de Wiv schrijft een notificatieplicht voor die inhoudt dat de MIVD vijf jaar na het beëindigen van***

	bevoegdheden is uitgeoefend of de commissie van toezicht op de hoogte stellen dat het verslag niet kan worden uitgebracht			***het toepassen van deze bevoegdheden moeten onderzoeken of degene jegens wie deze bevoegdheden zijn ingezet hiervan in kennis kan worden gesteld. De notificatieplicht is ingesteld om de burger (beter) in te staat te stellen de aan hem toekomende grondrechten te effecturen. Anders gezegd, het moet de burger in staat stellen te ageren tegen vermeend onrechtmatig inzetten van bijzondere bevoegdheden door de diensten.*** ***Voor klachten geldt dat binnen 1 jaar na het bekend worden van het handelen van de overheid (dus in dit geval binnen 1 jaar na de ontvangst van de notificatiebrief). Zie voor afhandeling klachten waardering 10.2*** *Te denken valt aan: notificaties.*

4.4 Kennis en advies

Voor de gehele beleidscyclus wordt gebruik gemaakt van verschillende vormen van kennis en advies terondersteuning van de kwaliteit van het beleidsproces en het beleid. De politiek maakt gebruik van adviezendoor (bijv.) de ingestelde onafhankelijke adviesraden. De kerndepartementen maken gebruik van diversevormen van kennis en advies. Deels is de kennis- en adviesfunctie ondergebracht binnen de Rijksdienstzelf, maar ook daarbuiten, zowel publiek als privaat.

Nummer:	**8.**
Categorie:	**Het (laten) verrichten van onderzoek en het rapporteren hierover.**
Toelichting	Onder het bereik van deze categorie vallen niet alleen incidentele onderzoeksopdrachten aan overheidsorganen of externe onderzoeksbureaus, maar ook de ook de structurele onderzoeksopdrachten van een aantal instellingen. Hierbij kan worden gedacht aan de taken van het Centraal Planbureau, het Centraal Bureau voor de Statistiek, het KNMI en het RIVM. De onderzoeksdata worden gewaardeerd op basis van de waarde van deze gegevens voor de bedrijfsvoering van het onderzoeksinstituut. De data van bijvoorbeeld het CBS, KNMI en RIVM worden bijvoorbeeld permanent bewaard. Voorbeelden van neerslag van deze handeling zijn bijvoorbeeld: onderzoeksopdrachten, onderzoeksdata, modellen, rapporten. Opmerking: in een rapport kan ook een advies zijn opgenomen.

	Voor beleidsadvies zie 2.3			
Nr.	**Proces**	**Risico**	**Waardering**	**Toelichting** **!! Attent*ie*** ***Voorbeelden***
8.1	Het vaststellen van onderzoeksopdrachten en het opstellen van eindrapporten, economische, politieke en/of militaire rapportages	Hoog	B5	Het onderzoek dient betrekking te hebben op het primaire proces van de Defensie, te weten operaties. Een voorbeeld van zo´n rapport is het rapport Verkenningen. !! In voorkomende gevallen ookonderzoeksdata !! Onderzoeken op andere terreinen als militaire operaties worden geplaatst onder de categorie waar ze naar hun aard het meest thuishoren. Onderzoeken op het gebied van informatievoorziening worden geplaatst onder Organisatie besturen als het onderzoek beleidsmatige aspecten bevat op het gebied van informatievoorziening en onder Ondersteuning algemeen, informatie-voorziening als het meer uitvoerend van aard is. Voorbeelden: Strategische kennisagenda. !! Voor het financieren, begeleiden en uitvoeren van (wetenschappelijke) onderzoeken zie 8.2. • *Het opstellen van onder-zoeksprogramma's en –protocollen* • *Het aanbieden van onder-zoeksrapporten* • *Het vaststellen van de op-dracht en het eindproduct van (wetenschappelijk) onderzoek* • *Het opstellen van eindrap-*

				porten. • *Het opstellen van analyse-rapporten door militaire at-tachés*
8.1.1	Het vaststellen van onderzoeksopdrachten en het opstellen van (inter) nationale veiligheids- en inlichtingen rapportages	Hoog	B5	• *Het onderzoek dient betrekking te hebben op het primaire proces van de MIVD, te weten (inter)nationale militaire veiligheid. Een voorbeeld van zo´n rapport is het inlichtingenrapport, handelingsperspectief ICT-beveiliging of onderzoeksrapport.* • *Dreigingsinschattingen, dreigingsanalyses en* • *Risicoanalyses ten behoeve van het Stelsel Bewaken & Beveiligen (E-taak) en onderhoudt de relatie met de voor het stelsel relevante partijen.* • *Daarnaast dreigingsanalyses met betrekking tot vitale sectoren en onderhoudt de relatie met deze sectoren en andere relevante partijen (C-taak).* • *De producten zijn voor het grootste deel gebaseerd op informatie van de operationele teams en voor een beperkt deel uit eigen (niet-operationeel) onderzoek. De dreigings-inschattingen, dreigingsanalyses en risicoanalyses zijn bestemd voor de Coördinator Bewaking en Beveiliging (CBB) van de Nationaal Coördinator*

				Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV), die vervolgens beslist over te nemen beveiligingsmaatregelen. • *!! In voorkomende gevallen ook relevante onderzoeksdata (zie uitleg 7.9.6)* • *!! Onderzoeken op andere terreinen als (inter)nationale veiligheid, dreigingen, risico's e.d worden geplaatst onder de categorie waar ze naar hun aard het meest thuishoren. Onderzoeken op het gebied van informatievoorziening worden geplaatst onder Organisatie besturen als het onderzoek beleidsmatige aspecten bevat op het gebied van informatievoorziening en onder Ondersteuning algemeen, informatievoorziening als het meer uitvoerend van aard is. Voorbeelden: Strategische kennisagenda.* • *!! Voor het financieren, begeleiden en uitvoeren van (wetenschappelijke) onderzoeken zie 8.2.* • *onderzoeksopdracht, verzamelplan, lastgeving,* • *woordenlijst.* • *Het opstellen van onderzoeksprogramma's en –protocollen* • *Het aanbieden van*

				onderzoeksrapporten • *Het vaststellen van de opdracht en het eindproduct van (wetenschappelijk) onderzoek* • *Het opstellen van eindrapporten.* • *Het opstellen van analyserapporten door militaire attachés*
8.3	Het financieren, begeleiden en uitvoeren van (wetenschappelijke) onderzoeken	Laag	V 7 jaar	• *Het opstellen van conceptrapporten en tussentijdse rapportages*

4.5 Ondersteunende functies (PIOFACH)

Bedrijfsfuncties die direct dan wel indirect de primaire functies faciliteren. Ondersteunende functies worden ook wel aangeduid als ‘PIOFACH-functies’.In tegenstelling tot primaire functies zijn ondersteunende functies niet rechtstreeks te relateren aan de doelstellingen en het eindresultaat.
Bedrijfsfuncties in dit cluster zijn conform de MARIJ: Personeel, Informatie & ICT, Organisatie, Financiën, Algemene zaken (facilitaire zaken, inkoop en ondersteuning bij juridische verplichtingen), (Interne) Communicatie, Huisvesting.

Nummer:	**9.**			
Categorie:	**Het verlenen van ondersteunende diensten.**			
Toelichting	Het gaat voornamelijk om die diensten die worden opgenomen in producten en diensten catalogi, inclusief de kaders en instrumenten die daarvoor worden ontwikkeld en ingezet. De neerslag van deze handeling is zeer omvangrijk en veelvormig. Hierbij ook het overleg met de onderdeels- en lagere medezeggenschapsorganen. Het centraal overleg met de SG valt onder categorie 1. Jaarverslagen van de accountantsdiensten betreffende het afleggen van verantwoording aan de Kamer vallen onder categorienummer 2.Het opstellen en verantwoorden van het beleid op het gebied van ondersteuning (PIOFACH) van de organisatie onder 2.2.			
Nr.	**Proces**	**Risico**	**Waardering**	**Toelichting**
9.1	Het uitvoeren van intern beleid op het gebied van personeel	Laag	V 10	Hieronder kunnen alle HR processen van het Defensie HR processenmo-del worden geschaard (Formatie en Bezetting; Werven en Selecteren; In diensttreden; Inzetbaarheid; Verlof, werk- en rusttijden; Schorsen; (Her)plaatsen; Uitzenden; Terug-koppelen functioneren; Training en Opleiding; Bevorderen; Opvolgings-

				planning; Kwalificatie / loopbaanmanagement; Belonen en Erkennen; Beëindigen dienstverband; Zorg en Arbeid; Voorlichten personeel; Personeelsadministratie) voor zover deze niet gericht zijn op individuele gevallen. Zie voor deze individuele gevallen 9.1.2, 9.1.3, 9.1.4, 9.1.5, 9.1.7, 9.1.9. • *Organisatieadviezen, departementale maatregelen, functiewaarderingen, centrale opleidingsvoorzieningen, personeelsactiviteiten en -verenigingen, ARBO-diensten* • *Overleg met de onderdeels- en lagere medezeggenschap-commissies*
9.1.1	Het werven van defensie-personeel	Laag	V 5 jaar	Werven is het proces dat er op gericht is personen te bewegen zich aan te melden voor een dienstverband bij Defensie. Werving kan zowel intern als extern plaatsvinden. Werven bestaat uit het verzamelen en beheren van de vacaturegegevens en het vaststellen en uitvoeren van de Wervings-strategie om een vacature onder de aandacht te brengen van belangstellenden.
9.1.2	Het selecteren van sollicitanten	Laag	V direct na afwijzing of in dienst neming	• *Selecteren op basis van de ontvangen reacties.* •*Het voeren van selectiegesprekken.* • *Het afwijzen van Interne kandidaten bestaat uit het voeren van een afwijzingsgesprek gevolgd door een afwijzingsbrief. Externe kandidaten ontvangen een afwijzingsbrief* • *Bewaard worden de stukken zoals genoemd onder 9.1.3. onder instroom, werven!*
9.1.3	Het beheren van personeels-dossiers	Hoog	V 100 jaar na geboortejaar, V 7 jaar V 3 jaar	Hieronder valt instroom, doorstroom en uitstroom van personeel alsmede het registreren van personeelsgegevens en het beheren van personeelsdocumenten !! Het doorlopen van een

				hoorprocedure en bezwaarprocedure volgens de Algemene Wet Bestuursrecht valt onder categorie 10.2. ● ***Instroom:*** *het in dienst nemen van personeel en het borgen van de rechtspositie van individuele medewerkers* *Werven en selecteren kandidaten die in dienst zijn genomen* ● ***Doorstroom*** *inzetbaarheid: het registreren en begeleiden van arbeidsverzuim. het vaststellen van arbeidsverzuim en de daaraan verbonden aanpassingen, voor-zieningen en versterkingen* ***Specificatie waardering:*** *- FFE-testen V 7 jaar* *- Gevaarlijke stoffen-/asbestverklaring V100 jaar na geboortejaar* *- Keuring / Uitslag medisch onderzoek V 100 jaar na geboortejaar* - Medisch Plan van Aanpak V 7 jaar *- Proces verbaal van ongeval V 100 jaar na geboortejaar* *- Verklaring ARBO-dienst V 7 jaar* *- Ziekteverzuim V 7 jaar* *Verlof, werk- en rusttijden: op leggen of opnemen van vakan tieverlof, buitengewoon verlof of uren in het kader van werk- en rusttijdenregelingen V 7 jaar* *Schorsen. V 100 jaar na geboor-tejaar* *(Her)plaatsen* *V 100 jaar na geboortejaar:* *- Functietoewijzing* *- Mobilisatiebestemming/-vrijstelling* *- Oproep en opkomst reserve* *- Tijdelijke tewerkstelling* *- Verlengen aanstelling* *- Waarnemen* *Uitzenden: het gereed maken van personeel voor een uitzen*

				ding, het uitvoeren van persone le processen tijdens de uitzend-periode V 100 jaar na geboorte jaar *Terugkoppelen functioneren: het begeleiden en beoordelen van het functioneren van een werk nemer, o.a. beoordelings- en functioneringsgesprekken.* *Specificatie waardering:* *- Beoordelingen: V100 jaar na geboortejaar* *- Functioneringsgesprekken: V 3 jaar na het volgende func-tioneringsgesprek* *<u>Training en opleiding</u>: het plan nen, inschrijven en registreren van deelname van werknemers aan interne en externe cursus sen* *- Diploma's civiele en militaire opleidingen: V100 jaar na geboortejaar* *- Studiefaciliteiten /dienstopleldingen V 7 jaar* *<u>Bevorderen</u>: het verlenen van een effectieve, tijdelijke of titu laire rang aan een militair even als een vaste promotie aan een burgerambtenaar V 100 jaar na geboortejaar* *<u>Kwalificatie / loopbaanmanagement</u>: het toetsen op vereiste kwalificaties. het stimuleren en ondersteunen van loopbaanontwikkeling. V 7 jaar* *<u>Belonen en erkennen</u>: het toe kennen en registreren van (niet)structurele beloningen en van niet-financiële erkenningen.* *- Inhoudingen V 7 jaar* *- Onderscheidingen V100 jaar na geboortejaar* *- Premies V 7 jaar* *- Tegemoetkomingen V 7 jaar* *- Toelagen V 7 jaar* *- Vergoedingen V 7 jaar* *- Voorschotten V 7 jaar* *- Vrijwillige delegaties V 7 jaar* • ***Uitstroom*** *alle vormen van individueel ont*

				slag, het bepalen van resterende arbeidsvoorwaardelijke verplich tingen en op externe markt ge richte arbeidsmarkt bemiddeling. *- Beëindigen dienstverband V 100 jaar na geboortejaar* • ***Personeelsadministratie*** *- Ambtsbericht V100 jaar na Geboortejaar* *- Buitenlandplaatsing V 7 jaar* *- HRS / NSK-Controle / Muta ties V 7 jaar* *- Identiteitsbewijs V 100 jaar na geboortejaar* *- Loonbelastingverklaring V 100 jaar na geboortejaar* *- Overige personeelsgegevens V 100 jaar na geboortejaar* *- Vervoer buitenlandplaatsing V 7 jaar*
9.1.4	Het geneeskundig behandelen, beoordelen, onderzoeken en/of begeleiden van defensie-personeel	Hoog	V 80 jaar na geboortedatum; V 10 jaar na overlijden betrokkenen bij gebleken dienstverband. V 1 jaar na overdracht aan Semi Statische Archiefdiensten: gegevensdragers welke niet relevante gegevens bevatten; V 15 jaar: röntgenfoto's, mits de röntgenuitslag in het medisch dossier is opgenomen.	
9.1.5	Het uitvoeren van keuringen ter bepaling van de medische, alsmede medisch-	Hoog	V 80 jaar na geboortedatum	Hierbij ook (militair) geneeskundig onderzoek naar blijvende dienstongeschiktheid van

	psychologische geschiktheid voor het vervullen van een functie		betrokkenen, met uitzondering van keuringsgegevens van keurlingen die ongeschikt zijn bevonden: V 2 jaar na keuringsdatum betrokkenen; V, 10 jaar na overlijden betrokkenen bij gebleken dienstverband V 30 jaar Keuringen van radiologische werkers	defensiepersoneel, mede ter vaststelling of de reden van de ongeschiktheid verband houdt met de uitoefening van de (militaire) dienst
9.1.6.1	Het (laten) uitvoeren van onderzoeken en rapporteren inzake veiligheid en de gezondheid zoals bij de Arbeidsomstandighedenwet opgelegde verplichtingen	Hoog	V 40 jaar	Het betreft hier het inventariseren, evalueren en beoordelen van de gevaren van arbeid waarbij werknemers aan kankerverwekkende stoffen of processen, lood, asbest, biologische agentia et cetera worden blootgesteld.
9.1.6.2	Het (laten) uitvoeren van standaard RI&E onderzoeken en rapporteren inzake veiligheid en de gezondheid zoals bij de Arbeidsomstandighedenwet opgelegd	Laag	V 5 jaar	RI&E = Risico Inventarisatie en -evaluatie
9.1.7.1	Het uitvoeren van kortdurende, psychosociale niet- therapeutische hulp- en dienstverlening	Laag	V 5 jaar	
9.1.7.2	Het uitvoeren van psychosociale (niet-) therapeutische hulp- en dienstverlening na uitzending	Hoog	V 80 jaar medische zorg na uitzending	Hierbij o.a. de nazorg bij de afronding van de uitzending

9.1.8	Het geestelijk verzorgen van militairen	Laag	V 10 jaar	De Diensten Geestelijke Verzorging dragen bij aan het (geestelijk) welbevinden van militairen, overig defensiepersoneel, veteranen en het thuisfront, en aan de moraliteit van de krijgsmacht als geheel. De DGV zijn het levensbeschouwelijk kenniscentrum met het oog op onderwijs, vorming en voorlichting bij Defensie
9.1.9.1	Het besluiten over ingediende decoratievoorstellen, het doen van een voordracht tot benoeming in een ridderorde en het toekennen van niet-Koninklijke onderscheidingen, eretekenen en medailles voor langdurige dienst en Campaignmedals	Hoog	V 30 jaar	!! Hieronder vallen alle onderscheidingen, eretekenen en medailles, die niet genoemd worden in de toelichting bij categorie 9.1.9.2.
9.1.9.2	Het doen van een voordracht tot het toekennen van een dapperheidsonderscheiding tijdens oorlogsomstandighe-den of daarmee vergelijkbare omstandigheden	Hoog	B	*De Militaire Willemsorde, Bronzen Leeuw, Bronzen Kruis, Kruis van Verdienste, Vliegerkruis.*
9.2	Het uitvoeren van intern beleid op het gebied van huisvesting en infrastructuur	laag	V 10 jaar	*Regelen van huisvesting voor organisatieonderdelen beheer en onderhoud ambtswoningen opstellen huur- en koopcontracten Aanvragenvergunningen*
9.2.1	Het (laten) uitvoeren van onderhoud- en bouwwerkzaamheden aan niet monumentale, -representatieve gebouwen en terreinen	Laag	V 10 jaar	Hierbij onder andere: • *Bouw, verbouw, onderhoud en inrichting van standaard bouw-eenheden en modellen, zoals ba-rakken, keukens, sporthallen e.d.* • *Aanleg, inrichten en onderhouden van terreinen*
9.2.2	Het (laten) uitvoeren van onderhoud- en bouwwerkzaamheden aan monumentale, representatieve gebouwen en terreinen	Hoog	B	Hierbij bouw, verbouw, onderhoud en inrichting van monumentale, representatieve gebouwen en terreinen (waaronder begraafplaatsen), rijksmonumenten
9.2.3	Het zorgdragen voor: - het ruimen of verplaatsen van burgergraven op civiele begraafplaatsen; - de ruiming en berging, identificatie en herbegraving of transport naar het land	Hoog	B	

	van herkomst van stoffelijke resten uit veldgraven of gevonden wrakken			
9.2.4	Het ontwerpen en beheren van brandstofinstallaties en pijpleidingen	Hoog	V 10 jaar na buiten gebruik stelling	
9.3	Het uitvoeren van intern beleid op het gebied van informatievoorziening	Laag	V 10 jaar	*Attenderingen, verstrekken nieuwsoverzichten, abonnementenservice, archiefbeheer, uitvoering van waardering en selectie en documentatie*
9.3.1	Het beheren van ICT infrastructuur in het operationele domein	Hoog	20 jaar	•
9.3.2	Het beheren van overige ICT infrastructuur	Laag	5 jaar	*Inrichting technische infrastructuur, applicatiebeheer, uitleen apparatuur, helpdeskservices, informatiebeveiliging (spam filter), gebruikersopleidingen*
9.4	Het uitvoeren van intern beleid op het gebied van algemene zaken	Laag	V 2 jaar	Hieronder ook Het ontvangen van stukken ter kennisname, het vervoeren van militair en civiel personeel en materieel *vergaderzaalreservering, reprodiensten, catering, schoonmaakdiensten, post- en koeriersdiensten, beveiliging, chauffeursdiensten en ter kennisgeving ontvangen stukken;*
9.4.1	Het voorbereiden en uitvoeren van ceremoniële en protocollaire aangelegenheden	Laag	V 20 jaar	
9.4.2	Het ontwerpen van militaire vlaggen, vaandels en standaarden, uniformen, tenuen en onderscheidingstekens, en nationaliteits- en inschrijvingskenmerken aan militaire voer-, vlieg- en vaartuigen	Laag	B	
9.5	Het uitvoeren van intern beleid op het gebied van financiën	Laag	V 7 jaar	*Het voeren van de boekhouding en ontvangen van betalingen en de administratieve verwerking daarvan, uitvoeren van de interne accountancy en de inkoop*
9.6	Het uitvoeren van intern beleid op het gebied van organisatie	Laag	V 20	Hier ligt de nadruk op het formele aspect • *vastleggen van procedures van*

				de administratieve organisatie en privacy. • *juridische zaken (die niet zijn opgeslagen bij het betreffende werkproces): adviseren en behandelen van juridische aangelegenheden, adviseren over contracten en mandaatregelingen, adviseren over disclaimers, zorgdragen voor publicaties in de Staatscourant, sluiten convenanten met andere departementen en gemeenten*
9.6.1.1	Het juridisch behandelen van schadeclaims op het gebied van oefenschade, verkeersschade waarbij geen letselschade is opgetreden	Laag	V 5 jaar	
9.6.1.2	Het juridisch behandelen van schadeclaims op het gebied van oefenschade, verkeersschade waarbij letselschade is opgetreden	Laag	V 20 jaar	
9.6.1.3	Het juridisch behandelen van schadeclaims op het gebied van oefenschade, verkeersschade waarbij zware letselschade is opgetreden of overledenen zijn gevallen	Hoog	V 75 jaar	
9.6.2	verslagleggen over schade of ongevallen van ernstige aard waarbij de krijgsmacht is betrokken en waarbij een onderzoek is ingesteld door hogere commissies of raden zoals bepaald in de voorschriften	Hoog	B 3	Hier onder andere; Nederlandse Marineraad, De Raad van Advies inzake Luchtvaartongevallen bij Defensie (1988-20030 en de Tijdelijke Commissie Ongevallen Onderzoek
9.7	Het uitvoeren van intern beleid op het gebied van communicatie	Laag	B voor eindproduct V 5 voor overige	!! Externe communicatie-uitingen vallen onder categorie 5. • *Communicatie: interne communicatie-uitingen en communicatieplannen.*

4.6 **Uitvoering**

Deze functie verenigt alle primaire uitvoerende processen van de overheid die gericht zijn op burgers,bedrijven en instellingen. Grofweg wordt onderscheid gemaakt tussen de bedrijfsfuncties

dienstverleningen handhaving. Voorbeelden zijn: het verlenen van vergunningen, het verstrekken van subsidies, het heffen van belastingen en het handhaven van verkeersregels. De uitvoering kan onderdeel uitmaken van de Rijksdienst (waaronder agentschappen en ZBO's), lagere publiekrechtelijke lichamen, gemeenten,provincies en waterschappen, of zelfstandige (private) organisaties met een publiekrechtelijke taak.

Bedrijfsfuncties in dit cluster zijn: Dienstverlening, Handhaving (van regels door burgers, bedrijven en instellingen).

Nummer:	**10.**
Categorie:	**Het leveren van producten en diensten aan personen, bedrijven, instellingen en (lagere of andere) overheden.**
Toelichting	De producten en diensten worden geleverd op basis van een wettelijk opgelegde publieke taak. Dit geldt ook voor het leveren van interne producten en diensten. Hieronder ook bijvoorbeeld regelgeving en normering van alle hieronder genoemde processen.

Nr.	**Proces**	**Risico**	**Waardering**	**Toelichting** **!! Attentie** ***Voorbeelden***
10.1	Het leveren van producten en diensten	Laag	V 10 jaar	• *Het verlenen van vergunningen en ontheffingen, bijvoorbeeld vergunningen voor luchtfotogra-fie*
10.1.1	Het ontwikkelen van militaire capaciteit	Laag	V 10 jaar	Dit is de generieke waardering. Afwijkende waarderingen zijn hieronder gespecificeerd onder 10.1.1.1 tot en met 10.1.1.7
10.1.1.1	Het plannen van de materieel- en personeelsbehoefte	Hoog	B 1	
10.1.1.2.1	Het verwerven van onbelangrijk militair materieel	Laag	V 10 jaar	
10.1.1.2.2	Het verwerven van belangrijk militair materieel	Hoog	B5	Zie bijlage 2 van dit document. Het werkingsgebied van de financiële verantwoording en dan met name de strategische materieelprojecten en de aanschaf van wapens en munitie. (STRATEGISCHE PROJECTEN/VERWERVING). Bewaard worden strategische materieelprojecten van meer dan 25 miljoen euro en materieelprojecten die onder dit bedrag liggen, maar als politiek gevoelig zijn aangemerkt.

				Een overzicht van de strategische materieelprojecten is opgenomen in het Materieelprojectenoverzicht (MPO), dat jaarlijks op Prinsjesdag aan de Tweede Kamer wordt aangeboden.
10.1.1.3	Het (laten) inspecteren, keuren of beproeven van producten	Laag	V 5 jaar	*Valt te denken aan: crypto-materiaal, inlichtingen- en analyseproducten*
10.1.1.4.1	Het administratief beheren en distribueren van de magazijnvoorraden	Laag	V 7 jaar	
10.1.1.4.2	Het fysiek beheren en distribueren van de magazijnvoorraden	Laag	V 3 jaar	
10.1.1.5.1	Het uitvoeren van modificaties aan belangrijk militair materieel	Hoog	B 5	
10.1.1.5.2	Het uitvoeren van modificaties aan onbelangrijk militair materieel	Laag	V 5 jaar	
10.1.1.5.3	Het uitvoeren van onderhoud aan niet belangrijk militair materieel	Laag	V 3 jaar	
10.1.1.5.4	Het uitvoeren van onderhoud aan belangrijk militair materieel	Hoog	V 5 jaar	
10.1.1.6.1	Het afstoten van onbelangrijk militair materieel	Laag	V 5 jaar	
10.1.1.6.2	Het afstoten van belangrijk militair materieel	Hoog	B 5	
10.1.7	Het afstoten van veiligheids- en inlichtingen materieel	Hoog	B 5 voor materieel dat als strategisch materieel aangemerkt is. V3 jaar Voor overig materieel	Valt te denken aan: . dechargeverleningen . opzeggingen van contracten .verklaringen van overdracht/afstoten
10.1.1.7.1	Het voorbereiden van thuisfrontinformatiedagen en –activiteiten	Laag	V 1 jaar	
10.1.1.7.2	Het houden van thuisfrontinformatiedagen	Laag	B 3	• *Uitnodigingen, speeches, foto's en films, overzichtskaarten,*

	en –activiteiten			*programma's, periodieken, van al deze eindproducten 1 exemplaar bewaren*
10.1.2	Het inzetten van militaire capaciteit	Hoog	B 6	Dit is de generieke waardering. Afwijkende waarderingen zijn hieronder gespecificeerd onder 10.1.2.1 tot en met 10.1.2.10 Zie ook bijlage 2 van dit document. Processen die een directe invloed hebben op operaties. Dit zijn met name de besluitvorming rond uitzendingen en het voorbereiden en uitvoeren van (langdurige) missies - inclusief het operationeel gereedstellen- (MISSIES), bewaren. !! Voor het inzetten van militaire capaciteit bij crises en/of calamiteiten zie categorie 14 militaire bijstand en steunverlening. !! Hieronder ook Rules of Engagement (ROE)
10.1.2.1.1	Het (mede) organiseren, uitvoeren en evalueren van opleidingen en oefeningen	Laag	V 5 jaar	
10.1.2.1.2	Het (mede) deelnemen, organiseren, uitvoeren en evalueren van nationale en internationale oefeningen	Laag	V 10 jaar	
10.1.2.1.3	Het (mede) deelnemen, organiseren, uitvoeren en evalueren van oefeningen ter voorbereiding voor deel-name aan operaties	Hoog	B 5	
10.1.2.1.4	Het vaststellen van cursussen en opleidingen.	Laag	B 5	Hieronder vallen alleen initiële opleidingen. Voor elke categorie militairen bestaat een initiële opleiding, die is onderverdeeld in een algemeen- en een functioneel deel. Het algemene deel is gericht op het aanleren van de militaire basisvaardigheden. Het algemene deel wordt doorgaans gevolgd door een initiële functieopleiding of een vaktechnische opleiding. Samen maken ze de militair geschikt voor de eerste functievervulling. Hieronder vallen niet:

				functieopleidingen, loopbaanopleidingen en opleidingen voor persoonlijke ontwikkeling. Deze worden vernietigd, op grond van categorie 10.1.1.
10.1.2.2.1	Het verstrekken van gegevens op meteorologisch gebied	Laag	V 5 jaar	
10.1.2.2.2	Het verzamelen en bewerken van gegevens op meteorologisch gebied	Laag	V 10 jaar	
10.1.2.3.1	Het verzamelen en bewerken van nautische kartering en hydrografische opnemingen	Laag	V 10 jaar na wijziging of verandering (deel van) opnemings-plan V 10 jaar na wijziging databasegegevens V10 jaar: bijdragen aan externe onderzoeken	Hieronder: - Het opstellen van algemene opnemingsplannen; - Het zorgdragen voor uitvoering van algemene hydrografische opnemingen en oceanografisch onderzoek; - Het leveren van bijdragen aan externe onderzoeken.
10.1.2.3.2	Het samenstellen, produceren en publiceren van publicaties op nautisch en hydrografisch gebied	Laag	V 10 jaar	
10.1.2.3.3	Het vaststellen van publicaties op nautisch en hydrografisch gebied	Laag	B 3	!! Het betreft hier de eindproducten, waarvan 1 exemplaar wordt bewaard.
10.1.2.3.4	Het verstrekken van (gegevens) uit nautische kartering en hydrografisch gebied	Laag	V 5 jaar	
10.1.2.4.1	Het zorgdragen voor en deelnemen aan operaties	Hoog	B 6	!! Hieronder ook Rules of Engagement (ROE)
10.1.2.4.2	Het leveren van algemene personele, materiële en logistieke ondersteuning aan operaties	Hoog	V 20 jaar	Hieronder onder meer: onderhouden en repareren van civiel en militair materieel; het opzetten en beheren van medische en humanitaire hulpvoorzieningen; transport van zieken en gewonden en medische en humanitaire hulpgoederen. Producten zijn bijvoorbeeld: - zgn. CADI (kantinedienst) bestellijsten;

				- bestellijsten voor voedsel, drank; - bestellingen voor papier (toilet-, kopieer-); - overzichten van benodigd materiaal; - verbruikslijsten van divers materiaal; - bestellijsten storingsvoorraad; - verzoeken voor een warm wateraansluiting voor verpleegkundige hospitalen. Producten voor de MIVD zijn bijvoorbeeld: - (volg) auto's - financiële vergoedingen - microfoons plaatsen
10.1.2.5	Het registreren van operationele aangelegenheden door operationele en logistieke eenheden	Laag	Algemeen V 5 jaar, B 5 bescheiden die eenheden volgens ministeriële en hogere regelgeving dienen te voeren B 6 Gelogde gegevens uit wapensystemen die missiegerelateerd zijn 72 uur, ingeval deze zijn ingezet gedurende calamiteiten, incidenten, bijzondere gebeurtenissen of in geval van troops-in-contact B 6	Bescheiden die eenheden volgens ministeriële en hogere regelgeving dienen te voeren worden bewaard. Documenten die een weerslag zijn van de operationele taakstelling (Operationele Dagboeken), beeld- en geluidmateriaal en gegevens uit wapensystemen bij calamiteiten, incidenten, bijzondere gebeurtenissen, troops-in-contact worden bewaard Op grond van de CDS aanwijzing A 158, *Beheer en vorming van documentaire informatie voor, tijdens en na operaties,* worden gelogde gegevens uit wapensystemen die missie gerelateerd zijn en waarvoor in wet- of regelgeving geen bewaartermijn is voorgeschreven minimaal 72 uur bewaard. Na verloop van deze 72 uur worden gegevens uit voornoemde wapensystemen alleen bewaard (gewaardeerd met Bewaren) ingeval deze zijn ingezet gedurende calamiteiten, incidenten, bijzondere gebeurtenissen of in geval van troops-in-contact. De gegevens worden bewaard bij het defensieonderdeel waartoe het wapensysteem behoort
10.1.2.6	Het uitvoeren van taken	Hoog	V 5 jaar	

	opgelegd in de Vreemdelingenwet, de Paspoortwet en de Paspoortuitvoeringsregeling Koninklijke Marechaussee			
10.1.2.7	Het uitvoeren van de preventieve en repressieve militaire politietaak	Hoog	V 5 jaar	Politiegegevens worden niet vernietigd voor zover de waarde van deze politiegegevens als bestanddeel van het cultureel erfgoed of historisch onderzoek zich daartegen verzet.
10.1.2.8	Het uitvoeren van recherchewerkzaamheden	Hoog	V 5 jaar	Politiegegevens worden niet vernietigd voor zover de waarde van deze politiegegevens als bestanddeel van het cultureel erfgoed of historisch onderzoek zich daartegen verzet.
10.1.2.9	Het uitvoeren van beveiligingstaken	Hoog	V 5 jaar	Hieronder vallen de politietaak op luchthavens voor zover het de burgerluchtvaart betreft, het beveiligen van de burgerluchtvaart en van luchtvaartterreinen, beveiligingswerkzaam, het waken voor de veiligheid van de leden van het Koninklijk Huis, de ambtswoning van de Minister-President, internationale militaire hoofdkwartieren en bij conferenties, in samenwerking met andere daartoe aangewezen organen, beveiligingswerkzaamheden voor De Nederlandsche Bank N.V., het waken voor de veiligheid personen. de beschrijving van de algemeen te treffen maatregelen blijven bewaard, V 10 jaar; de maatregelen t.a.v. individuele gevallen
10.1.18	Het (mede) aanwijzen van functies als vertrouwens-functies	Hoog	B5	!! De MIVD adviseert en/of helpt (Defensie) organisaties met het aanwijzen van functies die aange-merkt moeten worden als vertrou-wensfuncties Valt te denken aan: adviezen, besluiten
10.2	Klachten, beroep en be-zwaar	Hoog	V 10 jaar	*Het behandelen van beroep- en bezwaarschriften op beschikkingen* *Let op: Zie 3.4.Criteria voor het maken van uitzonderingen*

Nummer:	**11**
Categorie	**Het heffen en innen bij en het uitkeren aan burgers, bedrijven en instellingen**
Toelichting	Deze categorie is vervallen in deze GS MIVD, omdat de MIVD deze functie niet uitvoert.

Nummer:	**12.**
Categorie:	**Het vertegenwoordigen van de Minister of de Staat in bestuursrechtelijke procedures voor (inter)nationale gerechtelijke instanties.**
Toelichting	Deze categorie is vervallen in deze GS MIVD, omdat de MIVD deze functie niet uitvoert.

Nummer:	**13.**			
Categorie:	**Het onderhouden van (internationale) betrekkingen en samenwerkingsverbanden.**			
Toelichting	Voor inbreng van standpunten in internationaal overleg zie categorie 2.			
Nr.	**Proces**	**Risico**	**Waardering**	**Attentie Toelichting** **!! Attentie** ***Voorbeelden***
13.1	Het verzorgen van gastheerschap voor vertegenwoordiging van landen en internationale organisaties	Laag	B 5	• *Het verzorgen van gastheerschap voor internationale organisaties* • *Het voorbereiden en verzorgen van binnenkomende en uitgaande han-delsmissies en (culturele) uitwisse-lingsprogramma's*
13.2	Inhoudelijke bijdragen aan staatsbezoeken	Laag	B 1	!! De inhoudelijke bijdragen kunnen ook gezien worden als deel van de beleidscyclus (categorie 2), maar de dossiervorming op dit punt kan ook onder bereik van dit proces.
13.3	Uitvoering van belangenbehartiging	Laag	B 1	• *Het (laten) behartigen van Nederlandse belangen in het buitenland. Hieronder valt tevens het uitvoeren van belangenbehartiging voor een derde land door Nederland in het buitenland. Het besluit hiertoe is beleid*
13.4	Het verzorgen van gastheerschap voor individuele personen	Laag	V 5 jaar	
13.5	Het verzorgen van (logistiek van) staatsbezoeken, bezoeken van regeringsleiders, hoge ambtenaren, handelsmissies en uitwisselingsprogramma 's	Laag	V 5 jaar	➢ *Het logistiek voorbereiden en verzorgen van: binnenkomende en uitgaande staatsbezoeken, bezoeken van regeringsleiders en hoge ambtenaren*
13.6	Het verrichten van representatieve taken en diplomatieke	Laag	V 5 jaar	

	uitingen			
13.7	Aangaan van samenwerkingsverbanden	Laag	V 5 jaar	
13.8	Deelname aan (internationale) organisaties	Laag	V 5 jaar	

Nummer:	**14.**			
Categorie:	**Het leveren van overheidsdiensten bij crises en calamiteiten.**			
Toelichting:	Defensie, Openbare orde en veiligheid Als hoogrisico proces is aangewezen processen van het werkingsgebied algemene veiligheid. Daaronder begrepen de inzet bij nationale calamiteiten en rampen.			
Nr.	**Proces**	**Risico**	**Waardering**	**Attentie Toelichting** **!! Attent*ie*** ***Voorbeelden***
14.1	Het coördineren/treffen van maatregelen bij een crises en/of calamiteit	Hoog	B 6	Inzetten van militaire capaciteit
14.2	Het toetsen van voorbereidingsmaatregelen in het geval van een crisis of calamiteit	Hoog	V 10 jaar	Betreft ook het mede toetsen van de voorbereidingsmaatregelen inzake crisisbeheersing bijzondere milieuomstandigheden door middel van training en oefening.
14.3.1	Het verlenen van militaire bijstand	Hoog	B 6	Het betreft hier de volgende vormen van militaire bijstand: a. militaire bijstand op grond van de Politiewet 1993: -ondersteuning van de handhaving van de openbare orde; - ondersteuning van de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde; b. militaire bijstand op grond van de Wet rampen en zware ongevallen
14.3.2	Het verlenen van incidentele militaire steunverlening aan civiele autoriteiten	Hoog	B 6	Het betreft hier militaire steunverlening in het openbaar belang. Hieronder ook • zachte en harde bijstand in het gehele Koninkrijk der Nederlanden • noodhulp en Humanitaire hulpverlening
14.3.3	Het verlenen van overige militaire steunverlening aan civiele autoriteiten	Laag	V 5 jaar	Het betreft hier maatschappelijke dienstverlening ten behoeve van derden, het op incidentele basis inzetten van personeel en/of materieel van Defensie ter ondersteuning van een charitatief

				doel, uit het oogpunt van goed na-buurschap of ter bevordering van een positieve beeldvorming van De-fensie. De aanvragende of ontvangende partij is daarbij geen onderdeel van de (rijks-) overheid (zie hiervoor steunverlening in het openbaar belang).
14.3.4	Het ter beschikking stellen van faciliteiten, personeel en materieel aan de Kustwacht	Laag	V 5 jaar	
14.3.5	Het opsporen en redden van in nood verkerende personen (SAR)	Laag	V 5 jaar	
14.3.6	Onderzoeken en zorgdragen voor ruiming van aangetroffen ongesprongen explosieven	Hoog	B 5	
14.3.7	Het rapporteren over het ruimen van aangetroffen ongesprongen explosieven en onderzoek naar niet gesprongen explosieven	Hoog	B 2	

BIJLAGEN

Bijlage 1: Concordantie oude selectielijsten met categorieën nieuwe selectielijst

Een concordantie ingetrokken selectielijsten met de categorieën van de nieuwe selectielijst is voor de MIVD niet van toepassing, omdat er geen vastgestelde selectielijst heeft, die daadwerkelijk is toegepast.

Bijlage 2: Risicoanalyse

Jaarlijks wordt er, op basis van het Auditplan DI, een risicoanalyse uitgevoerd op het gebied van de DI binnen de bedrijfsvoering. Deze risicoanalyse wordt gebruikt als structureel beheersinstrument voor de DI binnen Defensie.4

Binnen defensie wordt binnen de DI risico gedefinieerd als het zoekraken, onrechtmatig vernietigen, of het niet tijdig kunnen vinden van documenten. Er is sprake van een hoog risico, wanneer de kans van optreden en impact hiervan voor Defensie groot zijn. De impact kan zowel politiek, als bedrijfskundig ernstige consequenties tot gevolg hebben.
Binnen defensie zijn als hoog risicoprocessen onderkend5:

- Processen die een directe invloed hebben op operaties. Dit zijn met name de besluitvorming rond uitzendingen en het voorbereiden en uitvoeren van missies - inclusief het operationeel gereedstellen. (MISSIES);

- Processen, incidenten of activiteiten die een grote impact hebben op de politieke verantwoordelijkheid van onze minister. De processen binnen de Bestuurstaf en voor het bureau SG zijn daarbij essentieel, maar ook vergelijkbare processen bij de defensieonderdelen. (BESTURING);

- De processen van het werkingsgebied algemene veiligheid. Daaronder begrepen MIVD, de opruiming van explosieven, maar ook de inzet bij nationale calamiteiten en rampen. (INLICHTINGEN EN VEILIGHEID);

- Het werkingsgebied van de financiële verantwoording en dan met name de strategische materieelprojecten en de aanschaf van wapens en munitie. (STRATEGISCHE PROJECTEN/VERWERVING).

---

4 Blauwdruk Documentaire Informatie Defensie 2011, 1 augustus 2011

5 Nota Structurele aandacht voor de risico’s in het DI-veld, 6 augustus 2008, kenmerk DIO/2008014410. Zie ook:

BIJLAGE 3: LIJST GEBRUIKTE AFKORTINGEN

ABD	Allocatie Beraad Defensie
ADD	Audit Dienst Defensie
AIV	Afdeling inlichtingen en veiligheid (van de respectieve staven van de krijgsmachtdelen)
AMID	Afdeling Militaire Inlichtingendienst (afdelingen landmacht, luchtmacht, marine)
BBD	BeleidsBeraad Defensie
BID	Buitenlandse Inlichtingendienst
BNV	Bureau Nationale Veiligheid
BOC	Beraad Operationele Commandanten
BOC	Bureau Organisatie Censuurdienst
BOD	BedrijfsvoeringsOverleg Defensie
BPB	Beleid, plan en begroting
BS	Bestuursstaf
BVD	Binnenlandse Veiligheidsdienst
CAD	Centraal Archievendepot Defensie
C-BPB	Comité Beleid, Plan & Begroting
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CDA	Christen Democratisch Appel
CDC	Commando Diensten Centra
CDS	Commandant der Strijdkrachten
CI	Contra-inlichtingen
CID	Centrale Inlichtingendienst (1940)
CIO	Chief Information Officer
COID	Centrale Organisatie Integriteit Defensie
CVCS	Comité Verenigde Chefs van Staven
CVIN	Comité Verenigde Inlichtingendiensten Nederland
CVD	Centrale Veiligheidsdienst, later BVD
CVIN	Coördinator van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten
CZM-NI	Commandant Zeemacht Nederlands-Indië
DB	Departementaal Beraad
DGV	Diensten Geestelijke Verzorging
DICO	Defensie Interservice Commando
DIVR	Defensie Inlichtingen en Veiligheids Raad
DUO	Dienst Uitvoering Onderwijs
EOD	Explosieven Opruimings Dienst
FJR	Financieel Jaarverslag Rijk`
GDO	Groep Defensie-Ondersteuning
GSD	Generieke Selectielijst Defensie
GS MIVD	Generieke Selectielijst MIVD
GWR	Generiek Waarderingsmodel Rijksoverheid
HDB	Hoofddirecteur Beleid/Hoofddirectie beleid
HDBV	Hoofddirecteur Bedrijfsvoering/Hoofddirectie

	Bedrijfsvoering
HDFC	Hoofddirecteur Financiën en Control/Hoofddirectie Financiën en Control
HDIO	Hoofddirecteur Informatievoorziening en Organisatie/Hoofddirectie Informatievoorziening en Organisatie
HUMINT	Human intelligence (menselijke bronnen)
ICCIO	Interdepartementale overleg van CIO's
ICT	Informatie- en Communicatietechnologie
IDB	Inlichtingendienst Buitenland
IDPP	Integrale Defensie Planning Proces
INTREP	Intelligence report
INTSUM	Intelligence summary
ISAM	Inlichtingensamenvatting
IGK	Inspecteur-generaal der Krijgsmacht
IVD	Inlichtingen- en veiligheidsbehoefte
JSCU	Joint Sigint-Cyber Unit
KB	Koninklijk Besluit
KNMI	Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut
LAMID	Landmacht Inlichtingendienst
LUID	Luchtmacht Inlichtingendienst
M&F	Materieellogistiek& Financiën
MARID	Marine Inlichtingendienst (1947-)
MARIJ	Modelarchitectuur Rijksoverheid
Matlog	Materieellogistiek
MICIV	Ministeriële commissie voor de inlichtingen- en veiligheidsdiensten
MD	Management Development
MID	Marine Inlichtingendienst (1941-1944) Marine Intelligentiedienst (1946-1947) ; Militaire Inlichtingendienst (1949-1972) van de landmacht Militaire Inlichtingendienst (1987-2003)
MIDCO	Militaire Inlichtingendienst Centrale Organisatie
MIVD	Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
MPO	Materieelprojectenoverzicht
NOU	Memorandum of Understanding
NAVO	Noord Atlantische Verdragsorganisatie
NBV	Nationaal Bureau voor Verbindingsbeveiliging
NCD	Nederlandse Censuurdienst
NVBR	Nationale Verbindingsbeveiligings Raad
OC	Operationeel Commando
OIVD	OnderzoeksgroepInlichtingen en Veiligheid Defensie
OSINT	Open sources intelligence (open bronnen)

OVIC	Ooperationeel VerbindingsInlichtingen-centrum
PB	Politiek Beraad
PID	Politie Inlichtingen dienst
PIOFACH	Personeel, informatie, organisatie, financiën, administratie, communicatie en huisvesting
PIVOT	Project invoering verkorting overbrengingstermijn
POSID	Projectgroep Onderzoek Structuur inlichtingen- en veiligheidsdiensten Defensie
RCD	Radio Controle Dienst (PTT)
RGD	Rijksgebouwendienst
RI&E	Risico Inventarisatie & Evaluatie
RIC	Radio Inlichtingen Commissie
RIO	Radio Inlichtingen Organisatie
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
ROE	Rules of ENGAGEMENT
SAR	Search And Rescue
SAZ	Sectie Algemene Zaken
SDIS	Sectie inlichtingen van de defensiestaf
SG	Secretaris-Generaal
SIGINT	Signal intelligence (verbindingsinlichtingen)
SIO	Strategisch Informatieoverleg
SOFA	Status of Forces Agreement
SPEER	Strategic Process &ERP-Enabled Reengineering. ERP staat voor Enterprise Resource Planning
Stb.	Staatsblad
SUPINTREP	Supplementary intelligence report
SVIC	Strategisch VerbindingsInlichtingen-Centrum
TRIS	Troepenmacht in Suriname
Wiv 2002	Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002
WOB	Wet Openbaarheid van Bestuur
WP	Warschau Pact
ZBO	Zelfstandig BestuursOrgaan